

**Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent Davlat Madaniyat instituti
Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasi**

U.F. Karimov, M.A. Rahmatullayev

**ELEKTRON KUTUBXONA
YARATISH TEXNOLOGIYASI VA RESURSLARIDAN
FOYDALANISH**

Toshkent – 2010

UDK 004 (0.034)(571.1)

Monografiya Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent Davlat Madaniyat instituti
Ilmiy Kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan.

Mas`ul muharrir: Sotsiologiya fanlari doktori,
A.O. Umarov

Taqrizchilar: Texnika fanlari doktori, professor,
T. Nishonboyev
Fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent
A.Sh. Muhammadiyev

Mazkur monografiya “Axborotlashtirish va kutubxonashunoslik” ta`lim yo`nalishida tahsil olayotgan talabalarga, “Axborotlashtirish va kutubxonashunoslik” mutaxassisligi bo`yicha o`qiyotgan magistrantlarga hamda o`z kutubxonalarida elektron kutubxona yaratayotgan mutaxassislarga mo`ljallangan. Monografiyada elektron kutubxona yaratish texnologiyasi, elektron katalog yaratish tamoyillari va KARMAT dasturi asosida axborot resurs markazida elektron kutubxona yaratish metodikasi batafsil keltirilgan.

© U.F. Karimov 2010 y.

© M.A. Rahmatullayev 2010 y.

Qisqartmalar

1. AKAT - Avtomatlashtirilgan kutubxona-axborot tizimi.
2. AKM - Axborot- kutubxona markazi.
3. AKAT - Avtomatlashtirilgan kutubxona axborot tizimi.
4. AIJ - Avtomatlashtirilgan ish joyi.
5. ARM - Axborot- resurs markazi.
6. ASP - Analiticheskoe opisanie stat`i polnoe.
7. AUNTD - Analiticheskoe opisanie yuridicheskogo dokumenta.
8. BBK - Bibliotechno-bibliograficheskaya klassifikatsiya.
9. BYo - Bibliografik yozuv.
10. BT - Bibliografik tasvir.
11. VGBIL - Vserossiyskaya gosudarstvennaya biblioteka inostrannoy literaturi.
12. GPNTB - Gosudarstvennaya publichnaya nauchno-texnicheskaya biblioteka.
13. GTSNMB - Gosudarstvennaya sentral`naya nauchnaya meditsinskaya biblioteka.
14. GPIB - Gosudarstvennaya publichnaya istoricheskaya biblioteka.
15. GRNTI - Gosudarstvenniy rubrikator nauchno-texnicheskoy informatsii.
16. DYa - Dublin yadrosi.
17. IRBIS - Integrirovannaya bibliotechno-informatsionnaya sistema.
18. IA - Individual avtor.
19. INION - Institut nauchnoy informatsii po obshestvennim naukam.
20. YHOK - Yig`ma hisobga olish kitobi.
21. KARMAT - Korporativ axborot resurs markazlarining avtomatlashtirilgan tizimi.
22. MARC - Machine – Readable Catalogue or Cataloguing.
23. MB - Ma`lumotlar bazasi.
24. MBBT - Ma`lumotlar bazasini boshqarish tizimi.
25. MDH - Mustaqil Davlatlar Hamdo`stligi.
26. ME - Ma`lumot elementi.
27. MH - Mualliflik huquqi.
28. NTD - Nauchno-texnicheskoe dokument.
29. OPAC - Online Public Access Catalogue.
30. OCLC - Online Computer Library Center.
31. OO`Yu - Oliy o`quv yurti.
32. PDF - Portable Document Format.
33. RNB - Rossiyskaya natsional`naya biblioteka.
34. UDK - Universal`naya desyatichnaya klassifikatsiya.
35. XML - Extensible Markup Language.
36. EK - Elektron katalog.
37. UNIMARC - Universal MARC.
38. RUSMARC - Rossiyskiy kommunikativniy format predstavleniya bibliograficheskix zapisey.
39. SGML - Standard Generalized Markup Language.

Mundarija

Kirish.....	5
I-BOB. ELEKTRON KUTUBXONA: ASOSIY TUSHUNCHALAR, TA`RIFLAR, FUNKSIYALAR, VAZIFALAR.....	7
1.1. Kompyuterlashtirilgan, avtomatlashtirilgan, elektron, korporativ va virtual kutubxonalar. Asosiy tushunchalar.....	7
1.2. Elektron kutubxonaning elektron katalogi.....	14
1.2.1. Elektron katalog yaratish tamoyillari.....	15
1.3. Elektron katalog ma`lumotlar bazasini yaratish texnologiyasi.....	21
1.4. Elektron resurslar yaratish va foydalanishning huquqiy jihatlari.....	29
II-BOB. DUBLIN YADROSI METAMA`LUMOTLARI ASOSIDA IKKI BOSQICHLI KATALOGLASHTIRISH USULI.....	39
2.1. Dublin yadrosining metama`lumotlar tizimi.....	39
2.2. Elektron darsliklar, qo`llanmalar, ma`ruzalar matnlariga ikki bosqichli bibliografik ishlov berish algoritmi.....	41
2.3. Avtomatlashtirilgan integrallashgan axborot-kutubxona tizimi bazasini shakllantirishda Dublin yadrosi tizimidan foydalanish.....	47
III-BOB. “KARMAT-EK” DASTURI ASOSIDA ELEKTRON KUTUBXONA (EK) YARATISH.....	56
3.1. KARMAT-EK dasturini ishga tushirish.....	56
3.1.1. Dasturning bosh sahifasi.....	61
3.1.2. Foydalanuvchining elektron kutubxonada ro`yxatdan o`tishi.....	63
3.2. Elektron kutubxona kataloglashtiruvchisining avtomatlashtirilgan ish o`rni (AIO`).....	64
3.2.1. Kataloglashtiruvchining AIO`da kitobxonlarni ro`yxatga olish.....	65
3.2.2. Kataloglashtiruvchining AIO`da EK ma`lumotlar bazasini shakllantirish.....	66
3.2.3. Bibliografik yozuvlarni eksport/import qilish.....	72
3.3. Kitobxonning AIO` (Kitobxonning shaxsiy elektron kabineti).....	74
3.4. Administratorning AIO`	76
3.4.1. Tizimning ichki formatini yaratish.....	79
3.4.2. KARMAT-EK tizimida korporativ kataloglashtirish usulidan foydalanish.....	81
3.4.3. KARMAT-EK tizimida yangi ma`lumotlar bazasini yaratish.....	85
3.4.4. Administratorning AIO`da ma`lumotnomalar yaratish.....	86
3.5. Elektron kutubxonadan foydalanish.	90
3.6. Internet tarmog`idagi elektron kataloglar va kutubxonalar adreslari.....	92
Foydalanilgan adabiyotlar.....	92
Ilova.....	124

Kirish

Elektron shakldagi axborotlarni yaratish, saqlash, qidirish va ularni iste'molchilarga yetkazib berish kundan kunga murakkablashib bormoqda. Axborotlardan foydalanuvchilar kerakli axborotlarni tezlikda qidirib topish va o'zlariga maqbul shaklda bu axborotlarga ega bo'lishni xohlasalar, axborot yaratuvchilar esa o'zlarining mualliflik huquqlarini himoya qilinishini, menedjerlar esa elektron ma'lumotlarni boshqarishda kuratorlik majburiyatlarini o'z zimmalariga olishni (masalan, axborotlarni uzoq muddatli saqlanishini ta'minlanishini) istaydilar. Mutaxassislarning fikricha ma'lumotlar to'g'risidagi ma'lumotlar ya'ni metama'lumotlar yuqoridagi muammolarni hal qilishda asosiy rolni o'ynashi mumkin.

Hujjatlar oqimining kundan-kunga ortib borishi kerakli axborotlarni qidirishni qiyinlashtirmoqda. Internetdagi qidiruv mashinasiga "Informatika" atamasi bo'yicha qidiruv topshirig'ini bersangiz u 6143 ta saytning 7 213 279 sahifasida "Informatika" so'zi uchrashi mumkinligi to'g'risida xabar beradi. Bunday katta hajmdagi axborotlar oqimining bir qismini ko'rib chiqishga har qanday kitobxonda ham imkoniyat topilmasa kerak.

O.V.Barishevaning fikricha [2] "Hujjatlarni an'anaviy bibliografik tavsifini yaratish, an'anaviy shakldagi hujjatlar oqimining kundan kunga ortib borishi natijasida ularni topish jarayonining murakkablashuvi bilan bog'liq bo'lib, oqibatda hujjatlar oqimini hisobga olish va tizimlashtirish zarurati paydo bo'ldi. Bu hujjatlar oqimi qog'oz jisimli bo'lgani uchun ham hujjatlarning o'zi va metama'lumotlar (katalog tavsifi) ham qog'oz jisimli edi. 60-yillarning oxiri va 70-yillarning boshlarida yagona elektron fazosi fenomeni paydo bo'ldi va bu esa o'z navbatida taqsimlangan elektron-qog'oz hujjatlar oqimining paydo bo'lishiga olib keldi. An'anaviy qog'oz jisimli hujjatlar nusxasini faqatgina kutubxona tokchalaridagina emas, balki kompyuter tarmog'ida elektron nusxa shaklida ham uchratish mumkin bo'ldi. Yangi paydo bo'lgan hujjatlar oqimini tartibga solish maqsadida MARC formatlari paydo bo'ldi. Ammo texnika va texnologiyalarning rivojlanishi oqibatida qog'oz analogi bo'lmagan elektron hujjatlar ham paydo bo'ldiki, ular tabiatiga ko'ra an'anaviy hujjatlar bilan turli tipdagi munosabatlar bilan bog'langan bo'lishi ham mumkin va ayni paytda ular orasida hech qanday munosabat bo'lmay ular tabiatiga ko'ra absolyut unikal bo'lishi mumkin. Bunday shakldagi elektron hujjatlar bilan operatsiyalar bajarish maqsadida maxsus metama'lumotlar formati (elektron hujjatlar tavsifi) va uni tuzish bo'yicha qoidalar ishlab chiqildi. Keyinchalik u Dublin Core (Dublin yadrosi) nomi bilan yuritila boshladi. Dublin yadrosi elektron hujjatlar tavsifini yaratishga mo'ljallangan bo'lib, bugungi kunda u elektron hujjatlarga ishlov berish usullarini tavsiflashga mo'ljallangan eng istiqbolli kontseptsiyalardan biridir va uni ixtiyoriy maqsadlar uchun ixtiyoriy tipdagi hujjatlarga tatbiq qilish mumkin".

Internetdagi bir qator zamonaviy navigatsiya vositalarining xususiyatlari foydalanuvchilarning ma'lum bir maqsadga yo'naltirilgan ehtiyojlarini qondira olmasligi (qidiruv mashinalari, qidiruvning meta-mashinalari, avtonom qidiruv mashinalari) Dublin yadrosini ishlab chiqish zaruratini tug'dirdi.

Internetning benihoya ulkan resurslaridan kerakli ma`lumotlarni qidirishni tezlashtirish maqsadida 1995 yili Ogayo shtatining Dublin shahrida kutubxonachilik ishi, informatika va mazkur sohaga yaqin bo`lgan 52 olim va mutaxassislarining tashabbusi asosida elektron resurslar tavsifini yaratish imkoniyatini beruvchi model qabul qilindi. Mazkur model (Dublin Core Metadata Iniativa (DCMI) metama`lumotlar elementlarining Dublin yadrosi (DYa) deb nomlandi. 1999 yildan boshlab rasmiy ravishda ishlatila boshlangan DYa 15 elementdan iborat. T. Bernesa-Lining ta`rifiga ko`ra “Metama`lumotlar – bu Internetdagi veb resurslarga nisbatan mashina o`qiy oladigan axborotdir”.

S. Gredmen esa metama`lumotlardan foydalanish kutubxona kataloglaridan foydalanishdan farq qiladi. Ularni yaratish uchun professional kataloglashtiruvchilarni jalb qilish shart emas; metayozuvni yaratish uchun bibliografik yozuvni yaratishga qaraganda juda kam vaqt sarf qilinadi; metama`lumotlar materiallarning maxsus ko`rinishi ya`ni elektron resurslar shaklida bo`lib, ulardan boshqa maqsadlarda foydalaniladi hamda ular katalog kartochkalari tavsifiga qaraganda original bilan texnologik jihatdan mustahkamroq bog`langandir [1].

Bugungi kunda elektron shaklda yaratilayotgan darsliklar, o`quv qo`llanmalar, ma`ruza matnlari va mul`timediya vositalarini kataloglashtirish zarurati tug`ilgan. Yaratilayotgan elektron kutubxonalar uchun elektron katalog yaratish muammosi va elektron katalog bazasiga kiritilayotgan metama`lumotlar tarkibini va formatini aniqlash dolzarb vazifalar qatorida turibdi. Ushbu qo`llanmada elektron kutubxonaning elektron resursini tavsiflashga mo`ljallangan Dublin yadrosi tizimidagi elementlardan foydalanish usuli keltirilgan va Dublin yadrosi asosida yaratilgan dasturiy vositadan foydalanib, avtomatlashtirilgan axborot-kutubxona tizimining elektron katalogi shakllantirilishi batafsil bayon qilingan. Qo`llanmada keltirilayotgan ikki bosqichli kataloglashtirish usuli raqamli resurs yaratuvchilarni ham kataloglashtirishga jalb qiladiki, bu hol faqatgina kataloglashtirishni tezlashtirib qolmay, balki yaratilgan bibliografik tavsifning sifatli bo`lishini ta`minlaydi.

Monografiya “Axborotlashtirish va kutubxonashunoslik” ta`lim yo`nalishida ta`lim oluvchilarga, kutubxonani avtomatlashtirishga mo`ljallangan IRBIS tizimidan foydalanuvchilarga va kutubxona jarayonlarini avtomatlashtirish bilan shug`ullanuvchi mutaxassislarga mo`ljallangan.

I-BOB. ELEKTRON KUTUBXONA: ASOSIY TUSHUNCHALAR, TA'RIFLAR, FUNKSIYALAR, VAZIFALAR

1.1. Elektron kutubxona: asosiy tushunchalar, ta'riflar, funksiyalar, vazifalar.

Bugungi kunda "Elektron kutubxona", "Elektron katalog" tushunchalari vaqtli matbuotda tez-tez uchramoqda. Axborot resurs markazining elektron kutubxonasi, elektron katalogi tushunchalari ba'zan bilib, ko'p hollarda esa bu tushunchalarning ma'nosiga etmasdan ishlatilmoqda. Elektron kutubxona (EK) qanday yaratilishi kerak? Matnlar muharririda yozilib alohida papkalarga joylangan fayllar to'plami yoki mualliflik huquqiga rioya qilinmasdan, adabiyotlarni skanerlash orqali jamlab, biror-bir "Ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi"dan foydalanib, «Axborot qidirish tizimi»ni yaratish bilan elektron kutubxona yaratdik, - deb da'vo qilish to'g'rimikan? Ko'pchilik axborot resurs markazlarida adabiyotlarni skanerlash orqali ularning elektron shaklga o'tkazishni va oddiy klassifikatsiyalash (alohida papkalarga joylashtirish) orqali elektron kutubxona yaratdik deb o'ylash to'g'rimikan?

Biz kompyuterlashtirilgan, avtomatlashtirilgan, elektron, virtual kutubxona tushunchalarini va ularning funksiyalarini qat'iy farqlay olishimiz kerak.

Kompyuterlashtirilgan kutubxona deb – tegishli hisoblash texnika vositalari (kompyuterlar, telekommunikatsiya vositalari va boshqalar) bazaviy dasturiy vositalar (operatsion sistema, ofis ilovalari) bilan ta'minlangan, ammo kutubxonadagi asosiy axborot jarayonlarini (axborotlarni yig'ish, saqlash, ishlov berish, qidirish va uzatish) avtomatlashtirish imkoniyatini beruvchi avtomatlashtirilgan axborot kutubxona tizimiga ega bo'lmagan kutubxonaga aytiladi.

Avtomatlashtirilgan kutubxona (automated library) – bunda, kutubxona jarayonlarining asosiy qismi va axborot-kutubxona xizmati asosan avtomatlashtirish (shaxsiy kompyuterlar, serverlar, tashkiliy texnika vositalari, ixtisoslashgan maxsus dasturiy ta'minot) va telekommunikatsiya vositalari yordamida bajariladi. Kutubxonada avtomatlashtirilgan axborot kutubxona tizimi tatbiq qilingan bo'ladi.

Elektron kutubxona (electronic library) – avtomatlashtirilgan kutubxonaning mahsuli bo'lib, u klassifikatsiyalash va axborotlarni kodlashtirishning yagona tizimiga asoslangan bo'lib, kutubxonaning elektron katalogi, annotatsiyalar va to'liq matnli ma'lumotlar bazalari majmuidan iborat bo'ladi. Axborot-resurs markazining elektron kutubxonasi-axborot tizimi bo'lib, u ma'lum bir qoidalar asosida tizimlashtirilgan va tartiblashtirilgan elektron hujjatlar fondiga (elektron katalog, to'liq matnli va mul'timediali ma'lumotlar bazalari va boshqalar) hamda axborotlarni saqlash, ishlov berish, qidirish va uzatish imkoniyatiga ega bo'lgan dasturiy kompleksga ega bo'ladi.

Elektron kutubxona: umumiy va lokal foydalanish uchun mo'ljallangan, dasturiy texnologik vositalar kompleksi yordamida elektron hujjatlardan iborat tartiblashtirilgan fondni yaratish, foydalanish va saqlashni qo'llab-quvvatlovchi axborot sistemasi.

Virtual kutubxona (virtual library) – ikki va undan ortiq elektron kutubxonalar tizimlarini kommunikatsiya vositalari yordamida birlashtirib, axborot-moslik jihatdan asotsiativ aloqalar o`rnatilgan va foydalanuvchilarni axborot manbalari bilan ta`minlaydigan elektron kutubxonalarining tarmoqdagi majmuiga aytiladi.

ARMning ma`lumot-bibliografik apparati (MBA) ma`lumot va bibliografik nashrlar fondi, katalog va kartochkalar sistemasi, bajarilgan ma`lumotlar fondi (arxivi)dan iborat bo`ladi. U matbuot asarlari va boshqa hujjatlarni targ`ib qilish va o`qishga maqsadga muvofiq rahbarlik qilish hamda kerakli axborotlarni tezlikda qidirib topishga ko`maklashishga mo`ljallangan. Elektron kutubxonaning ma`lumot bibliografik apparati nimalardan iborat bo`ladi? Elektron katalogi bo`lmagan elektron kutubxonada kerakli adabiyotlarni qidirish samarasi o`ta past darajada bo`ladi. Shu sababli ham elektron kutubxona yaratishda uning elektron katalogini xalqaro talablarni qanoatlantiradigan darajada shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Rivojlangan mamlakatlardagi kutubxonachilik ishi tajribasi bu fikrni tasdiqlab turibdi [7, 9, 15, 6].

Darhaqiqat, elektron kutubxonaga mazkur sohaning klassiklari qanday ta`rif berishgan?

Elektron kutubxonaga berilgan ba`zi bir ta`riflarni eslab o`taylik F.S.Voroyskiy o`zining [3] ishida EKga quyidagi ta`rifni beradi.

Elektron kutubxona bu – fondida elektron shakldagi axborotlarni saqlaydigan va ulardan foydalanishni yo`lga qo`ygan kutubxonadir.

Kennet Doulin esa EKni o`zining 1984 yili e`lon qilingan “Elektron kutubxona” nomli kitobida quyidagicha ta`riflaydi:

- Resurslarni kompyuter orqali boshqarish;
- Axborot ta`minotchisini axborot iste`molchisi bilan elektron kanallar orqali bog`lash qobiliyati;
- Zarur hollarda xodimlarni elektron jarayonlarga ta`sir ko`rsatish imkoniyati;
- Elektron vositalardan foydalanib, axborotlarni saqlash, ishlov berish va iste`molchilarga uzatish qobiliyati.

1991 yili Buyuk Britaniyada “Elektron kutubxona” dasturining ishga tushirilishi munosabati bilan unga dastlab “Kutubxona, elektron kutubxona deyiladi, agarda uning fondidagi hujjatlarning katta qismi elektron shaklga o`tkazilgan bo`lsa” degan ta`rif berilgan. Bu ta`rifdan ko`rinadiki, to`liq avtomatlashtirilgan kutubxona “Elektron kutubxona” bo`lishi mumkin ekan.

AQSh Massachuset universitetidan Vil`yam Adams o`zining kitobida EKga “Servislarga mos axborotlarning boshqariladigan kolleksiyasi, bunda axborot raqamli shaklda saqlanadi va unga kirish tarmoq orqali amalga oshiriladi” deb ta`rif bergan.

Ya.L.Shrayberg o`zining [6] kitobida elektron kutubxonaga quyidagicha ta`rif beradi, “Elektron kutubxona – bu strukturalashtirish va kirishning umumiy ideologiyasi asosida birlashtirilgan lokal yoki global elektron resurslardir”.

Axborot resurs markazida (ARM) elektron kutubxona yaratish uchun ishni nimadan boshlash kerak? ARM fondidagi adabiyotlarni skanerlash orqali ularni elektron shaklga o`tkazish bilan elektron kutubxona yaratiladmi?

Avtomatlashtirilgan axborot kutubxona tizimi va elektron kutubxona orasida qanday farq bor? Ma`lumotlarni saqlash va uzatishga mo`ljallangan qanday format va standartlardan foydalanish kerak? Quyida mana shu savollarga javob berishga harakat qilamiz.

Dastlab skanerlangan adabiyotlarni qanday formatlarda saqlanishini ko`rib chiqaylik. Adabiyotlarni elektron shaklga o`tkazishda ARMLarning ko`pchiligi oddiy ofis skanerlaridan foydalanishmoqda. Turli o`lchamdagi hujjatlarni avtomatlashtirilgan holda skanerlashga mo`ljallangan skanerlar juda qimmat bo`lganligi sababli ARMLarda ularni sotib olishga moliyaviy imkoniyatlar yetarli emas. Kitob bibliografik tavsifi yozilgan kartochkani (rangli, 300 dpi) kompyuter xotirasida saqlash uchun TIFF – 3, 79 Megabayt, JPEG – 187 Kilobayt, PDF – 95 Kilobayt (matn bilan birga), DjVu - 7, 5 Kilobayt (matn bilan birga) xotirani egallaydi. Bu yerdan ko`rinadiki, **DjVu formati PDF formatiga qaraganda 10 marta, JPEG formatiga qaraganda 20 marotaba kam xotira egallar ekan.** Demak, elektron kutubxona yaratishda hujjatlarni faqatgina skanerlash emas, balki skanerlangan materialni saqlashda qaysi formatdan foydalanishni ham bilish kerak ekan. Afsuski ko`pchilik hollarda bunga e`tibor berilmayapti.

Axborot resurs markazida elektron kutubxona yaratish uchun ishni nimadan boshlash kerak?

1. Axborot resurs markazi yetarli miqdorda kompyuterlar sotib oladi. ARMda ichki tarmoq yaratiladi. ARM xodimlarining barchasi kompyuterlardan foydalanishga o`rgatiladi. ARM kompyuterlari Internet tarmog`iga ulanadi. ARM xodimlari Internetdan axborot qidirish, elektron katalogdan (Internetning elektron bibliografik resurslaridan) foydalanishga o`rgatiladi.
2. ARMdagi asosiy axborot jarayonlari (axborotlarni yig`ish, saqlash, ishlov berish, qidirish va uzatish) avtomatlashtirish imkoniyatini beruvchi maxsus dasturiy vosita (avtomatlashtirilgan axborot kutubxona tizimi (AKAT) sotib olinadi va tatbiq qilinadi. AKAT sotib olish bilan cheklanib qolmay, balki ARM xodimlarini undan foydalanishga o`rgatish ham kerak bo`ladi. ARMda AKATnig tatbiq qilinishi ARM fondini ochib beruvchi elektron katalog yaratilishiga olib keladi. Kitob berish, qaytarib olish, “qarzdorlarni” aniqlash, kutubxona statistikasini yuritish, kitobxonlarga masofadan xizmat ko`rsatish kabi bir qator jarayonlar avtomatlashtirilgan tarzda kompyuterlar yordamida bajariladi.
3. ARM fondini elektron katalog yordamida ochib berish imkoniyati yaratilgach, kitobxonlarning ehtiyojlarini o`rganish uchun yangi imkoniyatlar ochiladi. ARM statistikasini AKAT orqali olib borish qaysi adabiyotlarning ko`proq o`qilayotganligi, qaysi adabiyotlarga ehtiyoj ko`pligini aniq aytish imkoniyati tug`iladi. Shunday qilib, ARM fondidagi adabiyotlarni elektron shaklga o`tkazishda kitobxonlarning ehtiyojlaridan kelib chiqib ish tutishga sharoit yaratiladi. ARM maxsus skaner sotib oladi va kerakli adabiyotlarni elektron shaklga o`tkaza boshlaydi. Ayni paytda AKAT elektron katalogidagi bibliografik tavsifga kitobning to`liq matni bog`lanadi.

Shunday qilib, ARMning AKAT bazasida elektron kutubxona yaratila boshlanadi. Elektron katalogsiz “Elektron kutubxona” yaratish maqsadga muvofiq emas. Masalan, Siz Internetning biror-bir qidiruv mashinasiga “Informatika” so`zi ishtirok etgan adabiyotni qidirish so`rovini berib ko`ring. Siz 7 000 000 dan ko`p axborotga ega bo`lasiz. Bunday katta axborotlar oqimidan o`zingizga kerakligini topa olasizmi? Umringiz yetarmikan? Elektron kutubxona uchun elektron katalog qidirish samarasini oshirish uchun kerak bo`ladi.

Virtual kutubxona qanday yaratiladi? Ko`pincha kompyuterlashtirilgan kutubxona, avtomatlashtirilgan kutubxona, raqamli kutubxona, elektron kutubxona, virtual kutubxona tushunchalarini aralash holda ishlatilishining guvohi bo`lamiz. Virtual kutubxona bu elektron kutubxonalar majmuining axborot kommunikatsiya vositalari orqali birlashtirishdan hosil bo`ladi. Tarmoq orqali ixtiyoriy elektron kutubxonadan foydalanish - virtual kutubxonadan foydalanish bo`ladi. Shunday qilib, ARMda elektron kutubxona yaratish bosqichlari quyidagicha:

1. Kompyuterlashtirilgan kutubxona.
2. Avtomatlashtirilgan kutubxona.
3. Elektron (raqamli) kutubxona.
4. Virtual kutubxona.

Axborot resurs markazini avtomatlashtirish nimadan boshlanadi?

Axborot resurs markazi va kutubxonalarni rivojlantirishni rejalashtirayotgan axborot resurs markazi, kollej va boshqa tashkilot rahbarlari axborot texnologiyalarini tatbiq qilish, elektron kutubxona yaratishni kompyuterlar va ular uchun dasturiy vositalar sotib olishdan iborat deb o`ylaydi. Ularning fikricha, ARMga qancha ko`p texnika vositalari sotib olinsa, shunchalik ish yaxshi bo`ladi. Texnika va dasturiy vositalarni o`zlashtirish uchun vaqt hamda xodimlarning malakasini oshirish yetarli deb o`ylaydilar. Aslida esa ARM va kutubxonalarda yangi axborot texnologiyalarini, kutubxona jarayonlarini avtomatlashtirish vositalarini joriy qilishga asosli va izchil yondashish zarur.

Quyida ARMda elektron kutubxona yaratish bo`yicha murakkab tizimlar va tizimli tahlilning klassik nazariyasiga hamda chet el tajribalariga asoslanib, tavsiyalar beriladi.

Avtomatlashtirilgan va elektron kutubxonalar yaratish bir qarashda oson ishdek tuyulsada, aslida bu jarayon uzoq davom etadigan murakkab ishdir.

ARMni avtomatlashtirish jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat:

1-Bosqich. Axborot resurs markazi holatini loyihalashtirishdan oldingi tadqiqoti

Bu bosqichda ARM avtomatlashtirilayotgan ob`ekt sifatida o`rganiladi. Kutubxonachilik ishi sizning shahringizda, tumanda, viloyatdagi va umuman olganda Respublika bo`yicha holati tahlil qilinadi. Chet ellardagi bu sohada erishilgan tajribalar o`rganiladi.

Bosqichda ko`zda tutilgan maqsad: avtomatlashtirilgan funksiyalarni tatbiq qilish zarurati va maqsadga muvofiqligini aniqlash, avtomatlashtirilgan va elektron kutubxonalar yaratishning holati va bu sohadagi ilg`or tajribalarni o`rganish. U sizning axborot resurs markazingizga mos texnika va dasturiy ta`minotlarni tanlashda yordam beradi, bu esa o`z navbatida resurslarni tejashga imkoniyat yaratadi.

Loyiha oldi tadqiqotlari amaldagi mavjud ARM tashkiliy strukturasi tizimlashtirish imkoniyatini beradi, bu esa o`z navbatida axborot oqimlarini optimallashtirish va avtomatlashtirish vositalarini qo`llashga mo`ljallangan axborot-texnikaviy ta`minotni to`g`ri tanlashga yo`l ochadi.

Bu bosqichda quyidagi eng muhim savollarga javoblar olinadi:

- Sizning ARMingiz faoliyatini avtomatlashtirishga zarurat bormi? Hozirgi paytda elektron kutubxona yaratishga qay darajada tayyorsiz?
- Hozirgi bosqichda kerakli resurslarga, vositalarga va yuqori malakali kadrlarga egamisiz? Zero kutubxona jarayonlarini avtomatlashtirish va elektron kutubxona yaratish katta moddiy harajatlar hamda ARM xodimlari malakasini oshirishni talab qiladigan uzoq davom etadigan murakkab ishlardan hisoblanadi. Shuning uchun ham bu sohadagi ishlarni boshlamasdan oldin puxta o`ylab, o`z imkoniyatlaringizni xolis baholab, so`ng ish boshlash tavsiya qilinadi.

Loyiha oldi tadqiqotlarini o`tkazish bosqichida quyidagi axborotlarni to`plash va tizimlashtirish lozim:

- ARM fondi to`g`risidagi ma`lumotlar (kitoblar, davriy nashrlar soni). Qimmatli axborot resurslar to`g`risida ma`lumotlar (raqamlashtirilishi kerak bo`lgan ilmiy texnikaviy axborotlar, qadimiy qo`lyozmalar, nodir kitoblar, eng ko`p so`ralayotgan adabiyotlar);
- ARMda mavjud hisoblash va tashkiliy texnika vositalari to`g`risida (ularning markasi va ishlab chiqilgan yili ko`rsatilgan holda) ma`lumotlar;
- Telekommunikatsiya vositalarining (telefon liniyalari, lokal tarmoqlar, radio to`lqinli va optik tolali aloqalar) holati va sifati to`g`risidagi ma`lumotlar;
- ARMda Internet va elektron pochta mavjudligi;
- ARMning tashkiliy tuzilmasi, kadrlar tarkibi, xodimlarning malaka darajasi. Hisoblash texnikasi vositalarini va lokal tarmoqni boshqara oladigan yuqori malakali xodimlarning mavjudligi to`g`risidagi axborotlar.

Bu axborotlar kelgusida ARMni avtomatlashtirish uchun qancha kompyuter, tashkiliy texnika va telekommunikatsiya vositalari kerakligini asoslashda asqotadi.

2-Bosqich. ARMni avtomatlashtirish uchun texnik topshiriqni ishlab chiqish

Bu bosqichda avtomatlashtirilgan axborot kutubxona tizimining axborot, til, dasturiy texnik, kadrlar, tashkiliy texnologik va boshqa ta`minotlariga qo`yiladigan asosiy talablar aniqlanadi. Birinchi bosqichda olingan natijalarga asoslanib, texnika vositalarining soni, sifati hamda texnik xarakteristikalari aniqlanadi. Printer, skaner, modem va boshqa qurilmalarning sifat ko`rsatkichlari aniqlanadi.

Texnika vositalari orasida ARM elektron fondi saqlanishi mo`ljallanayotgan serverning texnik xarakteristikalariga katta e`tibor berish lozim, zero ma`lumotlarning ishonchli saqlanishi va ulardan samarali foydalanish unga bog`liq. Texnik ta`minotga qo`yilgan talab, ARMni avtomatlashtirish uchun qanday texnika vositalari (tashkiliy texnika) sotib olish kerak? – degan savolga javob berishi kerak.

Bibliografik ma`lumotlarni saqlash va almashtirishga mo`ljallangan formatlar (Dublin Core, UNIMARC, USMARC va boshqalar) tanlanadi.

Avtomatlashtirilgan kutubxona uchun dasturiy ta`minot tanlash asoslanadi. Bu yerda asosiy e`tibor avtomatlashtirilgan kutubxona-axborot tizimi (AKAT) va ARMda ishlatishga mo`ljallangan boshqa dasturiy vositalarni tanlashga e`tibor qaratiladi. ARM uchun AKAT tanlaganda quyidagi me`yorlarni inobatga olishni taklif qilamiz:

- Avtomatlashtirilgan ARMda ishlov berishga mo`ljallangan axborotlar hajmi (ARM fondi). AKATlar turli tipdagi ARM va kutubxonalariga mo`ljallanganligi sababli ham ulardagi ma`lumotlar bazalarida axborotlarni saqlash va qidirish tezligi ma`lum bir cheklashlarga ega bo`ladi;
- AKATning funksional imkoniyatlaridan (avtomatlashtirilgan ish o`rinlari (AIO`)) faqat sizning ARMINGiz uchun kerak bo`lganlarini tanlash. Masalan: kollej, litsey va maktab qoshidagi ARMLar tarkibida “Fondni komplektlash” bo`limi yo`q, bunday holda “Fondni komplektlovchi”ning AIO` sotib olinishi kerakmi? Zamonaviy AKATlar tarkibidagi AIO`lar elektron katalog bazasini shakllantirish, fondni komplektlash, kitob berish va qaytarib olish, axborotlarni qidirish va ularga buyurtmalar berish, ARM xodimlarini boshqarish, buxgalteriya hisobi va boshqa bir qator funksiyalarni bajara oladi;
- Dasturiy texnika vositalarining narx xarakteristikasi. Yuqorida ko`rib chiqilgan xarakteristikalar bevosita tanlangan vositalarning narxiga ta`sir ko`rsatadi. AKAT tarkibida AIO` qancha ko`p bo`lsa, u shuncha ko`p funksiyalar bajaradi, AKAT qanchalik katta hajmdagi axborotlarga ishlov bersa, u shunchalik qimmat turadi. Zamonaviy AKATlar bir necha yuz AQSH dollaridan tortib, to yuz ming AQSH dollarigacha baholanishi mumkin.

3-Bosqich. Ishchi texnik loyihalash

Faraz qilamiz, siz ARMni avtomatlashtirish uchun zarur bo`lgan barcha dasturiy texnik vositalarga egasiz. Dastlab siz sotib olgan vositalarni texnik topshiriqda ko`rsatilgan spetsifikatsiyaga mosligini tekshirib ko`rishingiz lozim.

Shunday qilib, siz avtomatlashtirilgan ARM yaratishga tayyorsiz va bunda quyidagilarni amalga oshirish lozim:

- Montaj va sozlash ishlarini tashkil qilish va o`tkazish. Odatda bu ishlarni bajarish uchun mutaxassislar taklif etiladi;
- Dasturiy ta`minotni sozlash. O`z ichiga operatsion sistemani, maxsus dasturiy ta`minotni o`rnatish, nazorat misollari yordamida testlar o`tkazishni oladi;
- O`tkaziladigan ishlar bilan bir qatorda kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlashga katta e`tibor qaratilishi lozim. Ular AKATlar bilan ishlash, Internet/Intranet tarmoqlarida axborot qidirish, elektron pochta xizmatida foydalana olish malakasiga ega bo`lishlari kerak;
- Avtomatlashtirilgan usullarni kutubxonachilik ishida qo`llash ARMdagi tashkiliy tuzilmaning ham o`zgarishiga olib keladi. Avtomatlashtirilgan ARM bu- axborotlarga ishlov berishning yangi shakliga emas, balki ARMda mehnatni tashkil qilishning ham yangi shaklidir. Bunda lavozim yo`riqnomalari faqat ijrochilar uchun emas, balki rahbarlar uchun ham o`zgaradi. ARM rahbari avtomatlashtirilgan ARM bosh direktori yoki uning bosh ta`minotchisiga aylanishi maqsadga muvofiq. Chunki uning avtomatlashtirish sohasidagi bilimi, malakasi ARMdagi avtomatlashtirilgan tizimning naqadar samarali ishlashiga sababchi bo`ladi. ARMda yangi bo`limlar ochiladi, kerak bo`lmaganlari qisqartiriladi. Katta ARMLarda texnika vositalari ko`p bo`lgan hollarda u yerda "Avtomatlashtirish" bo`limini ochish maqsadga muvofiq. Chunki ko`p sonli texnika vositalariga xizmat ko`rsatish uchun maxsus malakaga ega bo`lgan xodimlar talab qilinadi. Bu bo`lim ARMdagi dasturiy texnik vositalarni bir maromda ishlashini sha`minlashi, kerak bo`lganda xodimlarga maslahatlar berishi kerak bo`ladi.

4-Bosqich. Avtomatlashtirilgan kutubxonani tajriba tariqasida va doimiy ishlashga tayyorlash

Avtomatlashtirilgan kutubxona tajriba sinov tariqasida ishlatilganda asosan tizim testlar bilan sinab ko`riladi, kamchiliklar aniqlanadi, tizimdan xodimlarning va foydalanuvchilarning ishlay olish qobiliyati aniqlanadi. AKAT funksiyalari ishlatib ko`riladi. Dastlabki bosqichlarda yo`l qo`yilgan xatolar to`g`rilanadi.

Tajriba sinov ishlari quyidagi savollarga javob berishi kerak:

- Kutubxona jarayonlarini avtomatlashtirishga mo`ljallangan barcha funksiyalar bajarilayaptimi? Ya`ni ko`zda tutilgan barcha AIO` to`liq ishonchli ishlayaptimi?
- ARM bo`limlari orasida axborot almashinuvi to`g`ri va sifatli bajarilayaptimi?
- Kutubxona axborotlariga avtomatlashtirilgan holda ishlov berishga o`tish uchun kutubxona xodimlarining malakasi yetarlimi?

Barcha kamchiliklar bartaraf qilingandan so'ng, avtomatlashtirilgan kutubxona doimiy ravishda avtomatlashtirilgan rejimga o'tishi mumkin. Bu ARMni avtomatlashtirishning yakuniy bosqichi hisoblanadi va unda real protseduralar, axborotlarni kiritish ishlov berish va avtomatlashtirilgan holda xizmat ko'rsatishga o'tiladi. Bu bosqichda texnik topshiriqda ko'zda tutilgan barcha funksiyalarning to'liq bajarilishiga erishish zarur.

5-Bosqich. Bevosita elektron kutubxona yaratish

Elektron kutubxona yaratish vositasi sifatida AKATdan foydalanish tavsiya qilinadi. Elektron kutubxona o'z ichiga elektron katalog, elektron shakldagi hujjatlar, kutubxonadan foydalanuvchilar to'g'risidagi ma'lumotlar bazalarini oladi. Elektron kutubxona ARMda quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Matnli, video, mul'tiplikatsiya, mul'timediya, imetatsion modellashtirish tizimlari ko'rinishidagi turli shaklda taqdim qilingan qimmatbaho ta'limiy va ma'lumotnoma-axborot resurslariga keng qamrovli kirishni ta'minlash;
- Elektron katalog yordamida kerakli axborotlarni tezlikda qidirib topish. Qidirish tezligi an'anaviy katalogdan qidirishga qaraganda bir necha yuz marotaba tez bajarish;
- ARM kitobxonlari va undan foydalanuvchilarning ehtiyojlariga mos katta hajmdagi ilmiy, ta'limiy, entsiklopedik hamda ma'lumotlar bazasini shakllantirish va saqlash.

Elektron kutubxonaning elektron katalogi uning eng murakkab va sermehnat talab qiladigan qismi hisoblanadi.

Elektron kutubxonada to'liq matnli ma'lumotlar bazasi quyidagicha shakllantiriladi:

1. ARM o'z kuchi bilan bosma yoki qo'lyozma hujjatlarni skanerlash (fotografiya, klaviatura) orqali yaratadi va elektron katalog orqali tizimga kiritadi;
2. Internet/Intranet tarmoqlaridan erkin foydalanishga qo'yilgan resurslardan ko'chirib olish;
3. Boshqa shaxslar yoki tashkilotlarning bazalaridan kelishuv orqali elektron resurslarni olish.

Keyingi boblarda bibliografik tavsifning xalqaro kataloglashtirish talablariga mos keladigan elektron kutubxona yaratishga e'tibor qaratiladi.

1.2. Elektron kutubxonaning elektron katalogi

Elektron katalog – elektron kutubxonaning asosiy elementi hisoblanadi. Elektron katalogi bo'lmagan elektron kutubxonani “elektron kolleksiya” ham deb atash mumkin. Elektron kutubxona fondi elektron shakldagi resurslardan iborat bo'lgani sababli elektron resurslar tavsifini tuzishga mo'ljallangan “Dublin yadrosi” metama'lumotlaridan foydalanish maqsadga muvofiq [13, 7, 11].

Bizga ma'lumki an'anaviy kutubxona katalogi kutubxona fondidan alohida joyda saqlanadi va katalog kitoblar fondini kitobxonga ochib berishga xizmat qiladi. Kitobxon katalogdan foydalanishi uchun kutubxonaga borishi kerak. Elektron kutubxonaning elektron katalogining har bir elektron kartochkasi elektron kutubxonadagi har bir hujjatga bog'langan bo'ladi va unga masofadan kirish

mumkin. Demak, elektron kutubxonaning elektron katalogi elektron kutubxona fondidagi elektron resurslar tavsifini yaratish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur. Rivojlangan mamlakatlar kutubxonachilik ishida elektron resurslar tavsifini yaratishda "Dublin yadrosi" metama'lumotlaridan foydalaniladi (1-rasm). Internet resurslarini ham mazkur metama'lumotlardan foydalanib yaratish ularni tarmoqda qidirish imkoniyatini kengaytiradi va Internetning cheksiz axborotlar ummonidan keraklisini topishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu tufayli ham rivojlangan mamlakatlarning ko'pchiligida "Dublin yadrosi" metama'lumotlari elektron resurslar tavsifini yaratishda qo'llaniladi (1.1-rasm).

Axborot kommunikatsion texnologiyalarning ARM, AKM va kutubxonalarga tatbiq qilinishi elektron kutubxonalarning rivojlanishiga olib kelar ekan, O'zbekiston kutubxonachilik ishida ham bu boradagi jahon tajribasini o'rganish, xalqaro standartlardan foydalanib, jahon axborot fazosiga chiqishni dolzarb vazifalar qatoriga qo'yadi, zero ilg'or tajribalarni chuqur o'rganmay yaratilgan elektron kutubxonaning samarasi kutilgan natijani bermaydi.

1.2.1. Elektron katalog yaratish tamoyillari

«Parij tamoyili» nomi bilan mashhur bo'lgan tamoyillar haqidagi qoidalar 1961 yil kataloglashtirish tamoyillari bo'yicha o'tkazilgan Xalqaro konferentsiyada ma'qullangan edi. Uning maqsadi – kataloglashtirishda xalqaro standartlashtirishning asosi bo'lib xizmat qilish – shubhasiz amalga oshdi: kataloglashtirish bo'yicha shu vaqtgacha butun dunyoda ishlab chiqilgan ko'pgina qoidalar aynan, yoki hech bo'lmaganda, ko'p jihatdan Parij tamoyillariga mos kelardi.

Qirq yildan oshiqroq vaqt ichida kataloglashtirishning umumiy xalqaro tamoyillari yanada zarurroq bo'lib qoldi, chunki hamma katalogchilar, kitobxonlar ham butun dunyoda *ORAS* elektron kataloglarni keng qo'llay boshladilar.

Endilikda, ya'ni XXI asr boshida, *IFLA* Parij tamoyillarini elektron kataloglar hamda ma'lumotlarning boshqa bibliografik bazasi oldida qo'yilgan vazifalar nuqtai nazaridan kelib chiqqan holda moslashtirishga harakat qilmoqda. Bu vazifalarning ichida eng dastlabkisi – katalogni foydalanuvchilarga qulay qilishdan iborat.

Mazkur yangi tamoyillar Parij tamoyillarining qo'llanish doirasini yanada kengaytirib, ularning ta'sirini matnli asarlardan tortib har qanday materialga tatbiq qilish mumkin. Chunonchi, nafaqat sarlavhalarni tanlash, balki uning shaklini bibliografik va kutubxona kataloglarida foydalaniladigan qoidalarda ham qo'llash imkonini beradi. Shunday qilib elektron kataloglashtirishda "Parij tamoyillari" nomini olgan kataloglashtirish qoidalari bilan tanishib chiqamiz.

Tamoyilning loyihasi quyidagi sohalarga ham qo'llaniladi:

- Qo'llanish sohasi;
- Ob'ektlari, atributlari va aloqalari;
- Katalog funksiyasi;
- Bibliografik sharhi (tavsifi);
- Kirish nuqtasi;
- Avtoritet qaydlar;
- IZlash imkoniyatlarining asoslari.

Ushbu yangi tamoyillar jahonning eng boy kataloglashtirish an`analariga, shuningdek, IFLA tomonidan «Bibliografik tavsiflarga funksional talablar» (*FRBR:Functional Requirements of Bibliographic Records*) hamda «Avtoritet tavsiflar va ularni nomerlashga funksional talablar» (*FRANAR:Functional Requirements and Numbering of Authority Records*) hujjatlarda ishlab chiqilgan kontseptual modellarga asoslanadi, ular esa Parij tamoyillarini mazmunan kataloglashtirish sohasiga qo`llaydi.

Mazkur tamoyillar bibliografik va Avtoritet ma`lumotlarning xalqaro almashinuviga yordam beradi, hamda kataloglashtirish qoidalarini tuzuvchilarga kataloglashtirishning xalqaro qoidalarini ishlab chiqishda yordam beradi deb umid qilamiz.

Qo`llanish sohasi

Ushbu hujjatda belgilangan tamoyillar kataloglashtirish qoidalarini rivojlantirish uchun qo`llanma sifatida xizmat qilishga mo`ljallangan. Ular bibliografik va Avtoritet tavsiflar hamda zamonaviy kutubxona kataloglarida qo`llaniladi. Ushbu tamoyillar shuningdek, kutubxonalar, arxivlar, muzeylar va boshqa tashkilotlar tomonidan tashkil etiladigan bibliografiyalar va fayllarda ham qo`llanilishi mumkin.

Tamoyillar tavsifli va mazmunan kataloglashtirishning barcha turlariga kelishuvchanlik bilan yondoshishni belgilaydi.

Kataloglashtirish qoidalarini ishlab chiqishda asosiy e`tibor katalogdan foydalanuvchilarga imkon qadar qulaylik yaratishga qaratilgan bo`lishi kerak.

Bibliografik tavsiflarning ob`ektlari

Bibliografik tavsiflarni tuzayotganda, intellektual yoki badiiy ijod mahsulotlarini o`zida mujassamlashtirgan quyidagi ob`ektlar e`tiborga olinishi lozim:

- Asar;
- Ifodalanish;
- Timsoli;
- Jismoniy birlik.

Bibliografik tavsiflar odatda timsollarni aks ettiradi. Ular o`zida asarlar to`plami, alohida asar yoki asarning tarkibiy qismini mujassam etadi. Timsollar bir yoki bir nechta jismoniy birlikda berilishi mumkin.

Qoida bo`yicha har bir jismoniy format uchun alohida bibliografik tavsif yaratilishi kerak.

Aloqalari

Ob`ektlararo bibliografik ahamiyatga ega bo`lgan aloqalar katalogda o`z aksini topishi kerak.

Katalogning funksiyalari

Katalogning funksiyalari – mijozga quyidagi imkoniyatlarni yaratishdan iborat:

Fonda bibliografik manbalarni topish (real mavjud yoki virtual), ya`ni atributlar yoki manbalar aloqaviyligidan foydalanilganlar.

- Bitta manbaning o`rnini aniqlash;
- Manbalar guruhining o`rnini aniqlash.

Bitta asar bilan aloqador barcha manbalar;
Mazkur shaxs avlod (sulola) yoki tashkilot asarning ifodalanishning barcha shakllari;

Ushbu mavzu bo'yicha barcha manbalar.

Boshqa kriteriyalar bilan xarakterlanadigan barcha manbalar (chunonchi, til, nashr mamlakati, nashr sohasi, fizik hajmi va h.k.) odatda ular qidiruv natijalarini cheklovchi qo'shimcha me'yorlar sifatida qo'llaniladi.

Foydalanuvchining talablariga mos keladigan bibliografik manbalarni tanlash (ya'ni, mazmun nuqtai nazaridan, fizik formati va h.k. mijozning so'roviga mos kelmasligi sababdan rad etish);

Tavsiflangan fizik birlikni sotib olish yoki ruxsat olish (ya'ni, kitobxon izlayotgan kitobini sotib olishi yoki vaqtincha foydalanishi uchun kerakli axborot bilan ta'minlash va hokazo, yoki on-layn aloqa orqali elektron doiraga kirishini ta'minlash);

Katalogda yo'nalishni to'g'ri aniqlash (bibliografik axborotni mantiqan tashkil eta olish va qidiruv usulining aniq tavsiya yordamida asarlar, iboralar, timsollar va fizik birliklarning o'zaro bog'liqligini aniqlash).

Bibliografik tavsif

Bibliografik tavsiflarning tavsifiy qismi m'lum bir xalqaro standartga asoslangan bo'lishi kerak;

Tavsif katalog yoki bibliografik faylning maqsadiga qarab ma'lumotlarning to'liqligi darajasini ta'minlashi zarur.

Kirish nuqtasi. Umumiy qoidalar

Bibliografik va Avtoritet tavsiflarni izlash uchun kirish nuqtasi umumiy tamoyillarga muvofiq tarzda shakllanishi kerak; Ular nazorat qilinadigan hamda nazorat qilinmaydigan bo'lishi mumkin.

Nazorat qilinmaydigan kirish nuqtasida asosiy sarlavhalar qanday bo'lsa shundayligicha kiritiladi, shuningdek bibliografik tavsifning xohlagan joyida uchrashi mumkin bo'lgan muhim so'zlar qo'shimcha ravishda kiritilishi mumkin.

Nazorat qilinadigan kirish nuqtasi manbalar guruhini izlashda zarur bo'lgan bir xillikni ta'minlaydi va ular standartga muvofiq shaklga keltirilishi lozim.

Kirish nuqtasini tanlash

Bibliografik qaydlarni kirish nuqtasi sifatida asar sarlavhasi va diskreptorlar (nazorat qilinadigan), timsol nomi (odatda nazorat qilinmaydigan), shuningdek, asarni yaratganlarning ismlarining nazorat qilinadigan shakllari foydalaniladi.

Bibliografik qaydlarga qo'shimcha kirish nuqtalari boshqa shaxslarning nazorat qilinadigan shakli qo'llanilishi mumkin.

Avtoritet qaydlarda kirish nuqtasi sifatida ob'ektning nomi, shuningdek uning variantli shakli Avtoritet kirish nuqtasiga qo'shiladi.

Qo'shimcha kirish nuqtasi aloqador nomlar xizmat qilishi mumkin.

Muqobil sarlavha

Ob'ekt uchun muqobil sarlavha ob'ektni tegishli shaklda identifikatsiya qiluvchi nomlanishi, ya'ni timsolda ustunlik yoki nomning eng maqbul shaklida bo'lishi, har holda katalogdan foydalanuvchiga qulay (masalan, «umumqabul qilingan nom») bo'lishi lozim.

Tili

Agar nomlanish bir necha tilda taqdim etilgan bo`lsa, axborotga asoslangan sarlavha asl nusxa tilida va yozuvida berilgan timsol afzal ko`riladi.

Shaxs nomlarining shakllari

Agar shaxs nomi bir necha so`zdan iborat bo`lsa, boshlang`ich so`zni tanlash shaxs nomi shakliga muvofiq tarzda, yoki muallif fuqarosi bo`lgan mamlakat qoidalari asosida aniqlanadi;

Agar fuqaroligini aniqlash imkoni bo`lmasa, yoki asosiy shaxs yashaydigan mamlakatda qabul qilingan nomlanish shakliga muvofiq;

Ushbu shaxs asosan aynan qaysi mamlakatda yashashligini aniqlab bo`lmasa, nomning boshlang`ich so`zi shaxs odatda foydalanadigan til birligiga muvofiq tarzda tanlanadi. Tanlov timsollar yoki asosiy ma`lumotlarga asoslanadi.

Avlodlar nomlanishi shakllari (sulolalar nomlanishi)

Agar avlodning nomi (sulola nomi) bir nechta so`zdan iborat bo`lsa, bosh so`z ushbu avlod (sulola) qaysi mamlakatda asotsiatsiyalangan bo`lsa o`sha shaklga muvofiq aniqlanadi, yoki ushbu avlod (sulola) qaysi mamlakat bilan asotsiatsiyalanganini aniqlash mumkin bo`lmasa, unda mazkur avlod (sulola) odatda qaysi til normalaridan foydalansa o`shanga muvofiq tanlanadi.

Tashkilotlarni nomlash shakllari

- Yurisdiksiya uchun Avtoritet sarlavha ushbu katalogdan foydalanuvchilarning ehtiyojlariga muvofiq tarzda zamonaviy shaklda hudud nomi tili va yozuvida ifodalanishi kerak;
- Agar tashkilot o`z mavjudligi davrida turli nomlanishlardan foydalangan bo`lsa, unda ahamiyatga molik bo`lgan har bir o`zgarishga huddi yangi ob`ektday qaralishi va tegishli Avtoritet qaydlar har bir ob`ekt uchun ma`lum dalillar bilan bog`lanishi – shuningdek qaralishi (oldin, keyinchalik) lozim.

Unifikatsiyalangan sarlavhalar shakli

Unifikatsiyalangan sarlavha mustaqil yoki boshqa nomlar kombinatsiyasida ishlatilishi mumkin, yoki sarlavha tashkilot nomi, manzili, tili, sanasi kabi identifikatsiyalovchi elementlar bilan to`ldirilishi mumkin.

- Unifikatsiyalangan sarlavha sifatida original sarlavhadan yoki ushbu asar timsollarida eng ko`p uchraydigan sarlavhadan foydalanish mumkin. Ba`zi holatlarda asl sarlavhasi o`rniga asos sifatida Avtoritet sarlavha uchun katalog tili va yozuvida umumqabul qilingan sarlavha tanlanishi mumkin.

Avtoritet tavsiflar

Avtoritet tavsiflar shaxs, avlod (sulola), tashkilot, asar, ifoda, timsol, fizik birlik, kontseptsiyalar, predmetlar, hodisalar va manzil kabi ob`ektlarga kirish nuqtasi sifatida qo`llaniladigan Avtoritet nom va dalil shakllarini nazorat qilib turish uchun yaratiladi.

Agar shaxs, avlod (sulola) yoki tashkilot variantli nomlar yoki variantli shakllarni qo`llasa, bitta ism va bitta nom shakli har bir konkret shaxs uchun Avtoritet sarlavha sifatida tanlanadi. Agar asar sarlavhasining bir nechta variantlari bo`lsa, unda bitta sarlavha unifikatsiyalangan sarlavha uchun tanlanadi.

Qidiruv va qidiruv natijalari

Kirish nuqtalari bo`lib, quyidagi bibliografik qaydlar xizmat qiladi:

Bibliografik va Avtoritet tavsiflar va ular bilan aloqador bibliografik manbalar qidiruv natijalarini ishonchligini ta`minlaydi va qidiruv natijalarini cheklaydi.

Qidiruv usullari

Mazkur katalog yoki bibliografik faylda ism va nomlanish qidiruv ob`ekti bo`ladi. Masalan: ismlar, kalit so`z, ibora, qisqartish va boshqalar.

Bibliografik va Avtoritet tavsifning har bir ob`ektidan asosiy xarakteristika va aloqalarda yashiringan kirish nuqtalari majburiy hisoblanadi. Bibliografik tavsiflarda majburiy kirish nuqtalari quyidagilar;

- Muallifning nomi yoki agar mualliflar bir nechta bo`lsa, ulardan birinchi ko`rsatilgan muallif nomi;
- Kataloglashtirgan xodim tomonidan ifodalangan asosiy sarlavha yoki sarlavha;
- Nashr yoki alohida nashrning chiqarilgan yili;
- Unifikatsiyalangan sarlavha (asar uchun, ifoda uchun);
- Predmetli rubrikalar va tematik terminlar klassifikatsiyali indekslar;
- Tasvirlanayotgan ob`ekt uchun standart nomerlar, identifikatsiyalar va «muhim sarlavha».

Avtoritet tavsif uchun majburiy kirish nuqtalari quyidagilar:

- Ob`ektning Avtoritet nomi yoki sarlavhasi;
- Mazkur ob`ekt nomlanishining variantli shakllari yoki sarlavhasi.

Qo`shimcha kirish nuqtalari

Bibliografik tasvir yoki Avtoritet tavsiflarning boshqa sohadagi atributlari fakul`tet kirish nuqtalari sifatida xizmat qilishi mumkin. Ushbu bibliografik qayd atributlari cheklanmagan va ular quyidagilarni jamlaydi:

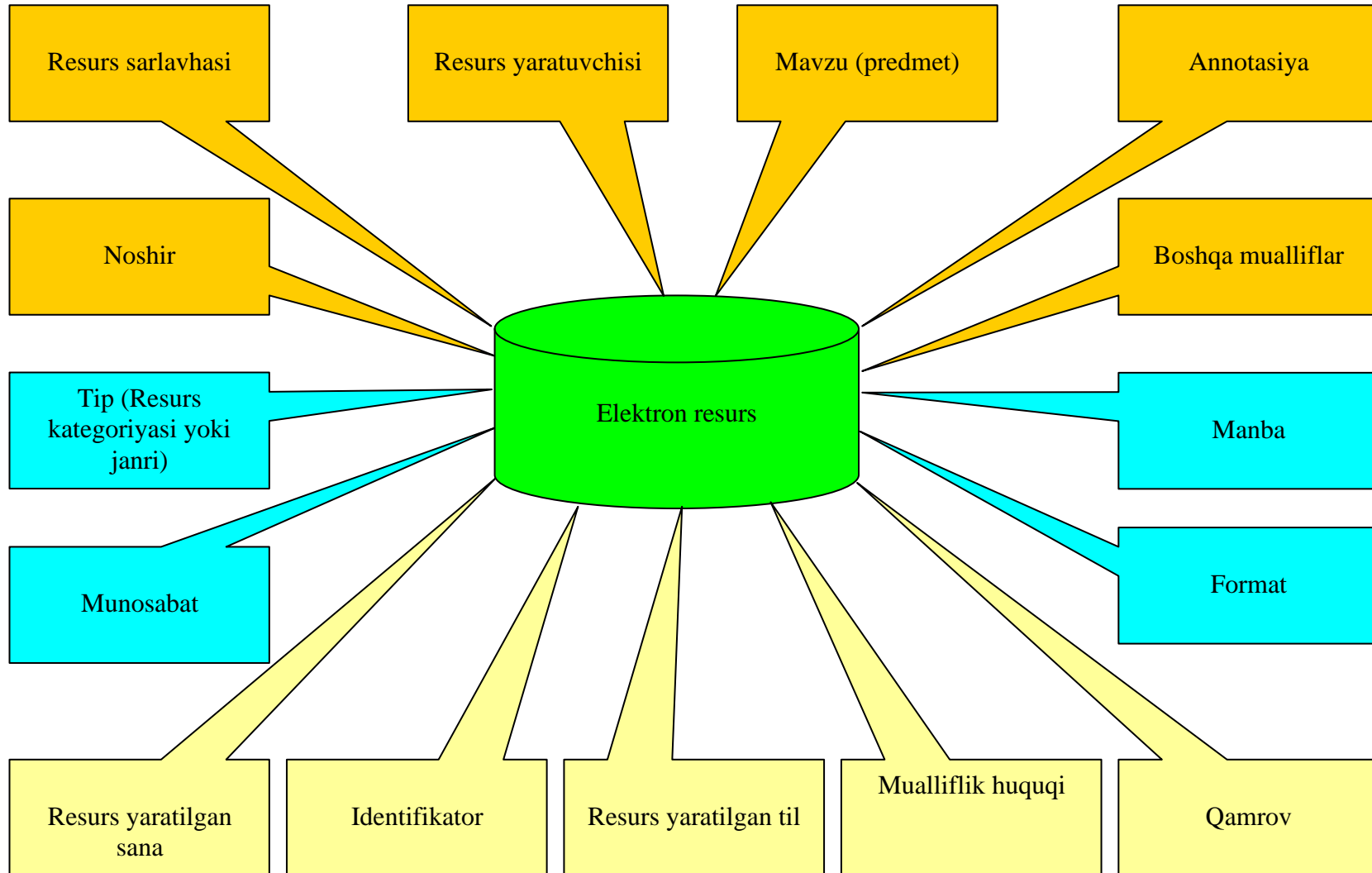
- Birinchidan tashqari boshqa mualliflarning nomini;
- Muallifning nomini, shuningdek shaxslar, avlodlar va tashkilotlar nomini, ular yaratuvchi bo`lmasligi mumkin, lekin boshqa vazifani bajarishi mumkin;
- Parallel sarlavha, muqova sarlavhasi va h.k.;
- Seriyallarning unifikatsiyalangan sarlavhalari;
- Bibliografik tavsiflarning identifikatsiyalari;
- Tili;
- Nashr qilgan mamlakat;
- Fizik shakli.

Avtoritet tavsiflar uchun mazkur atributlar shuningdek, cheklangan va u o`zida quyidagilarni jamlashi mumkin:

Aloqador ob`ektlarning nomi va sarlavhasi Avtoritet tavsiflarning identifikatorlari.

Shunday qilib, elektron kutubxonaning elektron katalogini yaratishda xalqaro tamoyillarga amal qilish, elektron katalog yaratishda korporativ usullardan foydalanishga imkoniyat yaratadi. Bu esa o`z navbatida kataloglashtirish

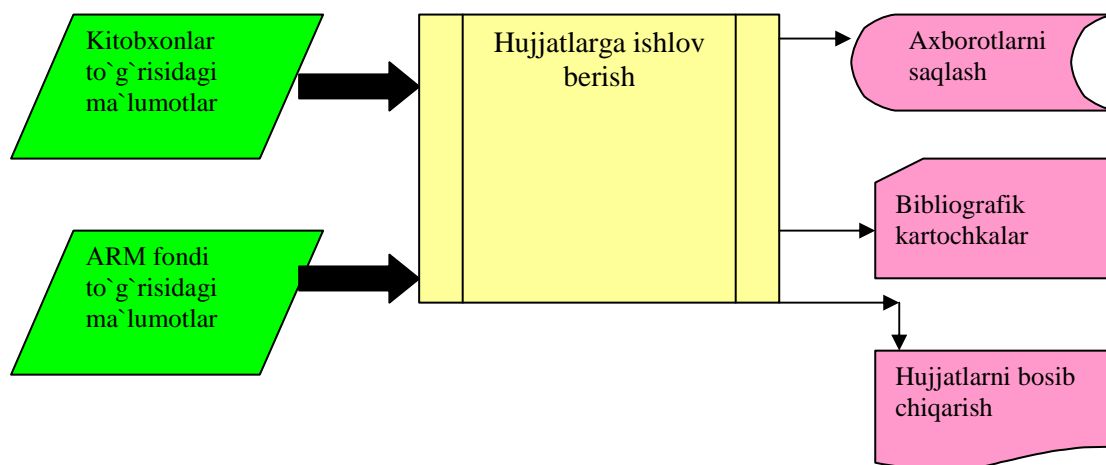
Elektron resurs tavsifini yaratishga mo`ljallangan Dublin Yadrosi metama`lumotlari

1.1-rasm

1.3. Elektron katalog ma`lumotlar bazasini yaratish texnologiyasi

Elektron katalog (EK) avtomatlashtirilgan kutubxona – axborot tizimining (AKAT) asosiy qismlaridan biri hisoblanadi. AKATning EK bazasiga asosan ikki axborotlar oqimi: kitobxonlar to`g`risidagi va axborot resurs markazi (ARM) fondidagi hujjatlar (kitoblar, davriy nashrlar, elektron resurslar va boshqa shakldagi materiallar) to`g`risidagi ma`lumotlar kiradi. Elektron katalog kitobxonning so`roviga ko`ra qidiruv farmoyishlari asosida ma`lumotlar bazasidan (MB) qidirib topilgan hujjatlar to`g`risidagi bibliografik axborotlarni (ba`zi bir hollarda to`liq matnli hujjatlarni) monitorda aks ettiradi. Printerda bosib chiqarish va fayl ko`rinishida xotirada saqlash imkoniyatini yaratadi. Elektron katalogning yana bir funksiyasi bu – elektron bibliografik axborotlarni ishonchli saqlashdir. EKning funksional sxemasi quyida keltirilmoqda.

Elektron katalog bazasi tuzilmasini loyihalash elektron katalog yaratishda eng muhim ish hisoblanadi. Ma`lumotlar bazasini to`g`ri shakllantirish EKdan foydalanish samaradorligining garovi hisoblanadi. Bizga ma`lumki, AKATlar tarkibidagi EK MBning tuzilmasi o`zaro bog`langan va har biri ma`lum bir xossalarga ega bo`lgan maydonlardan iborat. Bu maydonlarning soni turli AKATlarda ularning ichki formatlari qandayligiga qarab turlichadir. Masalan, UNIMARC formati asosidagi EK MB tuzilmasida 260 dan ortiq asosiy maydonlar 600 dan ortiq fakul`tativ maydonlar va maydonostilar mavjud.

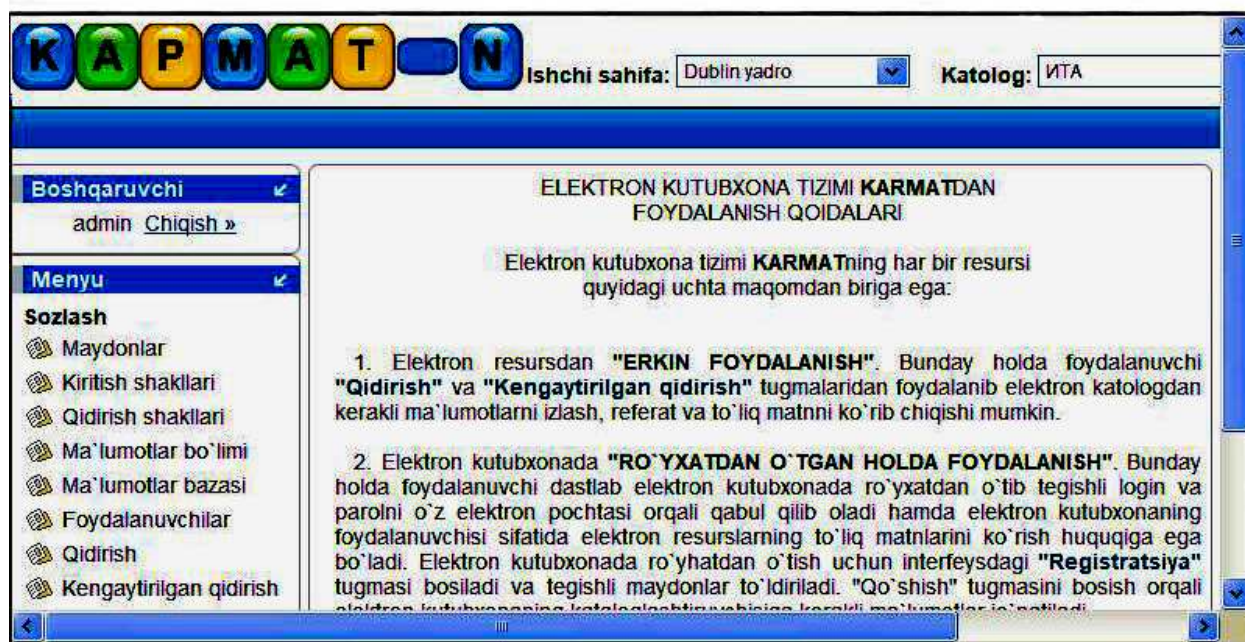
Faraz qilamiz, biz yaratmoqchi bo`lgan EK MB tuzilmasi o`nta maydondan: Muallif, sarlavha, bilimlar sohasi, fanlar, annotatsiya, nashr tili, chiqish ma`lumotlari (nashr etilgan joy, nashriyot nomi va nashr etilgan yil), ochqich so`zlar, KBK indeksleri va fizik tavsifdan iborat bo`lsin.

Dastlab, EK MB kitob muallifi to`g`risidagi ma`lumotni kirituvchi maydonni yaratishni ko`rib o`taylik. Buning uchun KARMAT-EK tizimining "Administrator" avtomatlashtirilgan ish o`rnidan foydalanamiz. Tizim ishga tushirilgach (Login = admin; Parol = 11) berilgach quyidagiga ega bo`lamiz (1-rasm).

1-rasm

EK MB maydonlarini yaratish uchun "Maydonlar" tugmasini bosamiz va yangi maydon yaratish imkoniyatiga ega bo`lgan sahifaga o`tamiz (2-rasm).

2-rasm

Bu sahifadagi “Yangi maydon qo`shish” tugmasini bosish orqali tizimning “Konstruktori”ga o`tamiz va bu yerda bizga kerak bo`lgan xossalarga ega bo`lgan maydonni yaratishga kirishamiz (3-rasm).

Konstruktoridagi har bir maydonga berilishi mumkin bo`lgan xossalarni ko`rib chiqaylik.

1. “Maydon” maydoniga Dublin Core (MARC 21 va UNIMARC) formatlaridagi maydon tartibini belgilovchi raqamlar kiritiladi, masalan “Muallif” MARC 21 da 100-maydon bilan belgilansa UNIMARC formatida 700-maydon bilan belgilanadi.
2. “Tartib” maydoniga maydonlar ketma-ketligi tartibini bildiruvchi raqam kiritiladi. Masalan, muallif familiyasi, ismi, sharifi maydonlar ketma-ketligida 190 o`rinda tursin, bunday holda mazkur maydonga 190 qiymati beriladi.
3. “Nomi (o`zb)” maydoniga – maydon nomini xarakterlovchi ma`lumot kiritiladi. Masalan, bibliografik yozuvning asosiy sarlavhasi-shaxs nomi o`zbek tilida kiritiladi.
4. “Nomi (rus)” maydoniga – maydon nomini xarakterlovchi ma`lumot kiritiladi. Masalan, bibliografik yozuvning asosiy sarlavhasi – shaxs nomi rus tilida kiritiladi.
5. “Takrorlanish soni” maydoniga maydonning necha marotaba takrorlanishi to`g`risidagi ma`lumot kiritiladi. Masalan, kitob muallifiga tegishli ma`lumotlar (Familiyasi, ismi, sharifi avlodlar nomeri, tituli (unvoni), sana, to`liq nom) 5 ta bo`lsa, mazkur maydonga 5 raqami kiritiladi.

The screenshot shows a web-based interface for adding a new field. The main area is titled "Yangi maydon qo`shish". It contains several input fields and options: "Maydon" with two dropdown menus (one showing "Marc 21", the other "Unimarc"), "Tartib" (a text input field), "Nomi(uzb)" (a text input field), "Nomi(rus)" (a text input field), "Takrorlanish soni" (a text input field with "0" entered), "Maydon tipi" (a dropdown menu with "Satr" selected), "Kiritish majburiymi" (radio buttons for "Ha" and "Yo`q", with "Yo`q" selected), and "Export/Import" (radio buttons for "Ha" and "Yo`q", with "Ha" selected). At the bottom, there is a "Yordamchi so`z(uz)" field. On the left, a sidebar menu is visible with "Boshqaruvchi" (admin) and "Menyu" (Menu) sections. The "Menyu" section includes "Sozlash" (Settings) with sub-items: "Maydonlar", "Kiritish shakllari", "Qidirish shakllari", "Ma`lumotlar bo`limi", "Ma`lumotlar bazasi", "Foydalanuvchilar", "Qidirish", and "Kengaytirilgan qidirish".

3-rasm

6. “Maydon tipi” nomli maydonga beriladigan qiymatlarni batafsil ko`rib chiqamiz.

KARMAT tizimida MARS formati maydonlarni tavsiflash maqsadida, quyidagi maydon tiplari kiritilgan:

- Satr
- Ma`lumotnoma
- Satr ma`lumotnoma
- Sana
- Sonli
- Matn
- To`plam
- Fayl hujjat
- Tiplanmagan

6.1 Satr – oddiy satr ma`lumotlarni kiritish uchun ishlatiladi. Bu tipdagi maydonlar qidirishda ishlatilmaydi.

6.2 Sonli – 0-9 faqat sonli ma`lumotlarni kiritishda ishlatiladi (masalan, betlar soni, nusxalar soni va h.k.). Satr tipdagi maydonlar kabi sonli tipli maydonlar ham qidirish jarayonida ishlatilmaydi.

6.3 Sana – sonli tipga o`xshash bo`lib, yagona farqi bu tipda maydonlar yil (YYYY) yoki sana (DD.MM.YYYY) formatdagi ma`lumotlar kiritishga mo`ljallangan.

6.4 Matn – satr tipli ma`lumotlarning kengaytirilgan shakli bo`lib, bu tipdagi maydonlarga katta o`lchamdagi axborotlar kiritiladi (Masalan, hujjat to`g`risidagi annotatsiya).

6.5 Ma`lumotnoma – avtomatlashtirilgan kutubxona axborot tizimlari EK bazasini to`ldirishda avvaldan tayyorlab qo`yilgan ma`lumotnomalardan (masalan, nashr tili, mamlakatlar nomlari va boshq.) foydalanish katta samara beradi. Bu turdagi maydonlar qidirish jarayonida ham ishlatiladi, Adabiyotlarni qidirishda ma`lumotnoma tipli maydonlar ham ishlatiladi.

Ma`lumotnoma tipiga ega bo`lgan maydonlar uchun yana bir parametr kiritilishi kerak, ya`ni ma`lumotnomaning turi qanday? Ma`lumotnoma turlari “Administrator”ning AIO`dan boshqariladi (yangi ma`lumotnoma yaratiladi, tahrirlanadi, o`chiriladi) va “Kataloglashtiruvchining” AIO`da ularning elementlari to`ldiriladi. Bunday tipdagi ma`lumotnomalar statik tipdagi ma`lumotnoma deb yuritiladi, ya`ni kataloglashtirish jarayonida mazkur ma`lumotnoma tarkibi o`zgarmaydi. Ma`lumotnomaga zarur hollarda kerakli elementlar qo`shish mumkin. Hozirda KARMAT tizimida “Tillar”, “Mamlakatlar nomlari” va boshqa bir qator ma`lumotnomalar mavjud.

6.6 Satr ma`lumotnoma – bunday tipdagi maydonlar qiymatlari asosida lug`atlar tashkil kilinadi. KARMAT-ITA tizimidagi asosiy qidirish funksiyalari xam **Satr ma`lumotnoma** asosiga qurilgan. Ma`lumotnoma tipli maydonlardan farqli ravishda satr ma`lumotnomalar turlari qat`iy o`rnatilgan va hech bir AIO`da ularni boshqarish imkoniyati yo`q. Bundan tashqari adabiyot kiritilgani sari ularning elementlar soni orta boradi. KARMAT tizimida quyidagi satr ma`lumotnomalar mavjud:

Odatda Satr ma`lumotnomalari “dinamik ma`lumotlar bazalarini” shakllantirishda foydalaniladi. KARMAT-ITA tizimidagi “Mualliflar”, “KBK indeksleri”, “Ochqich so`zlar”, “Sarlavha”, “Nashr etilgan yil” va boshqa bir qator

MB dinamik ma`lumotlar bazalari hisoblanadi. Dinamik ma`lumotlar bazasini yaratish bevosita “Administrator” AIO`da amalga oshirish imkoniyati yaratilmagan. Dinamik MB yaratish uchun dastur tuzuvchisi tomonidan ba`zi bir operatsiyalar bajarilishi kerak.

6.7 To`plam – bu turdagi maydonlar bir xil MARS maydon raqamiga ega bo`lgan maydonlarni to`plash uchun ishlatiladi. Shu tufayli bunday maydonlarda maydon osti raqami bo`lmaydi. Masalan: sizda 100^A, 100^B, 100^D kabi maydonlar mavjud. Agar siz 100 raqamli to`plam tipga bo`lgan maydon kiritsangiz, kataloglashtirish jarayonida yuqoridagi maydonlar 100 to`plam maydoni ostida chiqadi, bu esa MARS maydonlarni guruhlashda juda qo`l keladi. Maydon va maydonostilarni jamlash uchun “to`plam” xossasidan foydalaniladi.

6.8 Fayl xujjat – bibliografik to`liq matnni bog`lash uchun ishlatiladigan maydon. To`liq matn bog`lanadigan joyni ko`rsatuvchi maydon.

6.9 Tiplashmagan maydon - tipi USMARC xalqaro formatidagi 007 va 008 maydonlarni tavsiflash uchun kiritilgan. Bu maydonlarning boshqa MARS maydonlardan farqi shundaki, ularda maydonosti elementlari mavjud emas va maydon elementlari qiymatlari esa joylashish o`rni bo`yicha aniqlanadi.

Masalan, 008 maydonning 0-5 pozitsiyasida BYOni kiritilgan sanasi saqlanadi, 6 pozitsiyasida esa nashr maqomi (statusi) saqlanadi. Bundan ko`rinadiki, bizga nashr maqomi kerak bo`lsa, 008 maydonning 7-pozitsiyasida turgan simvolga qaraymiz.

7. “Kiritish majburiymi” – maydoniga “Ha” yoki “Yo`q” qiymatlaridan biri kiritilishi kerak. Hujjatning bibliografik tavsif elementi EK MBga kiritilishi majburiy bo`lgan hollarda maydonga “Ha” qiymati beriladi, Masalan, kitob sarlavhasi kiritilishi majburiy element hisoblanadi. Kitob nashr qilingan bosmaxona nomi kiritilishi majburiy bo`lmagan element hisoblanadi.
8. “Export/Import” – maydoniga “Ha” yoki “Yo`q” qiymatlaridan biri kiritilishi kerak. Maydon “Ha” qiymati qabul qilganda, maydonga kiritilgan ma`lumot bibliografik yozuvning (BYO) elementi sifatida eksport/import qilinishi mumkin. Maydonga “Yo`q” qiymati berilganda mazkur maydonga kiritilgan ma`lumot BYOning elementi sifatida eksport/import qilinmaydi.
9. “Yordamchi so`z” (o`zb\rus) - maydoniga kiritiladigan ma`lumot, maydonga qanday ma`lumot qay tarzda kiritilishi to`g`risida “kataloglashtiruvchiga” yordam sifatida kiritiladi.

Hujjat “Bibliografik yozuvning asosiy sarlavhasi – shaxs nomi” maydonini yuqorida keltirilgan tartib asosida yaratishni ko`rib chiqaylik. Buning uchun “Administratorning” AIO`ga tegishli Login va Parolni berish orqali kiramiz. EK MB maydonlarini yaratish uchun “Maydonlar” tugmasini bosamiz va yangi maydon yaratish imkoniyatiga ega bo`lgan sahifaga o`tamiz (2-rasm). Bu sahifadagi “Yangi maydon qo`shish” tugmasini bosish orqali tizimning “Konstruktori”ga o`tamiz va bu yerda bizga kerak bo`lgan xossalarga ega bo`lgan maydonni yaratamiz (4-rasm). Bu yerda hujjat muallifiga bog`liq yana 5 ta ma`lumot (muallifning familiyasi, ismi, sharifi, avlodlar nomeri, tituli (unvoni), sana, to`liq ismi sharifi) kiritiladi. Shunday qilib, 100-maydon “Bibliografik yozuv asosiy sarlavhasi – shaxs nomi”ga 5 ta ma`lumot to`plam sifatida 100A, 100G,

100S, 100D, 100F bogʻlanadi. Tegishli maydonlar yuqorida koʻrib oʻtilgandek toʻldirilsa va “Tahrirlash” tugmasi bosilsa AKAT EK MB bibliografik tavsifning “Bibliografik yozuv asosiy sarlavhasi – shaxs nomi” yoki boshqacha aytganda hujjat muallifi toʻgʻrisidagi maʼlumotlarni kiritishga moʻljallangan maydon yaratiladi. Mazkur maydon 5 marotaba takrorlanadi. Yuqoridagi amallarni ketma-ket bajarib, sarlavha, bilimlar sohasi, fanlar, annotatsiya, nashr tili, chiqish maʼlumotlari (nashr etilgan joy, nashriyot nomi va nashr etilgan yil), ochqich soʻzlar, KBK indeksleri va fizik tavsif uchun maydonlarni yaratishimiz mumkin (5-7 rasmlar).

The screenshot shows a web application interface for editing a record. The interface is in Uzbek and Russian. It features a sidebar menu on the left with the following items: "Boshqaruvchi" (admin Chiqish), "Menyu", "Sozlash", "Maydonlar", "Kiritish shakllari", "Qidirish shakllari", "Ma'lumotlar bo'limi", "Ma'lumotlar bazasi", "Foydalanuvchilar", "Qidirish", and "Kengaytirilgan qidirish". The main content area is titled "Maydonni tahrirlash" and contains several input fields and controls: "Maydon" (245), "Tartib" (0), "Nomi(uzb)" (Сарлавҳа), "Nomi(rus)" (Заглавие), "Takrorlanish soni" (5), "Maydon tipi" (To'plam), "Kiritish majburiymi" (radio buttons for Ha and Yo'q), and "Export/Import" (radio buttons for Ha and Yo'q). There is also a "Yordamchi so'z(uz)" field with a text area containing "САРЛАВҲА" and "Метка: Сарлавҳа".

4-rasm

Boshqaruvchi	
admin Chiqish »	
Menyu	
Sozlash	
<ul style="list-style-type: none"> 📁 Maydonlar 📁 Kiritish shakllari 📁 Qidirish shakllari 📁 Ma'lumotlar bo'limi 📁 Ma'lumotlar bazasi 📁 Foydalanuvchilar 📁 Qidirish 📁 Kengaytirilgan qidirish 	

Maydonni tahrirlash

Maydon: 245 [^] B Marc 21

[^] Unimarc

Tartib: 1

Nomi(uzb): Сарлавхага тегишли маълумот

Nomi(rus): Сведения о заглавие

Takrorlanish soni: 3

Maydon tipi: **Ma'lumotnoma**

Сарлавхага тегишли маълумо

Kiritish majburiymi: Ha Yo'q

Export/Import: Ha Yo'q

Yordamchi so'z(uz): Майдонга сарлавхага тегишли маълумот пуғатдан фойдаланиб киритилади.

5-rasm

Boshqaruvchi	
admin Chiqish »	
Menyu	
Sozlash	
<ul style="list-style-type: none"> 📁 Maydonlar 📁 Kiritish shakllari 📁 Qidirish shakllari 📁 Ma'lumotlar bo'limi 📁 Ma'lumotlar bazasi 📁 Foydalanuvchilar 📁 Qidirish 📁 Kengaytirilgan qidirish 	

Maydonni tahrirlash

Maydon: 019 [^] D Marc 21

[^] Unimarc

Tartib: 2

Nomi(uzb): Очкич сўзлар

Nomi(rus): Ключевые слова

Takrorlanish soni: 5

Maydon tipi: **Satr Ma'lumotnoma**

Kalit so'zlar

Kiritish majburiymi: Ha Yo'q

Export/Import: Ha Yo'q

Yordamchi so'z(uz):

6-rasm

Boshqaruvchi
admin Chiqish »

Menyu

Sozlash

- Maydonlar
- Kiritish shakllari
- Qidirish shakllari
- Ma'lumotlar bo'limi
- Ma'lumotlar bazasi
- Foydalanuvchilar
- Qidirish
- Kengaytirilgan qidirish

Maydonni tahrirlash

Maydon: 019 ^ A Marc 21
 ^ Unimarc

Tartib: 2

Nomi(uzb): УДК

Nomi(rus): УДК

Takrorlanish soni: 5

Maydon tipi: Satr Ma'lumotnoma

UDK indeksi

Kiritish majburiymi: Ha Yo'q

Export/Import: Ha Yo'q

Yordamchi so'z(uz): Майдонга ўнли универсал классификация жадвалининг индекси киритилади.

7-rasm

Shunday qilib, elektron katalog ma'lumotlar bazasini shakllantirishda foydalaniladigan maydonlar xalqaro MARC formatlar talablari asosida shakllantirilishi lozim.

1.4. Elektron resurslar yaratish va foydalanishning huquqiy jihatlari

O`zbekistonda hozirgi kunda elektron kutubxonalar yaratish va kutubxona ish jarayonlarini avtomatlashtirish bilan bog`liq axborot sohasi jadal sur`atlar bilan rivojlanmoqda. Axborot texnologiyalaridan keng foydalanish, elektron shaklda axborotlarni ko`paytirish va tarqatish arzonligi va oddiyligi insonning intellektual mehnati mahsuli bo`lgan ijodiy asarlarni yaratish uchun katta imkoniyatlar yaratish bilan birga, raqamli shaklda ifoda etilgan intellektual mulk ob`ektlaridan foydalanuvchilar hamda muallif huquqi manfaatlarini o`rtasida nizolar keltirib chiqardi.

Ko`pchilik axborot resurs markazlari (ARM) va axborot kutubxona markazlari (AKM) elektron kataloglar, to`la matnli ma`lumotlar bazalari, hamda mul`timedia ko`rinishidagi o`z elektron resurslarini yaratmoqdalar. Maqolalar, jurnallar, kitoblar, darsliklar va boshqa asarlardan foydalanishda ko`pincha mualliflik huquqi bilan bog`liq muammolar yuzaga keladi. Muallif uning asari elektron shaklda bo`lishini, erkin foydalanish uchun Internetda yoki ochiq foydalanish yoki sotish uchun lokal tarmoqda taqdim etilishiga rozi bo`larmikan? O`qituvchi o`zining ma`ruzalarini universitet yoki maktab elektron kutubxonasiga taqdim etishni xohlaydimi? O`zimizning elektron darsliklarimiz, maqolalarimiz, to`plamlarimiz va shu kabilarga chet ellik mualliflarning asarlarini ularning yoki nashr etuvchining rozilgisiz kiritishimiz to`g`rimikan? Ushbu muammo faqatgina elektron resurslarni yaratish bo`yicha ishlar endi boshlanayotgan mamlakatlardagina paydo bo`lmaydi. Chet el nashrlari, OAVlarida, rivojlangan mamlakatlarda mualliflik huquqini himoya qilish masalalari bilan bog`liq sud jarayonlari to`g`risidagi maqolalar tez-tez uchrab turibdi. Global axborot muhitida o`zlarining mualliflik huquqlarini himoya qilayotgan mualliflar ko`payib bormoqda. Asarlarni elektron ko`rinishda taqdim etishning o`ziga xosligi, Internet va axborotlarni tezkor tarqatish uchun telekommunikatsiyalar va boshqa vositalarning katta imkoniyatlari darslik, maqola, jurnal bo`lsin, asar yaratuvchisining mualliflik huquqini himoya qilish kabi muammoni keltirib chiqardi.

Shuning uchun asar mualliflari qanchalik himoyalanganliklari ARM va elektron rusurslar yaratuvchi boshqa tashkilotlar ham ushbu asarlardan foydalanishga haqlimi? Respublikada qanday qonunlar va hukumat qarorlari mana shu dolzarb mavzuni hal etishga yo`naltirilganligi kabi muhim jihatlarni puxta o`rganib chiqish kerak.

Elektron fondlar egalari bo`lmish ARM, AKM va kutubxonalarda mualliflik huquqi masalalari kun tartibiga chiqmoqda.

“Mualliflik huquqi” (MH) tushunchasining o`zi XVIII asrning boshidayoq paydo bo`lgan. Ushbu huquqning asosiy maqsadi – insonning intellektual faoliyatini himoya qilish va taqdirlash hisoblanadi.

MH termini ikki xil mazmunga ega:

- O`zining ishini takrorlash yoki ommaviy taqdim etish mumkinligi to`g`risidagi qarorni qabul qilish – muallifning shaxsiy huquqi;
- Muallif huquqlarini himoya qilish yuridik tizimi, moddiy-huquqiy tizimning bir qismi.

MH asarlarga o`zining umumiy qattiq talablarini qo`yadi:

- Muallif o`z ishiga – ma`naviy huquqiga ega;
- Hech kim muallifning ruxsatisiz uni o`zgartirishi yoki muallifning familiyasini ko`rsatmasdan foydalanish huquqiga ega emas;
- Muallif bajargan ishi uchun mukofot olish huquqiga ham ega;
- Prodyuser/nashriyotchi ham ko`pchilik hollarda qo`shgan hissasi uchun mukofot olishi kerak.

Barcha holatlarda ham ushbu qattiq talablar qo`yiladimi? Har doim ham mualliflik huquqining qattiq talablariga amal qilish zarurmi? Agar shu masalarni chuqurroq tahlil qilib chiqilsa, umumiy qattiq qoidalardan qator chetlanishlarni ko`rsatish mumkin. Bu asosan MH uchun ma`lum chegirmalar nima maqsadda berilishiga taalluqlidir: Ta`lim maqsadlaridami? Madaniyatni rivojlantirish maqsadlaridami? Ijtimoiy maqsadlardami?

Kutubxona – bu axborot resurslaridan foydalanish faolligi eng ko`p kuzatiladigan soha bo`lganligi uchun aynan kutubxona xodimlari qandaydir alohida shartlarni hisobga olib axborot resurslardan foydalanish cheklanishlari hamda imkoniyatlari doirasini o`rganishlari zarur. Kutubxonalar endi nafaqat kitob va kassetalar kabi fizik ob`ektlarga ega bo`lish, balki Internet tarmog`idan va boshqa raqamli axborot resurslar (elektron jurnallar, ma`lumot bazalari va shu kabilar)dan erkin foydalanish huquqiga ega bo`lmoqdalar.

Kutubxonachilarda yangi tashvishlar va vazifalar paydo bo`lmoqda:

Elektron resurslardan foydalanish tartibi to`g`risida litsenziyali kelishuvlarni tuzish. Ular kutubxona fondining bir qismi sifatida tarmoq hujjatlarini tanlab olish, baholash va solishtirishni o`rganib olishlari kerak.

Shartnoma va shartnoma huquqini o`qish uchun qo`shimcha bilim va ko`nikmalar olishlari hamda muzokaralar olib borish ko`nikmalarini egallashlari kerak. MHga amal qilish ilmiy, ilmiy-ommabop, badiiy va boshqa asarlarni rag`batlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. O`z asarlarini kutubxonalarda e`lon qilish va taqdim etishga ijodiy shaxslarni jalb qilish uchun samarali rag`batlantirish mexanizmlarini topish zarur. Rivojlangan chet davlatlarda tadqiqot mualliflari kutubxonalarda erkin foydalanishlari uchun o`z asarlarini kutubxonaga taqdim eta olishlari muhim sabablardan biri – bu muallifning maqolalari yoki kitobidan foydalanish sonini ortishini ko`rsatadi. Mana shuning hisobiga uning asarlariga o`quvchilarning qiziqishlari va talab darajasi o`sadi.

Ammo har qanday holatda ham kutubxona muallif bilan litsenziyali kelishuv tuzishi kerak. Kelishuv tuzishda qat`iy standartlar mavjud emas, ammo muallif bilan imzolanishida amal qilinishi kerak bo`lgan jihatlari bor. Bular nimalardan iborat?

Odatda litsenziyali kelishuvlarda quyidagi tushunchalarga oid moddalar bo`ladi:

- Kelishuv tomoni;
- Deklarativ qismi;
- Kelishuv izohlari;
- Aniqlik kiritish;

- Qonunni tanlash;
- Shartnomaning asosiy qismi;
- Ushbu litsenziya tomonidan beriladigan huquq;
- Qo`llash cheklanishlari ;
- Amal qilish muddati va faoliyatni to`xtatish sanasi;
- Yetkazib berish usuli va litsenziyalashtirilgan materiallardan foydalanish;
- Litsenzion to`lov;
- Litsenziya egasining (kutubxonaning) harakatlari;
- Bajarish va baholash kafolatlari, majburiyatlar, zararni o`rni to`ldirish;
- Fors-major;
- Huquqini sotish (berish);
- Xabardor qilish;
- Kelishmovchiliklarni hal qilish;
- Qo`shimcha hujjatlar;
- Imzolar.

Dunyoning ko`pchilik mamlakatlarida bo`lgani kabi O`zbekistonda mualliflik huquqlari «Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to`g`risida»gi (21.07.2006 yil) Qonun bilan belgilanadi. Afsuski elektron nashrlar bilan bog`liq punktlarni hisobga olish mumkin bo`lgan moddalar yoki alohida qonun hali yo`q, ammo hozirgi paytda asarlardan kutubxonalarda foydalanishda MHni himoya qilish uchun ushbu Qonunning qator moddalaridan foydalanishimiz mumkin. Elektron resurslardan nusxa olish, shakllantirish va yozma hamda elektron versiyalarni tarqatishda kutubxonalar amal qilishlari mumkin bo`lgan Qonunning eng muhim moddalarini ko`rib chiqamiz.

4-moddaga binoan «MH quyidagilarga taalluqli: O`zbekiston Respublikasi fuqarolari hisoblangan yoki O`zbekiston Respublikasida doimiy turar joyga ega bo`lgan mualliflar asarlari yoki boshqa MH dastlabki egalari; mualliflarning fuqaroligi va doimiy turar joyidan qat`iy nazar birinchi bor O`zbekiston Respublikasida e`lon qilingan asarlarga; O`zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga binoan O`zbekiston Respublikasida qo`riqlanadigan asarlarga».

5-moddaga binoan Mualliflik huquqi (MH) adabiyot asarlariga ham taalluqli. Elektron resurslarni, elektron ma`lumotlar bazalarini, elektron kutubxonalarni yaratishda kimningdir asaridan foydalanadigan bo`lsak ushbu moddaga amal qilishimiz kerak bo`ladi.

MH biror bir ob`ektiv shaklda bo`lgan, e`lon qilingan hamda e`lon qilinmagan asarlarga ham taalluqli: yozma (qo`lyozma, mashinada terilgan, nota yozuvi va shu kabi); ovozli yoki video (mexanik, magnitli, raqamli, optik va shu kabi); tasvir (rasm, eskiz, kartina, plan, chizma, kino-, tele-, video- yoki fotokadr va shu kabi); boshqa formatlarda.

6-moddaga binoan quyidagilar mualliflik huquqi hisoblanadi:

- adabiy asarlar (adabiy-badiiy, ilmiy, o`quv, publitsistik va boshq.);
- drama va stsenariy asarlari;

- matnli yoki matnsiz musiqa asarlari;
- musiqali drama asarlari;
- audiovizual asarlar;
- fotosurat asarlari va fotosuratga o`xshash usul bilan olingan asarlar;
- geografiya, geologik va boshqa xaritalar, planlar, eskizlar va geografiyaga, topografiya hamda boshqa fanlarga oid asarlar.

Shundan kelib chiqqan holda agard darsliklar, ilmiy maqolalar, kitoblar va boshqalarni raqamli turiga aylantirmoqchi bo`lsangiz ushbu asarlardan ixtiyoriy foydalanish, ko`paytirish bo`yicha Qonun qo`yadigan cheklanishlarni hisobga olishga majbursiz.

7-moddaga binoan asarlarning bir qismi, asarning hosilasi va tarkibiy qismlari ham mualliflik huquqi ob`ektlari hisoblanishini esda tutish zarur. Bunga quyidagilar kiradi: mustaqil foydalanilishi mumkin bo`lgan asarning bir qismi (shu jumladan uning nomi); asarning hosilalari (tarjimalar, ishlanma asarlar, annotatsiyalar, referatlar, muxtasar xulosalar, sharhlar, instsenirovkalar, aranjirovkalar, soddalashtirishlar hamda fan, adabiyot va san`at asarlarining boshqa qayta ishlanmalari); to`plamlar (entsiklopediyalar, antologiyalar, ma`lumotlar bazalari) va materiallarning tanlab olinishi yoki joylashtirilganligiga ko`ra ijodiy mehnat natijasi bo`lgan boshqa jamlama asarlar mualliflik huquqi ob`ektlari hisoblanadi.

Shundan kelib chiqib, elektron to`liq matnli ma`lumotlar bazasini va mel`timediali ma`lumotlar bazasini yaratishda kimning asarlaridan, qay darajada (to`laligicha yoki qisman, matnli yoki mul`timediali shaklda) foydalanayotganligini hisobga olish kerak.

Rasmiy hujjat (qonunlar, qarorlar va shu kabi)lar hamda ularning tarjimalari; rasmiy belgilar va ramzlar (bayroqlar, gerblar, ordenlar, pul belgilari va shu kabilar); odatiy ommaviy axborot xususiyatiga ega kun yangiliklari to`g`risidagi yoki kundalik hodisalar to`g`risidagi xabarlar MH ob`ektlari hisoblanmaydi. Ushbu hujjatlar agar matbuotda e`lon qilingan yoki jamoatchilik xabardor bo`lsa hech bir maxsus ruxsatlarsiz va kelishuvlarsiz elektron ma`lumotlar bazasiga kiritilishi mumkin.

Kim asarning muallifi hisoblanadi? Mualliflik huquqining barcha qoidalariga amal qilish uchun kimga murojaat etish kerak? Asarning asl nusxasi yoki nusxasida muallif sifatida ko`rsatilgan shaxs muallif hisoblanadi (10-modda).

Asar imzosiz yoki taxallus ostida chop etilgan taqdirda (muallifning taxallusi uning kim ekanligiga shubha qoldirmaydigan hollar bundan mustasno), asarni chop etgan, asarda ismi-sharifi yoki nomi ko`rsatilgan noshir, agar boshqa dalillar bo`lmasa, muallifning vakili hisoblanadi, hamda muallifning huquqlarini himoya qilish va ularning amalga oshirilishini ta`minlash huquqiga egadir. Bu qoida bunday asar muallifi o`z shaxsini oshkor etguniga va o`zining muallif ekanligini ma`lum qilguniga qadar amalda bo`ladi.

Ammo asar bir necha mualliflar tomonidan yozilgan bo`lishi mumkin. Hamkorlikdagi asarga MH shunday asar ajralmas yaxlitni tashkil qiladimi yoki har biri mustaqil ahamiyatga ega qismlardan tashkil topadimi, bundan qat`iy nazar

hamkorlikda hammualliflarga tegishli bo`ladi. Shu bilan bir vaqtda mualliflar o`rtasida qandaydir rasmiy kelishuvlar bo`lmasa hammualliflardan har biri mustaqil ahamiyatga ega bo`lgan o`zi yaratgan asarning bir qismidan foydalanish huquqiga ega (12-modda).

Ko`pincha qandaydir asarlar qayta ishlanadi. Bu holat odatda ilmiy asarlar, kitoblar bilan kuzatiladi. Ularning asoslarida boshqa mualliflar to`ldirishlar va qo`shimchalar bilan o`z asarlarini yaratadilar. Ya`ni umuman olganda yangi asar paydo bo`ladi. Agar yaratilayotgan elektron resursda boshqa mualliflarning asarlaridan foydalanilgan bo`lsa mohiyati bo`yicha asarning hosilasi hisoblanadi. Asar hosilasi muallifiga u qayta ishlagan adabiyot va san`at asariga MH tegishli bo`ladi (13-modda). Hosila asarning muallifi qayta ishlangan asarning muallifi huquqlariga amal qilish sharti bilan o`zi yaratgan asarga MH dan foydalanadi. Bular dastlabki muallifga ilova yoki qandaydir kelishuvlar bo`lishi kerak. Hosila asarning muallifi MH qayta ishlashga asos bo`lgan asarni boshqa shaxslar tomonidan qayta ishlashlariga to`siq bo`lmaydi.

Muallif asardan har qanday shaklda va har qanday usul bilan foydalanish huquqiga ega (19-modda). Ya`ni o`z asarlarini raqamlashtirishga, ma`lumotlar bazasida saqlashga, Internet orqali tarqatish uchun berish yoki bermasligini o`zi hal qilish huquqiga ega.

Asardan foydalanishga muallifning favqulotda huquqi quyidagi harakatlarni amalga oshirish yoki ruxsat berish huquqini anglatadi:

- asarning asl nusxasini yoki nusxalarini sotish yoki boshqa xususiylik huquqini (tarqatish huquqini) berish bilan tarqatish. Masalan: muallif asarning raqamlashtirilgan versiyasi ushbu kutubxonaning lokal ma`lumotlar bazasida saqlanishi mumkinligi sharti bilan o`z asarini kutubxonaga berishi mumkin;
- asarni o`zgartirish, bezash yoki boshqa usul bilan qayta ishlash (qayta ishlash huquqi);
- muallif asaridan har bir foydalanish turi uchun mukofot olish huquqiga ega (mukofot olish huquqi).

Asardan daromad olish maqsadida foydalanilganmi yoki undan foydalanishda buni ko`zlanmaganmi bundan qat`iy nazar u foydalanilgan hisoblanadi. O`z o`quvchilariga bepul taqdim etish uchun asarni raqamlashtirgan, ammo buni muallif bilan kelishmagan kutubxonalar, ARMLar ham MHni buzgan hisoblanadilar.

«Qaysi asarlardan muallifning ruxsatisiz foydalanish mumkin?», «Muallif olamdan o`tgan bo`lsa nima qilish kerak?», «Qadimiy qo`lyozmalar, nodir asarlarni nima qilish mumkin?», «Ular kimning mulki?», «Ularni ortiqcha qog`ozbozliksiz raqamlashtirish mumkinmi?» degan savollar juda muhim.

Asar muallifining yoki boshqa huquq egasi roziligisiz va mukofot to`lamasdan kutubxonalar erkin foydalaniladigan asarlar nusxalarini vaqtinchalik foydalanishga taqdim etishlari mumkin. Bunda mualliflik huquqi ob`ektlari bo`lgan, raqamli shaklda ifodalangan asarlarning nusxalari, shu jumladan kutubxona resurslaridan o`zaro foydalanish tartibida beriladigan asarlarning nusxalari, bu asarlarning raqamli shakldagi ko`chirma nusxalarini yaratish

imkoniyatini istisno etish sharti bilan faqat kutubxonalarning binolarida vaqtinchalik foydalanishga berilishi mumkin (26-modda).

Asardan foydalanishda muallifning ism-sharifini va olingan manbaani ko`rsatgan holda, hamda asardan normal foydalanilishiga zarar yetkazmasdan va muallifning qonuniy manfaatlariga putur yetkazmaslik sharti bilan quyidagi tarzda erkin foydalanishga yo`l qo`yiladi:

- daromad olishni ko`zlamagan holda, muallifning yoki boshqa huquq egasining rozilgisiz va haq to`lamagan holda, lekin asaridan foydalanilayotgan muallifning ism-sharifini va olingan manbaani albatta ko`rsatgan holda bir nusxada reprografik takrorlashga yo`l qo`yiladi (27-modda);

- kutubxonalar va arxivlar tomonidan asarning yo`qolgan yoki yaroqsiz bo`lib qolgan nusxalarini tiklash, almashtirish uchun, shuningdek o`z fondlaridan bu asarlarni biron sabab bilan yo`qotgan boshqa kutubxonalar va arxivlarga asarlarning nusxalarini berish uchun chop etilgan asarni;

- kutubxonalar va arxivlar tomonidan fuqarolarning o`quv va tadqiqot maqsadlaridagi so`rovlari bo`yicha, shuningdek ta`lim muassasalari tomonidan auditoriya mashg`ulotlari uchun to`plamlarda, gazetalar va boshqa davriy nashrlarda chop etilgan ayrim maqolalar va kichik hajmli asarlarni, chop etilgan yozma asarlardan (suratli yoki suratsiz) qisqa parchalarni bir nusxada kutubxona o`z o`quvchilari uchun mana shunday ixtisoslashtirilgan elektron kutubxonalarni yaratishi mumkin.

Qonun dasturli mahsulotlar va ma`lumotlar bazalari egalari va foydalanishga MHni ham qamrab oladi. EHM uchun dasturning yoki ma`lumotlar bazasining nusxasiga qonuniy ega bo`lgan shaxsning keyinchalik shaxsiy foydalanish maqsadida EHM uchun dasturni yoki ma`lumotlar bazasini erkin takrorlashga va soddalashtirishga bo`lgan huquqi qonun bilan belgilanadi (32-modda).

Mualliflik huquqi muallifning butun hayoti davomida va uning vafotidan keyin ellik yil davomida amal qiladi (35-modda). Hammualliflikda yaratilgan asarga bo`lgan mualliflik huquqi hammualliflarning butun hayoti davomida va hammualliflar orasida eng uzoq umr ko`rgan oxirgi shaxs vafot etganidan keyin ellik yil davomida amal qiladi. Agar asarning muallifi va hammualliflar ellik yil ilgari vafot etgan bo`lsalar kutubxona hech bir maxsus ruxsatlarsiz elektron resurslar yaratishi va ularni lokal tarmoqda, Internetda hamda sotish uchun taqdim etishi mumkin.

Muallifning vafotidan keyin birinchi marta e`lon qilingan asarga bo`lgan mualliflik huquqi asar e`lon qilinganidan keyin ellik yil davomida amal qiladi. Ya`ni kutubxonada saqlanadigan qadimiy qo`lyozmalar qo`shimcha ruxsatlarsiz raqamlashtirilishi mumkin.

Muallifning mulkiy huquqlari meros bo`yicha o`tadi (36-modda).

Muallifning shaxsiy nomulkiy huquqlari meros bo`yicha o`tmaydi. Muallifning merosxo`rlari ko`rsatilgan huquqlarni himoya qilishga haqlidir. Merosxo`rlarning ushbu huquqlari muddat bilan cheklanmaydi. Asarlarga bo`lgan mualliflik huquqining amal qilish muddatining tugashi ularning ijtimoiy mulkka aylanishini bildiradi (37-modda).

Mulkiy huquqlar faqat mualliflik shartnomasini tuzish yo`li bilan huquq egasi tomonidan boshqa shaxsga o`tkazilishi mumkin (38-modda).

Muallifning mulkiy huquqlarini boshqa shaxsga o`tkazish mutlaq huquqlarni boshqa shaxsga o`tkazish to`g`risidagi mualliflik shartnomasi asosida yoki mutlaq bo`lmagan huquqlarni boshqa shaxsga o`tkazish to`g`risidagi mualliflik shartnomasi asosida amalga oshirilishi mumkin.

Mualliflik shartnomasi (yoki litsenziya kelishuvi)da quyidagilar nazarda tutilishi kerak:

- asardan foydalanish usullari (mazkur shartnoma asosida o`tkaziladigan konkret huquqlar);
- asardan foydalanishning har bir usuli uchun to`lanadigan haq miqdori va (yoki) to`lanadigan haq miqdorini belgilash tartibi, uni to`lash tartibi hamda muddatlari (39-modda).

Misol uchun muallif o`z asarining elektron shaklidan faqatgina ushbu kutubxona doirasi (kompyuterli o`quv zali)da va uning o`quvchilari uchun nusxa olish huquqsiz foydalanishga ruxsat berishi mumkin. U elektron versiyani sotishda foizlarni talab qilishi yoki hech qanday cheklanishlarsiz kutubxonaga undan foydalanish to`la erkinligini berishi mumkin. Mualliflik shartnomasida asardan foydalanish huquqi qancha muddatga o`tkazilishi to`g`risida shart bo`lmagan taqdirda, shartnoma tuzilgan sanadan boshlab besh yil o`tganidan keyin, agar foydalanuvchi shartnoma bekor qilinguniga qadar kamida olti oy oldin bu haqda yozma ravishda ogohlantirilgan bo`lsa, shartnoma muallif tomonidan bekor qilinishi mumkin.

Mualliflik shartnomasida asardan foydalanish huquqi amal qiladigan hudud doirasi to`g`risida shart bo`lmagan taqdirda, shartnomaga binoan boshqa shaxsga o`tkazilayotgan huquqning amal qilishi O`zbekiston Respublikasi hududi bilan cheklanadi. Boshqa shaxsga o`tkazilishi mualliflik shartnomasida bevosita nazarda tutilmagan asardan foydalanish huquqlari boshqa shaxsga o`tkazilmagan deb hisoblanadi.

To`lanadigan haq mualliflik shartnomasida asardan foydalanishning tegishli usuli uchun olinadigan daromaddan foiz tarzida belgilanadi yoki agar buni asarning xususiyati yoki undan foydalanishning o`ziga xos jihatlari bilan bog`liq holda amalga oshirish mumkin bo`lmasa, shartnomada qayd etilgan summa tarzida yoxud boshqacha tarzda belgilanadi.

Shartnomada masalan asarni on-layn foydalanishda pullik taqdim etilganda foydaning ma`lum qismini to`lash kabi mukofot turi ko`zda tutilishi mumkin. Bunday holatlarda manbaga necha bor murojaat etilganligi, asardan necha bor nusxa olinganligi qat`iy tarzda qayd etilishi kerak.

Asar mualliflari, ijrochilari yoki boshqa huquq egalari o`z mulkiy huquqlarini amalga oshirish maqsadida o`z mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda boshqaradigan tashkilotlar tuzishga haqlidirlar (56-60-moddalar).

Kutubxona konsortsiumi shunday tashkilot bo`lishi mumkin. Konsortsium, notijorat tashkilot sifatida muallif bilan asarning elektron shaklidan va kutubxona – konsortsium a`zolari doirasida foydalanishga eksklyuziv huquqqa shartnoma tuzishi mumkin. Bu holat konsortsiumga birlashgan kutubxonalarga har biri

alohida shartnoma tuzgan holatlarga qaraganda mablag`ni ancha tejashga, muallifga esa munosib mukofot olishiga imkon beradi. Konsortsium kutubxonalari kutubxonalardan biriga mualliflar bilan muzokaralar olib borish va konsortsium nomidan shartnomalar imzolash vakolatini berishlari mumkin.

Mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarning faoliyatiga nisbatan monopoliyaga qarshi qaratilgan qonun hujjatlarida nazarda tutilgan cheklashlar qo`llanilmaydi.

Konsortsium o`zi qaysi huquq egalarning nomidan ish ko`rayotgan bo`lsa, shu huquq egalarning nomidan va ulardan olingan vakolatlar asosida quyidagi huquqlarga ega bo`ladi (58-Modda):

- mukofot miqdorini va shartnomalarning tuzilishiga doir boshqa shartlarni foydalanuvchilar bilan kelishib olish;
- konsortsium boshqarayotgan huquqlardan foydalanish uchun foydalanuvchilar bilan shartnomalar tuzish;
- tashkilot to`lanadigan haqni yig`ish bilan ushbu Qonunda nazarda tutilgan hollarda shartnoma tuzmasdan shug`ullangan taqdirda, bunday haq miqdorini foydalanuvchilar bilan kelishib olish;
- shartnomalarda nazarda tutilgan haqni yig`ish, taqsimlash va to`lash;
- bunday tashkilot o`zi boshqarayotgan huquqlarni himoya qilish uchun zarur bo`ladigan har qanday yuridik harakatlarni bajarish;
- shunday tashkilot tomonidan belgilangan tartibda asarlarni va (yoki) turdosh huquqlar ob`ektlarini, shuningdek asarlarga va (yoki) turdosh huquqlar ob`ektlariga bo`lgan huquqlarni boshqa shaxsga o`tkazish to`g`risidagi shartnomalarni ro`yxatga olishni va (yoki) saqlashga topshirishni amalga oshirish.

Mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilot huquq egalari bilan tuzilgan shartnomalar asosida va qonun hujjatlariga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo`lishi mumkin (62-modda).

Mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni buzish quyidagilar bo`lishi mumkin:

- mualliflarning shaxsiy nomulkiy huquqlarini buzish;
- ijrochining ism-sharifiga bo`lgan va ijroni har qanday tarzda buzib ko`rsatilishidan yoki har qanday boshqacha tarzda tajovuz qilinishidan himoya qilish huquqlarini buzish;
- huquq egasi yoki mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilot bilan shartnoma tuzmasdan asarlar yoki turdosh huquqlar ob`ektini takrorlash, tarqatish yoki undan boshqacha tarzda foydalanish, ushbu Qonunda nazarda tutilgan hollarda haq to`lash to`g`risidagi talablarni buzish;
- asarlardan yoki turdosh huquqlar ob`ektlaridan huquq egasi yoki mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilot bilan tuzilgan shartnoma bo`yicha olingan huquqlarni oshirib yuborgan holda foydalanish;

- huquq egalariining mulkiy huquqlarini boshqacha tarzda buzish mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni buzishdir.

Asarlarning va turdosh huquqlar ob`ektlarining takrorlanishi yoki tarqatilishi mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni buzgan holda amalga oshiriladigan nusxalari kontrafakt nusxalardir. Ushbu Qonunga muvofiq muhofaza qilinadigan asarlarning va turdosh huquqlar ob`ektlarining bunday asarlarni va turdosh huquqlar ob`ektlarini muhofaza qilish to`xtatilgan yoki hech qachon muhofaza qilinmagan davlatlardan huquq egalariining roziligisiz import qilinadigan nusxalari ham kontrafakt nusxalardir.

Elektron resurslarni yaratish va foydalanishda mualliflik huquqini himoya qilish bo`yicha muhim tomonlarini ko`rsatish mumkin.

1. An`anaviy va elektron ko`rinishda taqdim etilganda quyidagilar mualliflik huquqi ob`ektlari hisoblanadi:

- adabiy asarlar (adabiy-badiiy, ilmiy, o`quv, publitsistik va boshqa asarlar);
- drama va stsenariy asarlari;
- matnli yoki matnsiz musiqa asarlari;
- musiqali drama asarlari;
- xoreografiya asarlari va pantomimalar;
- audiovizual asarlar;
- rangtasvir, haykaltaroshlik, grafika, dizayn asarlari va tasviriy san`atning boshqa asarlari;
- manzarali-amaliy va sahna bezagi san`ati asarlari;
- fotografiya asarlari va fotografiyaga o`xshash usullarda yaratilgan asarlar;
- jo`g`rofiya, geologiya xaritalari va boshqa xaritalar, jo`g`rofiya, topografiya va boshqa fanlarga taalluqli tarhlar, eskizlar va asarlar;

2. Asarning asl nusxasida yoki nusxasida muallif sifatida ko`rsatilgan shaxs, agar boshqacha hol isbotlanmagan bo`lsa, asar muallifi hisoblanadi. Elektron to`la matnli ma`lumotlar bazasini va mul`timediali ma`lumotlar bazasini yaratishda kimning asarlaridan, qay darajada (to`laligicha yoki qisman, matnli yoki mul`timediali shaklda) foydalanayotganligimizni hisobga olish kerak.

3. Muallif asardan har qanday shaklda va har qanday usulda foydalanish mutlaq huquqiga ega. Muallif kutubxonaga o`z asarlarini raqamlashtirish, ma`lumotlar bazasida saqlash, Internet orqali tarqatish uchun ruxsat berishi yoki ruxsat bermasligi mumkin.

4. Muallif o`z asaridan elektron ko`rinishda foydalanganligi uchun mukofot olish huquqiga ega (mukofot olish huquqi). Ushbu huquq muallif va kutubxona o`rtasida maxsus kelishuv bilan belgilanadi.

5. Muallif roziligisiz va mukofot to`lashsiz quyidagi hollarda ularning asarlarini elektron kutubxonaga kiritish mumkin:

- ellik yil ilgari vafot etgan mualliflarning asarlaridan kutubxona to`siqlarsiz foydalanishi mumkin;

- kutubxonada saqlanadigan qadimiy qo`lyozmalardan hech bir qo`shimcha ruxsatlarsiz raqamli ko`rinishga keltirilishi mumkin (27-modda). Shuningdek, daromad olishni ko`zlamagan holda, muallifning yoki boshqa huquq egasining roziligisiz va haq to`lamagan holda, lekin asaridan foydalanilayotgan muallifning ism-sharifini va albatta reprografik asar olingan manbani ko`rsatgan holda kutubxonalar va arxivlar tomonidan - asarning yo`qolgan yoki yaroqsiz bo`lib qolgan nusxalarini tiklash, almashtirish uchun, shuningdek o`z fondlaridan bu asarlarni biron sabab bilan yo`qotgan boshqa kutubxonalar va arxivlarga asarlarning nusxalarini berish uchun chop etilgan asarni;
- kutubxonalar va arxivlar tomonidan fuqarolarning o`quv va tadqiqot maqsadlaridagi so`rovlari bo`yicha, shuningdek, ta`lim muassasalari tomonidan auditoriya mashg`ulotlari uchun to`plamlarda, gazetalar va boshqa davriy nashrlarda chop etilgan ayrim maqolalar va kichik hajmli asarlarni, chop etilgan yozma asarlardan (suratli yoki suratsiz) qisqa parchalarni bir nusxada takrorlashga yo`l qo`yiladi.

Shunday qilib, elektron resurslarni ARM, AKM va kutubxonalarda yaratish va ulardan foydalanishda mualliflik to`g`risidagi qonunlarga rioya qilish zarur.

2-BOB. DUBLIN YADROSI METAMA`LUMOTLARI ASOSIDA IKKI BOSQICHLI KATALOGLASHTIRSH USULI

2.1. Dublin yadrosining metama`lumotlar tizimi

Dublin yadrosining qisqa tarixi

Elektron resurslar tavsifini yaratish bo`yicha 1995 yilning mart oyida AQSHning Dublin shahrida bo`lib o`tgan birinchi seminar “Dublin yadrosining” asosiy elementlarini ishlab chiqdi. Seminar elektron hujjatlarni qidirish uchun taqdim qilishda semantika muammolarini yechishga bag`ishlangan edi.

Ikkinchi seminar Angliyada (Uorvik) bo`lib o`tdi va unda birinchi seminarda erishilgan kelishuvni (konsensus) xalqaro hamjamiyatga yetkazish masalalari va sintaksis va uning Web-ilovalar bilan bog`lanishi muammolari muhokama qilindi. HTML tarkibiga kiritiladigan metama`lumotlar hech qachon DYAsi uchun yagona maqsad bo`lmagan, ammo bu mexanizmni uning boshlang`ich bosqichidan boshlab tatbiq qilinishi juda muhim bo`lgan va bu strategiya bir qator loyihalarda aks etgan. Seminarda "Uorvik - struktura" (Warwick Framework, [WF]) nomi bilan yuritilgan metama`lumotlar arxitekturasi ishlab chiqildi. Bu struktura meta-mazmun (Meta Content Framework, [MCF]) strukturasi bilan birga, Resource Description Framework (RDF) resurs tavsifi strukturasi ishlab chiquvchi yadroni tashkil qiladi. RDF Web-metama`lumotlarning egiluvchan sintaksik asosini ta`minlashi kerak.

Grafika bilan ishlovchi mutaxassislar ishtirokida o`tkazilgan uchinchi seminarda tasvirlarga ega bo`lgan resurslar tavsifini yaratish muammolari muhokama qilindi. Matnli va tasvirli resurslar orasida farq bo`lsada ularni guruhlarga ajratuvchi kategoriyalarda uncha katta farq yo`q. Elementlarga berilgan bir necha ta`riflar qarab chiqildi va avvalgi 13 elementga yana 2 ta element qo`shildi.

Dublin yadrosi bo`yicha 4-seminar 1997 yilning mart oyida Avstraliyaning Kanberra shahrida bo`lib o`tdi. Seminardagi bahs asosan “minimalist”lar va “strukturalist”lar orasida bo`lib o`tdi. Minimalistlar DYAsi maydonlarini imkon qadar kamaytirishga harakat qilgan bo`lsalar, strukturalistlar esa ixtiyoriy elementar ilovalarni qamrab oluvchi metama`lumotlar mazmunini aniqlashga harakat qildilar. Kerakli identifikatorlar xarakterini aniqlash – seminar erishgan eng muhim natija bo`ldi.

Metama`lumotlar bo`yicha Xel`senkida bo`lib o`tgan 5-seminar kutubxonachilar, axborot texnologiyalari, telekommunikatsiyalar bo`yicha mutaxassislar va muzuyshunoslar ishtirokida bo`lib o`tdi. Seminarda DYAsining asosiy elementlaridan Internet tarmog`ida samarali qidirishni tashkil qilish masalalari muhokama qilindi.

Bizga ma`lumki gipermatnli ma`lumotlarni Internet tarmog`iga joylashtirish uchun “meta-teg”lardan foydalaniladi. HTML tilining meta-teglari gipermatnli HTML shakldagi hujjatning <head>...</head> konteynerida ishlatiladi. Ulardan foydalanish gipermatnli hujjatlarni Internet tarmog`ida qidirishni osonlashtiradi.

Dublin yadrosi tizimi 1995 yilning mart oyida AQSH Ogayo shtati Dublin shahrida OCLC shtab-kvartirasi xodimlari tomonidan ishlab chiqildi. Mazkur tizimni ishlab chiqishda yuzlab mutaxassislar ishtirok etdi. DYAsi tizimi ishchi

uchrashuvlarda va elektron pochta orqali muhokama qilindi. OCLCdagi ishchi uchrashuvlarda tizimning asosiy metama`lumotlari (bugungi kunda ular 15 ta) ishlab chiqildi. DYAning barcha elementlari majburiy emas. Quyida Vil`yam Arms tomonidan [1] keltirilgan DYA elementlarini keltiramiz.

Title (Sarlavha) — noshir yoki resurs yaratuvchi tomonidan resursga berilgan nom.

Creator (Muallif) — resursning intellektual mazmuniga javobgar shaxs yoki tashkilot (qo`lyozma hujjatlar uchun bu mualliflar, bajaruvchilar; vizual resurslar uchun bu fotograflar yoki illyustratorlar). Umuman olganda “sreator” so`zi “yaratuvchi” sifatida tarjima qilinadi, ammo biz uni “muallif” sifatida qabul qilishimiz mumkin.

Subject (Predmet) — resurs mavzusi. Odatda predmet yoki resurs mazmuni ochqich so`zlar yoki jumla orqali ifodalanadi. Bu elementdan foydalanilayotganda nazorat qilinayotgan so`zlardan yoki klassifikatsiyalashning format sxemalaridan yordamchi material sifatida foydalanish tavsiya qilinadi.

Description (Annotatsiya) — resurs mazmunining matnli tavsifi. Hujjatlar uchun referet shaklda, vizual resurslar uchun ularning mazmunini ochib beruvchi matnli tavsif shaklda bo`ladi.

Publisher (Nashriyot) — resursni joriy holatda yaratishga mas`ul bo`lgan tashkilot. Masalan: Sharq, Fan.

Contributor (Resursni yaratishda qatnashuvchi ikkinchi javobgar shaxs yoki tashkilot) — “Muallif” elementida ko`rsatilmagan, ammo resursni yaratishga qatnashgan shaxs yoki tashkilot (muharrir, tarjimon, rassom va boshq.).

Date (Sana) — resursni yaratish yoki paydo bo`lish sanasi.

Type (Tip) — resurs kategoriyasi — masalan, uy sahifasi, roman, poema, maqola, preprint, texnik hisobot, lug`at, esse.

Format (Format) — resurs ma`lumotlarini aks ettiruvchi format (odatda dasturiy vosita tipi ko`rsatiladi, resurs bilash ishlovchi kompyuter tipi ham ko`rsatilishi mumkin).

Identifier (Identifikator) — resursni identifikatsiya qiluvchi harflar yoki raqamlar jamlamasi. Resurs tarmoqda taqdim qilinganda URL va URN ko`rsatiladi aks holda resurs joylashgan joy adresi ko`rsatiladi.

Source (Manba) — mazkur resurs olingan ikkilamchi manba to`g`risidagi axborot.

Language (Til) — resurs intellektual mazmuni bayon qilingan til.

Relation (Aloqa) — ikkilamchi resurs identifikatori va uning joriy resurs bilan aloqasi. Bu element o`zaro yaqin resurslarni bog`lashga hamda ko`rsatilishi kerak bo`lgan resurslarni tavsiflashga imkon beradi.

Coverage (Qamrov) — resursni joylashgan joyi va vaqt bo`yicha davom etishini xarakterlaydi.

Rights (Huquq) — mualliflik huquqini tasdiqlash va uni boshqarish; ular bilan bog`liq identifikator; mazkur resurs bilan bog`liq mualliflik huquqi va uni boshqarish to`g`risidagi axborotlar.

Dublin yadrosi bilan bog`liq barcha elementlarni uch guruhga ajratish mumkin:

- Resurs mazmuniga oid elementlar (Content);
 - Intellektual mulk nuqtai nazaridan raqamli resursni tavsiflovchi elementlar (Intellectual Property);
 - Aniq bir resurs nusxasiga tegishli elementlar (Instantiation).
- Quyidagi jadvalda yuqoridagi guruhlariga kiruvchi elementlar keltirilgan.

Content	Intellectual Property	Instantiation
Title		
Subject		
Description	Creator	Date
Type	Publisher	Format
Source	Contributor	Identifier
Relation	Rights	Language
Coverage		

Dublin yadrosi yordamida raqamli resurslarni tavsiflash juda sodda. Tabiiy tildagi o`n beshta maydonni har qanday odam ham to`ldira oladi. Mazkur teglar yordamida elektron resurslarni indekslashga mo`ljallangan.

Dublin yadrosi rivojlanib borayotgan tizim bo`lib, undan foydalanayotganda kutubxonachilik ishi, kompyuter sohasi va yuridik fanlar sohasida ishlayotgan mutaxassislarda bir qator savollar paydo bo`ladi. Kutubxonachilik sohasidagi mutaxassislarni DYA metama`lumotlarini elektron kutubxonalarda qo`llash va hujjatlarni indekslashdagi yuqori aniqlik qiziqtirsa, kompyuter texnologiyalari bilan shug`ullanuvchilar esa DYA elementlari tarkibiga yangi elementlar qo`shish orqali axborot qidiruvi samaradorligini oshirishga intilmoqdalar. Huquqshunoslarni esa elektron resurslarga bo`lgan mualliflik huquqini himoya qilish masalalari qiziqtirmoqda. DYA tizimidagi metama`lumotlar MARC formatlarni o`rnini bosa olmaydi va uning o`rniga o`ta olmaydi. Dublin yadrosi tizimi elektron kutubxonalarning raqamli resurslarini tavsiflashga mo`ljallangan.

2.2. Elektron darsliklar, qo`llanmalar, ma`ruzalar matnlariga ikki bosqichli bibliografik ishlov berish algoritmi

Kutubxona fondiga kelib tushayotgan barcha hujjatlardan keyinchalik samarali foydalanish imkoniyatini yaratilishi uchun ular kataloglashtiriladi. O`zbekistondagi barcha ARM, AKM va kutubxonalar xalqaro kataloglashtirish talablariga javob beradigan darajada elektron katalog yaratish imkoniyatiga ega emas. Hozirgi kunga qadar 40 dan ortiq kutubxonalar o`z elektron kataloglarini IRBIS tizimi asosida shakllantirmoqdalar. Xalqaro talablarga javob beradigan elektron katalog UNIMARC, RUSMARC, MARC21, DUBLIN CORE yoki boshqa bir MARC formati asosida shakllantirilishi lozim. Hujjatlarni UNIMARC formati asosida kataloglashtirish ancha murakkab ish hisoblanadi. Maxsus ma`lumotga ega bo`lgan kutubxonachi mutaxassisgina bunday vazifani uddalay oladi. Oliy o`quv yurtlari, akademik litsey, kollejlari va bu ish bilan maxsus

shug`ullanayotgan tashkilotlarda yaratilayotgan elektron darsliklar, ma`ruza matnlari, uslubiy qo`llanmalarni kataloglashtirishda muammolar tug`ilmoqda. Ularning eng asosiysi yaratilayotgan elektron nashrlarni kataloglashtirishda xalqaro talablarni hisobga olmaslikdir. Ya`ni, axborot resurs markazlari yaratayotgan elektron resurslarning elektron katalogini to`g`ri tashkil qilmayaptilar. Elektron katalog bazasini shakllantirishda MARC formatlar talablari bajarilmayapti. Bu esa bir ARM yoki AKMda yaratilgan katalogdan ikkinchi bir ARM yoki AKMda foydalanish imkoniyatini cheklaydi. Ya`ni, har bir ARM, AKM yoki kutubxona faqat avtonom holda ishlaydigan bo`lib qoladi. Korporativ tizimlarning (korporativ kataloglashtirish, elektron resurslarni hamkorlikda yaratish va ulardan birgalikda foydalanish) imkoniyatlaridan mahrum bo`ladi.

Elektron resurslarni kataloglashtirishni tezlashtirish va sifatini oshirish maqsadida ikki bosqichli kataloglashtirish usulini taklif qilamiz.

Kataloglashtirishning birinchi bosqichida elektron darslik, qo`llanma, ma`ruza matni muallifi tomonidan "Dublin Core" formati asosida hujjatning dastlabki bibliografik tavsifi yaratiladi. Hujjatning dastlabki bibliografik tavsifi "Dublin Core" formatidan maxsus konvertor dasturi yordamida "UNIMARC" formati qabul qiladigan shaklga o`tkaziladi. Buning uchun "Dublin Core"da tashkil qilingan bibliografik yozuv ISO 2709 standartida saqlanishi kerak.

Kataloglashtirishning ikkinchi bosqichida kutubxonachi kataloglashtiruvchi tomonidan ISO 2709 standartidagi yozuv AKAT bazasiga "UNIMARC" formati asosida import qilinadi. AKAT elektron katalogi bazasidagi kamida 15 ta maydon ma`lumotlarni import qilish hisobiga to`ldiriladi. Qolgan maydonlarni kataloglashtiruvchi mustaqil ravishda to`ldirib, hujjatning to`liq bibliografik tavsifini yaratadi.

Elektron resurslar katalogini yaratishda ikki bosqichli kataloglashtirish usulidan foydalanishning afzalliklari quyidagicha:

- Elektron darslik, qo`llanma va ma`ruza matni muallifi tomonidan "Dublin Core" formati asosida yaratilgan bibliografik tavsif aniq bo`ladi (darslikning muallifi, sarlavhasi, elektron darslikning annotatsiyasi, ochqich so`zlari, kirish nuqtalari va boshqa bir qator tavsif elementlari muallif tomonidan beriladi);
- Muallif tomonidan tayyorlangan bibliografik yozuv konvertor dasturi yordamida AKATning bazasiga import qilingani uchun yo`l qo`yilishi mumkin bo`lgan xatolar soni keskin kamayadi;
- Kataloglashtirilayotgan hujjatning tavsifini yaratishda bevosita muallifning ham ishtirok etishi va bibliografik tavsif asosiy elementlari muallif tomonidan yaratilishi, birinchidan, kataloglashtirish jarayonini tezlashtiradi, kataloglashtirish harajatlarini kamaytiradi, ikkinchidan, yaratilayotgan elektron katalog sifatini oshiradi (ochqich so`zlar, annotatsiyaning aniq ifodalanishi). Bu esa o`z navbatida xizmat ko`rsatish sifatini ortishiga olib keladigan omillardan biri hisoblanadi.

"Dublin Core" formatining bibliografik tavsif tuzish qoidalariga amal qiladigan "UNIMARC" formatiga nisbatan ancha soddaligi bibliografik yozuvlarni

konvertatsiya qilishdagi asosiy muammo hisoblanadi. Bu ikki formatlarning mos elementlarini taqqoslaymiz:

Dublin Core	UNIMARC
<i>Title</i> (Sarlavha)	200 \$a Asosiy sarlavha
	200 \$e Sarlavhaga tegishli ma`lumot
	517 \$a Sarlavhaning varianti
<i>Creator</i> (Avtor)	700 \$a Birinchi intellektual javobgarlik – Shaxs nomi 701 \$a Al`ternativ intellektual javobgarlik – Shaxs nomi 710 \$a Tashkilot nomi – Birinchi intellektual javobgarlik 711 \$a Tashkilot nomi – al`ternativ intellektual javobgarlik 200 \$f Javobgarlik to`g`risidagi birinchi ma`lumot
<i>Subject</i> (Predmet. Ochqich so`zlar)	610 \$a Nazorat qilinmaydigan predmet atamaları 606 Mavzu nomi predmet sifatida 675 Universal o`nli klassifikatsiya (UDC/UO`K) 676 D`yuining O`nli klassifikatsiyasi (DDC/DO`K) 680 AQSH Kongressi Kutubxonasi Klassifikatsiyasi (LCC/KKK) 686 Boshqa klassifikatsiyalar indeklari
<i>Description</i> (Annotatsiya)	330 \$a Rezyume yoki referat
<i>Publisher</i> (Noshir)	210 \$c Noshir, tarqatuvchi va boshqalar nomi
<i>Contributor</i> (Muallifdosh)	701 \$a Al`ternativ intellektual javobgarlik – Shaxs nomi 711 \$a Tashkilot nomi – intellektual al`ternativ javobgarlik 200 \$g Javbgarlik to`g`risidagi keyingi ma`lumotlar
<i>Date</i> (Sana)	210 \$d Nashr qilingan va tarqatilgan sana
<i>Type</i> (Tip)	608 Hujjatning shakli, janri, fizik xarakteristikasi kirish nuqta sifatida
<i>Format</i> (Format)	230 \$a Materialning maxsus sohasi: elektron resursning xarakteristikasi 336 \$a Kompyuter faylining tipi
<i>Identifier</i> (Identifikator)	001 (UNIMARC uchun majburiy) 010 (ISBN) 011 (ISSN) 020 (Hujjatning milliy bibliografiyadagi nomeri) 035 Boshqa tizimli nomerlar 856 \$u (URL)
<i>Source</i> (Manba)	324 Ilovaning original versiyasi
<i>Language</i> (Til)	101 Hujjat tili
<i>Relation</i> (Munosabat)	300 Umumiy ilova
<i>Covarage</i>	300 Umumiy ilova

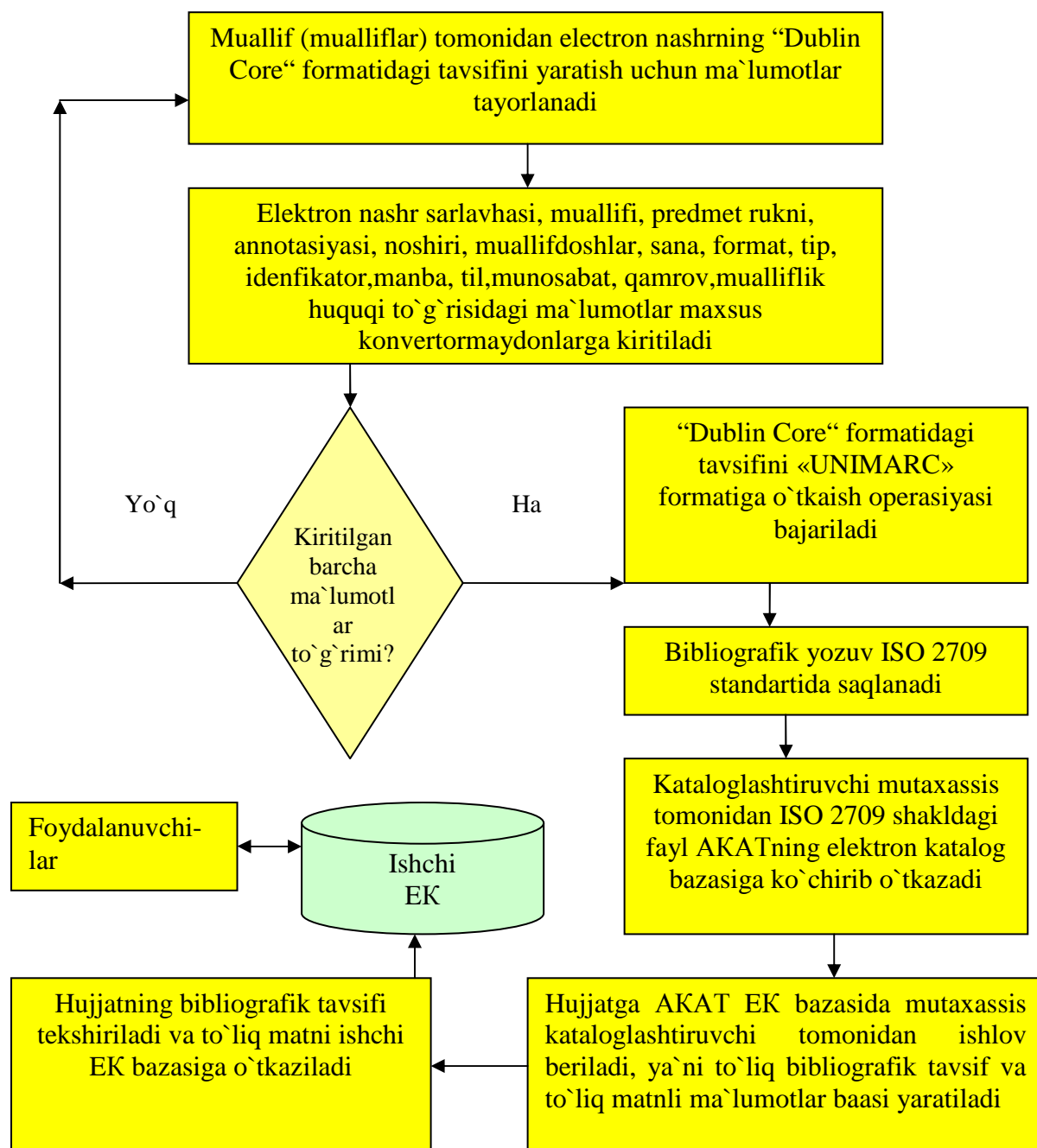
(Qamrov)	
<i>Rights</i> (Mualliflik huquqi)	333 Foydalanish va tarqatish shartlari to`g`risida ilova

Hujjatlarga UNIMARC (MARC21, RUSMARC) formatlari asosida ishlov berganda ba`zi bir maydonlarning to`ldirilishi majburiydir, aks holda bibliografik tavsif to`liq bo`lmaydi. Quyida UNIMARC formatida to`ldirilishi majburiy bo`lgan maydonlarning “Dublin Core” formatidagi maydonlar bilan mosligini taqqoslaymiz.

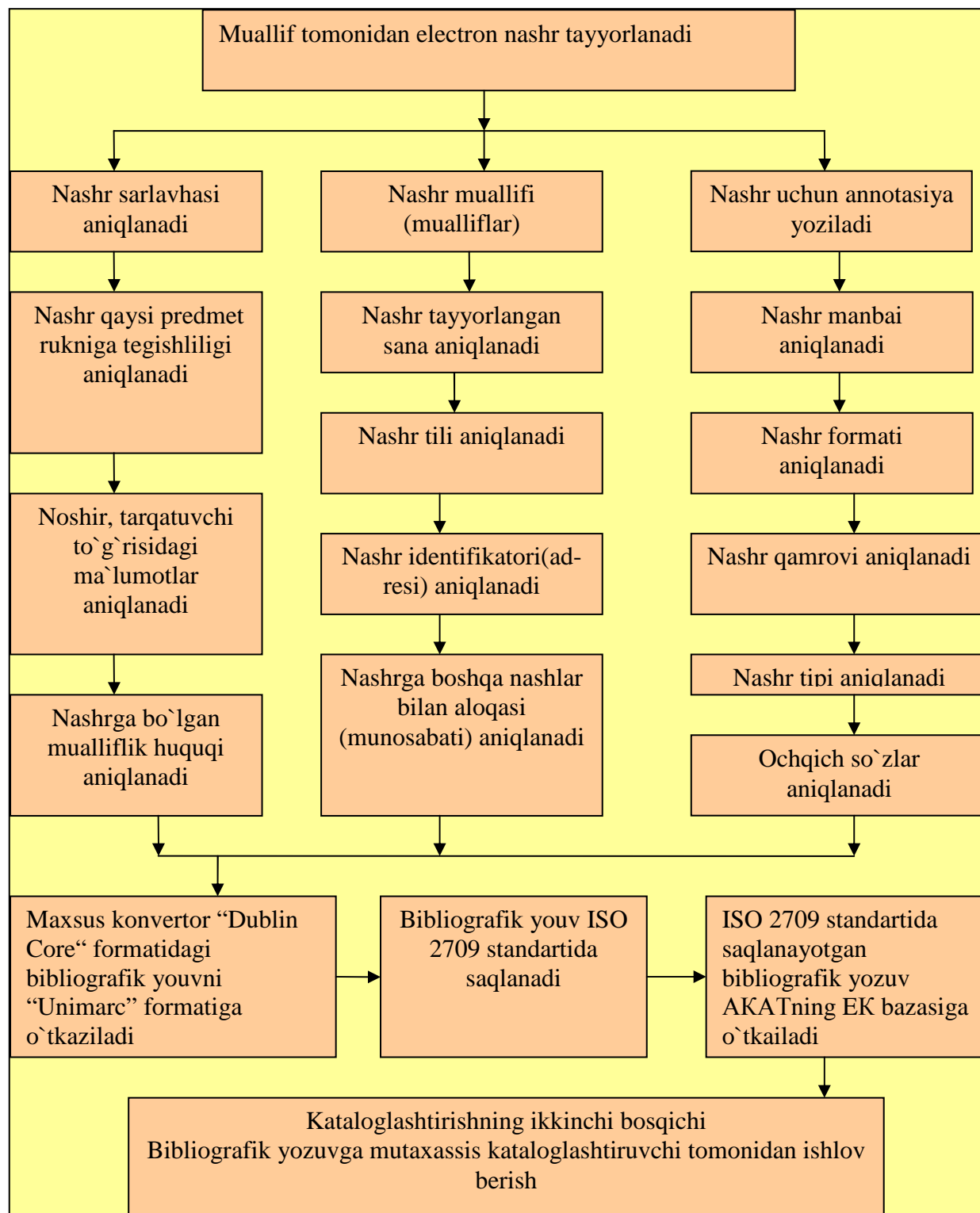
UNIMARC	Dublin Core
001 – Yozuv identifikatori	<i>Identifier</i> (Identifikator)
100 – Umumiy ishlov berilayotgan ma`lumotlar	<i>Date</i> (Sana), <i>Language</i> (Til)
101 – Hujjat tili	<i>Language</i> (Til)
200 – Sarlavha va javobgarlik haqidagi ma`lumotlar	<i>Title</i> (Sarlavha), <i>Creator</i> (Muallif), <i>Contributor</i> (Muallifdosh)

Biz yuqorida “Dublin Core “ formatining 15 elementining birortasi majburiy element emas deb eslatgan edik. “Dublin Core“ formatidan UNIMARC formatiga konvertatsiya bajarilayotganda *Title (Sarlavha)* va *Language (Til)* elementlari to`ldirilgan bo`lishi shart. Demak, “Dublin Core“ formati asosida o`z kitobining dastlabki bibliografik tavsifini yaratayotgan muallif albatta kitobning sarlavhasi, tili, muallif (mualliflar) nomlarini va to`liq matn joylashgan manzil adresni hamda hujjat yaratilgan sanani ko`rsatishi shart.

Ikki bosqichli kataloglashtirishning umumiy algoritmi

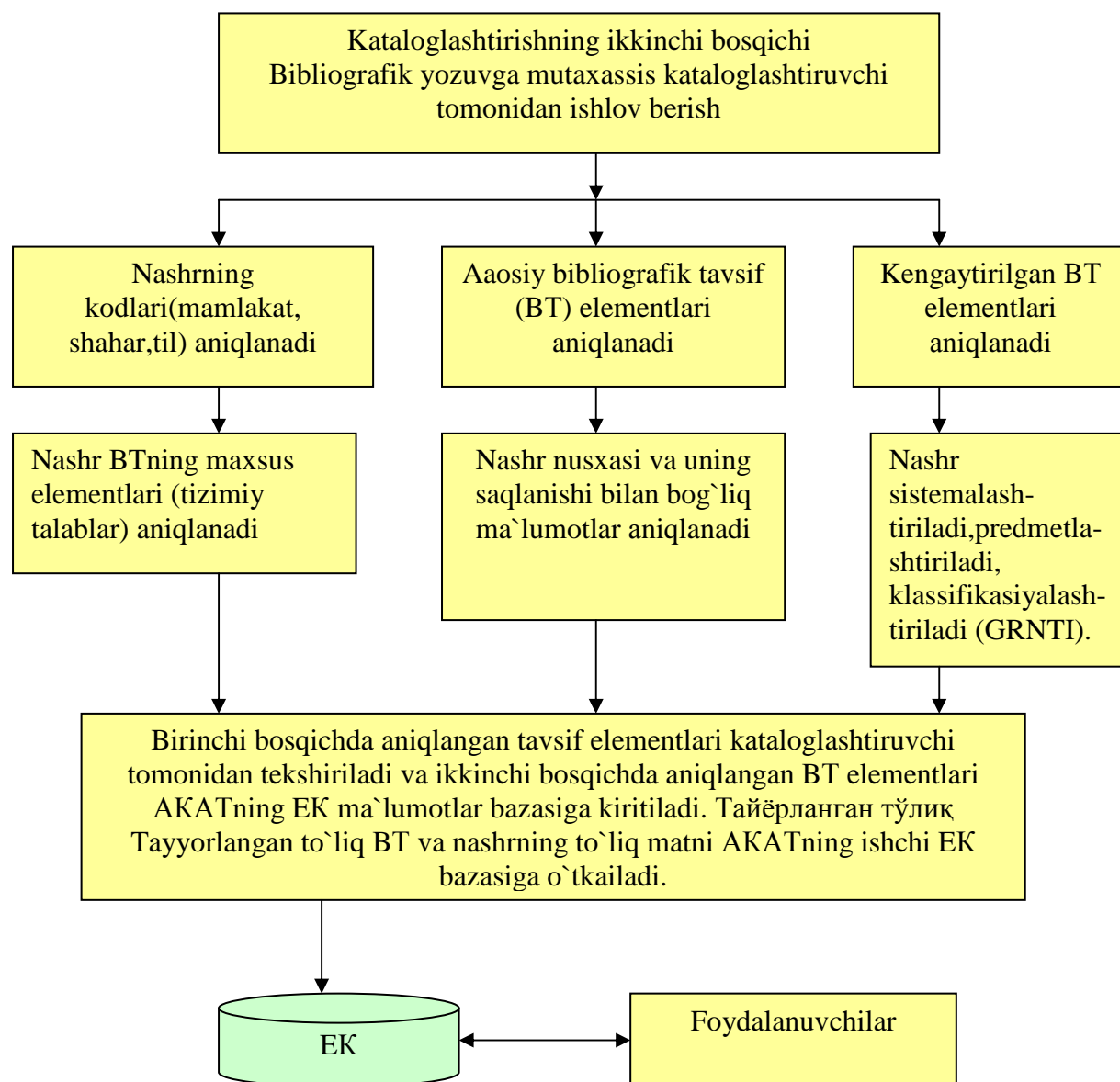

Elektron nashrni kataloglashtirishning birinchi bosqich algoritmi

Nashr muallifi (mualliflar) tomonidan tayyorlangan "Dublin Core" formati asosidagi bibliografik tavsif kataloglashtirishning ikkinchi bosqichida tekshiriladi va kataloglashtirish qoidalariga ko'ra to'ldiriladi.

Elektron nashrni kataloglashtirishning ikkinchi bosqich algoritmi

Elektron darsliklar, qo'llanmalar, ma'ruza matnlarini kataloglashtirishda muallif (mualliflar)ning ishtirok etishi yaratilayotgan bibliografik tavsifning aniq, to'liq va sifatli bo'lishini ta'minlabgina qolmay balki, kataloglashtirish jarayonini tezlashtiradi, sarf harajatlarni kamaytiradi hamda, pirovard natijada xalqaro kataloglashtirish talablarga javob beradigan elektron katalog yaratilishi hisobiga kitobxonlarga xizmat ko'rsatish sifatini yuksaltirishga olib keladi.

2.3. Avtomatlashtirilgan integral axborot-kutubxona tizimi bazasini shakllantirishda Dublin yadrosi tizimidan foydalanish

Bugungi kunda respublikamizning oliy o'quv yurtlari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarda tashkil qilingan ARMLarda ko'plab elektron resurslar (elektron kataloglar, darsliklar, qo'llanmalar turli ko'rinishdagi raqamli resurslar) yaratilmoqda. Elektron shakldagi o'quv qo'llanmalar, ma'ruza matnlari jamlanib elektron kutubxonalar yaratishga harakat qilinmoqda. Bizga ma'lumki, elektron kutubxonada asosan elektron shakldagi hujjatlar saqlanadi. Yuqorida ko'rib

o`nganimizdek elektron resurslar tavsifini yaratish uchun Dublin yadrosidan foydalaniladi. Quyida oliy o`quv yurti professori tomonidan yaratilgan ma`ruza matnini avtomatlashtirilgan axborot-kutubxona tizimining elektron katalogiga kiritish jarayonini ko`rib chiqaylik.

Dublin yadrosi asosida yaratilgan metama`lumotlarni konvertatsiya qilishga mo`ljallangan maxsus dasturni ishga tushiramiz. Dastur ishga tushgach kompyuter ekranida quyidagi forma paydo bo`ladi. Formaning maydonlarini to`ldiramiz (1-rasm).

The screenshot shows a web form titled "Meta ma'lumotlarni konvertatsiyalash". At the top right, there are two buttons: "UZB[Lat]" (selected) and "RUS[Kir]". The form consists of several sections:

- Sarlavha:** A large text input field, currently empty. To its right is a language dropdown menu set to "uzb" and a "+Sarlavxa" button.
- Muallif:** A dropdown menu set to "Personal Name". Below it are three text input fields for "Familiyasi", "Ismi", and "Sharifi", all empty. To the right is a language dropdown set to "uzb".
- Muallifdosh:** A dropdown menu set to "Personal Name". Below it are three text input fields for "Familiyasi", "Ismi", and "Sharifi", all empty. To the right is a language dropdown set to "uzb" and a "+Muallifdosh" button.
- Ochqich so'zlar:** A dropdown menu set to "Keywords". Below it is a large text input field, currently empty. To the right is a language dropdown set to "uzb" and a "+OchSo'z" button.

At the bottom center, there is a button labeled "Oldinga>>".

1-rasm

Tegishli maydonlarni to`ldiramiz (2-rasm).

The screenshot shows the same web form as in the first image, but with the following data entered:

- Sarlavha:** "Информатика". Language dropdown is "uzb".
- Muallif:** "Personal Name" dropdown. "Familiyasi": "Каримов", "Ismi": "Улугбек", "Sharifi": "Фозилович". Language dropdown is "uzb".
- Muallifdosh:** "Personal Name" dropdown. "Familiyasi": "Мухаммадиев", "Ismi": "Абдували", "Sharifi": "Шукурович". Language dropdown is "uzb".
- Ochqich so'zlar:** "Keywords" dropdown. Text input field contains: "Файл, программа, алгоритм, компьютер, маълумотлар базасини бошқариш тизими, кутубхоналарни автоматлаштириш, ахборотлаштириш, ахборот жараёнлари". Language dropdown is "uzb".

The "Oldinga>>" button is still present at the bottom.

2-rasm

"Oldinga" tugmasini bosib formaning keyingi sahifasiga o`tamiz (3-rasm).

The screenshot shows a web form with the following fields and controls:

- Abstract:** A dropdown menu with 'Abstract' selected and a language dropdown with 'uzb' selected.
- Anotatsiya:** An empty text input field with a '+Anotatsiya' button to its right.
- Noshir (Nashriyot):** An empty text input field with a language dropdown with 'uzb' selected.
- Red.,Tuz.,Tarij....:** A dropdown menu with 'Редактор' selected, followed by three text input fields for 'Familiyasi', 'Ismi', and 'Sharifi', and a '+Red....' button.
- Sana:** A date dropdown menu showing '30/09 2007'.
- Tip:** A dropdown menu with 'Text' selected and a '+Tip' button.
- Navigation:** '<<Orqaga' and 'Oldinga>>' buttons at the bottom.

3-rasm

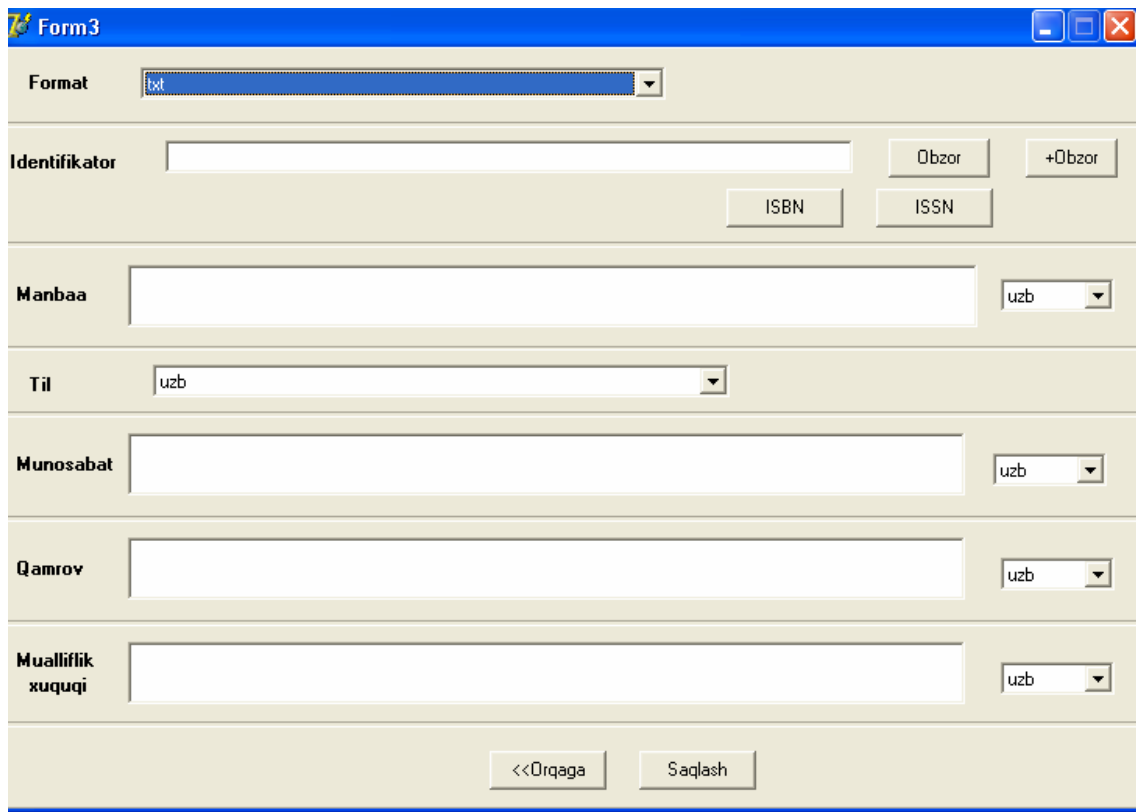
Tegishli maydonlarni to`ldiramiz. “Oldinga” tugmasini bosib keyingi sahifaga o`tamiz (4-rasm) va tegishli maydonlarni to`ldiramiz.

The screenshot shows the same web form with the following data entered:

- Abstract:** 'Abstract' selected in the dropdown, language 'uzb'.
- Anotatsiya:** 'Китоб "Ахборотлаштириш ва кутубхонашунослик" таълим йуналишида таълим олувчиларга мулжа лланган. Кутубхонадаги асосий жараёнлар: ахборотларни ййгиш, саклаш, ишлов бериш, кидириш'.
- Noshir (Nashriyot):** 'Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти.'
- Red.,Tuz.,Tarij....:** 'Рецензент' selected. First row: 'Familiyasi' (Рахматуллаев), 'Ismi' (Марат), 'Sharifi' (Алимович). Second row: 'Familiyasi' (Умаров), 'Ismi' (Абсалом), 'Sharifi' (Одилович).
- Sana:** '30/09 2007'.
- Tip:** 'text/html' selected, '+Tip' button.
- Navigation:** '<<Orqaga' and 'Oldinga>>' buttons.

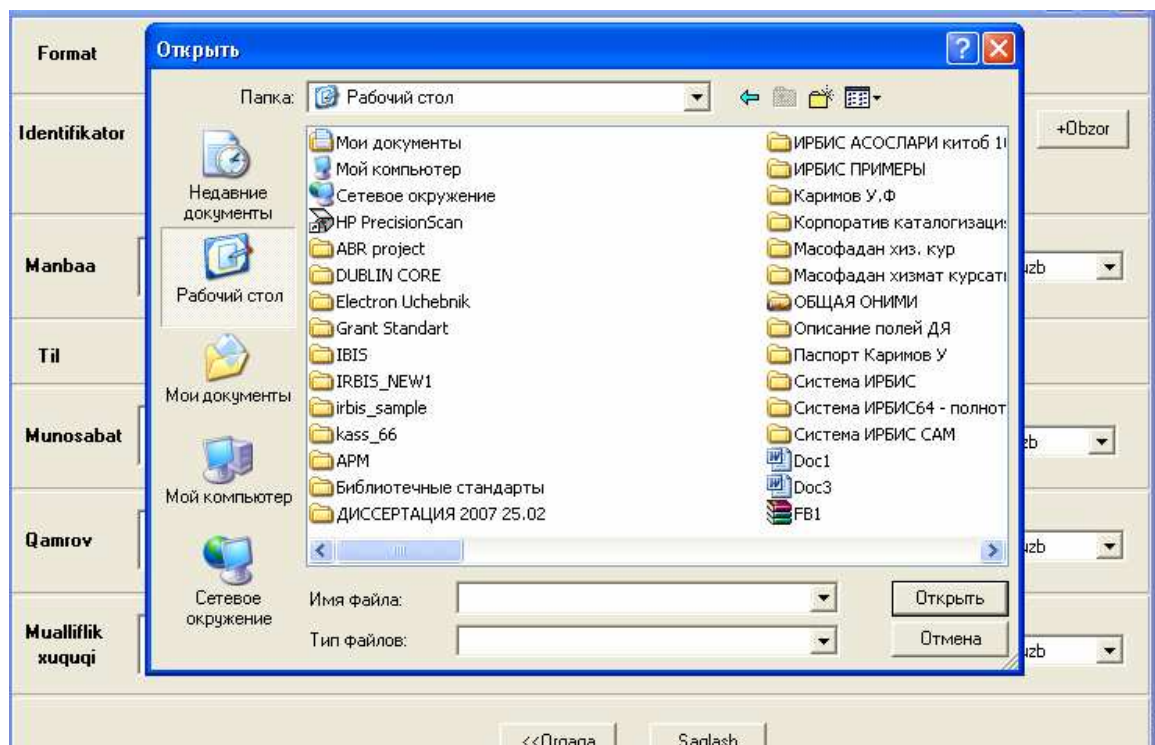
4-rasm

Tegishli maydonlar to`ldirilgach “Oldinga” tugmasini bosib konvertorning keyingi sahifasiga o`tamiz (5-rasm). Format, identifikator, manba, til, munosabat, qamrov va mualliflik huquqi maydonlarini tegishli ma`lumotlar bilan to`ldiramiz. Agarda biror bir maydonga ma`lumot kiritishda tushunmovchilik paydo bo`lsa, shu maydonni ifodalovchi tugma ustiga kursor bilan chertsak, maydonga kiritilishi kerak bo`lgan ma`lumot to`g`risida foydalanuvchiga tegishli yordam beriladi. 5-rasmning tegishli maydonlarini to`ldirishga kirishamiz.

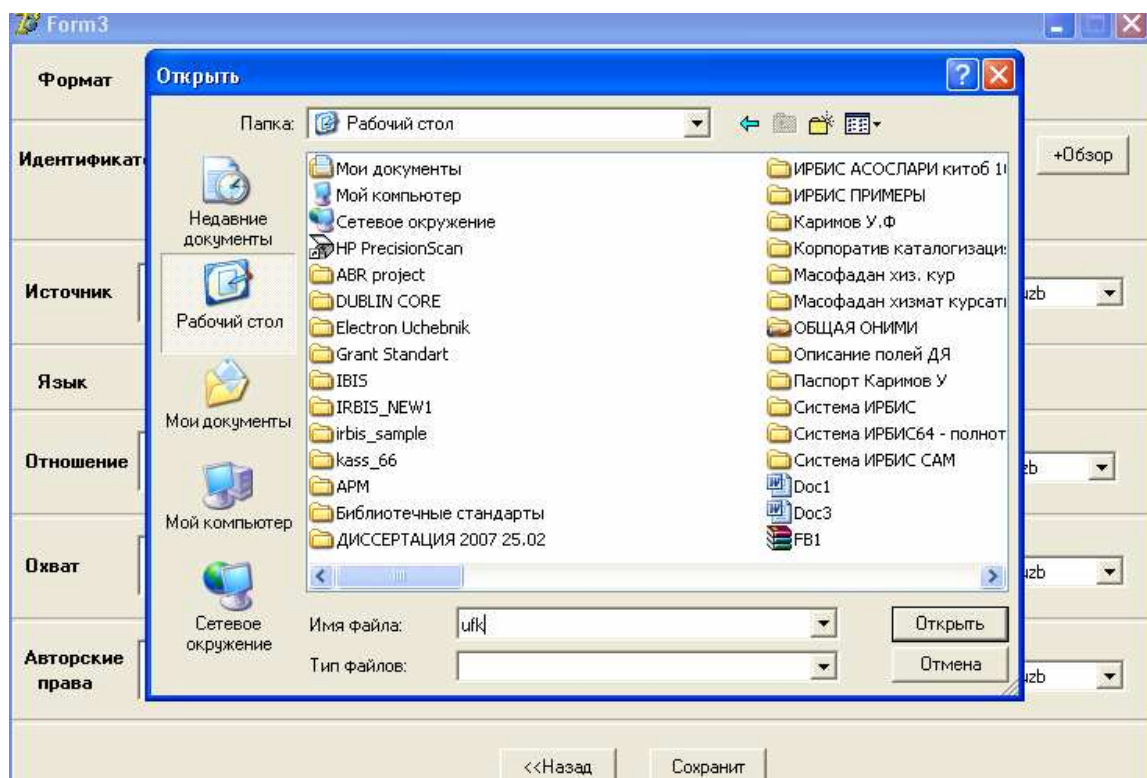
5-rasm

“Obzor” tugmasini bosish orqali elektron resurs joylashgan joydagi faylni dublin yadrosidagi tavsif bilan bog`laymiz (6-rasm).

6-rasm

Elektron resursni tavsiflash uchun zarur bo`lgan barcha maydonlar to`ldirilgach, “Saqlash” tugmasi bosiladi (7-rasm). “Imya fayla” maydoniga metama`lumotni saqlashga mo`ljallangan fayl nomi beriladi va u kerakli (masalan, “Rabochiy stol”da ufk.txt fayl ko`rinishida) papkada saqlanadi (7-rasm).

7-rasm

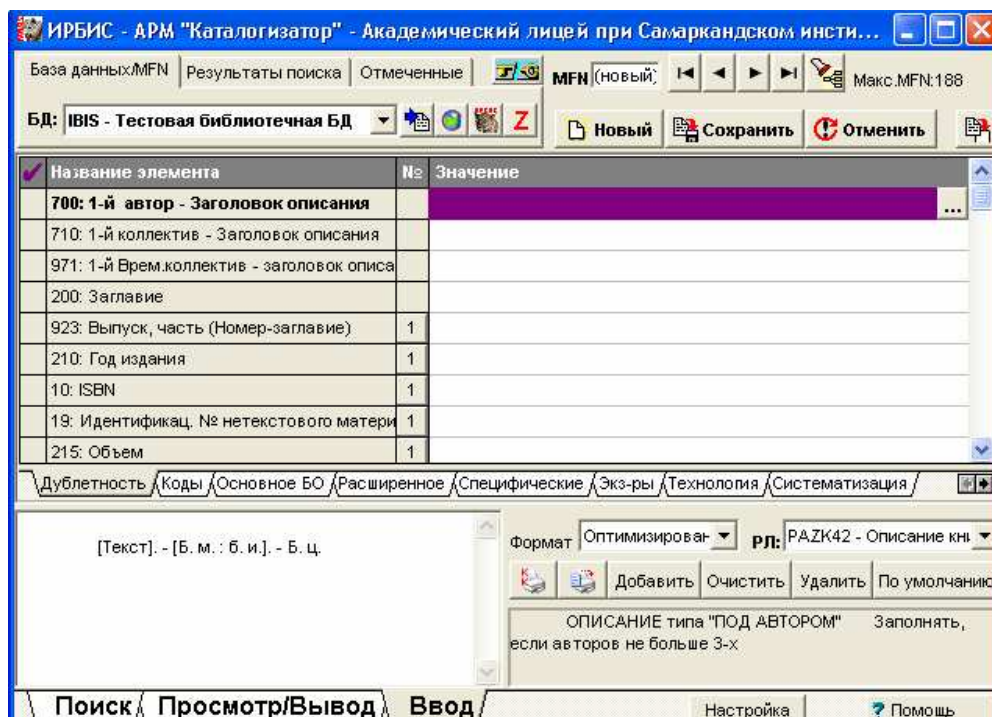
Elektron resursning Dublin yadrosi tizimi asosida yaratilgan metama`lumotlarni avtomatlashtirilgan axborot-kutubxona tizimiga ko`chirib o`tkazish jarayonini ko`rib chiqamiz.

Shunday qilib biz yuqorida “Informatika” nomi bilan U.F.Karimov va A.Sh.Muhamadievlar tomonidan yaratilgan elektron darslik metama`lumotlarini Dublin yadrosidan foydalanib yaratdik va uni “Rabochiy stol – ish stoli”da “ufk.txt” nomli fayl ko`rinishida saqladik.

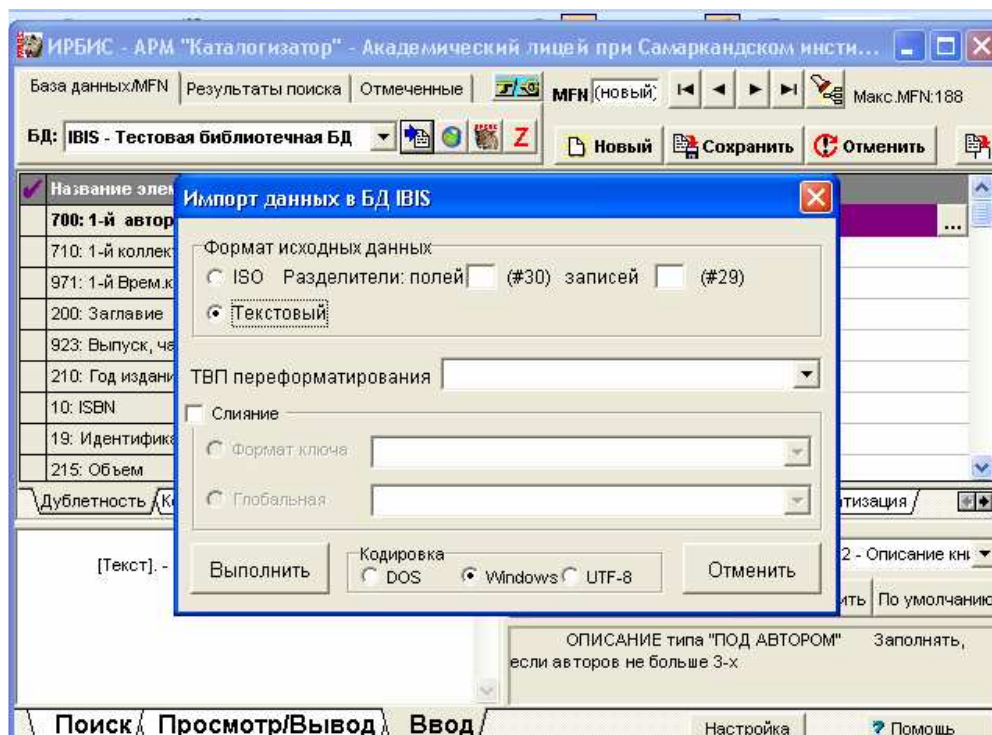
Quyida mazkur metama`lumotlarni IRBIS tizimining elektron katalogi bazasiga kiritish jarayonini ko`rib chiqamiz.

Buning uchun dastlab IRBIS tizimining “Kataloglashtiruvchi” avtomatlashtirilgan ish o`rnini ishga tushiramiz (8-rasm). Tizimning metama`lumotlarni import qilishga mo`ljallangan tugmasini bosib (9-rasm) u yerdagi «tekstovoy» maydoniga belgi qo`yamiz hamda «Vipolnit`» tugmasini bosamiz. “Rabochiy stol – ish stolidan” “ufk.txt” faylini tanlaymiz (10-rasm, 11-rasm)da ko`rsatilgan “OK” tugmasini bosib 12-rasmga ega bo`lamiz. “Budete redaktirovat?” savoliga “da” javobi berilgach elektron resursning IRBIS tizimi elektron katalogiga kiritilganligi to`g`risidagi axborotga ega bo`lamiz (13-rasm).

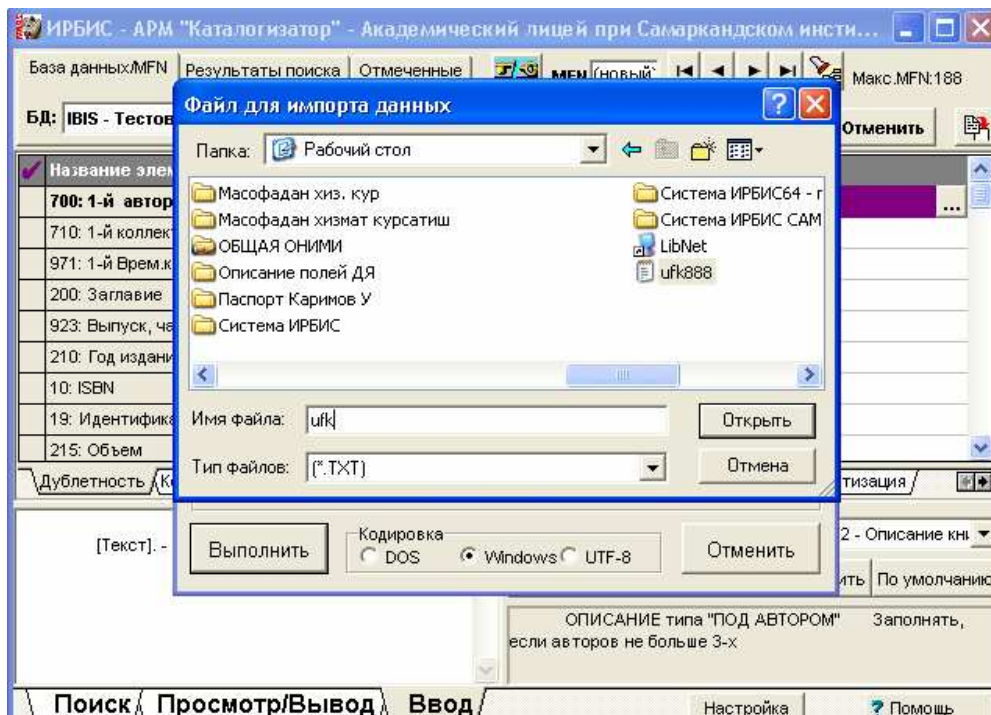
Shunday qilib, Dublin yadrosi tizimidan foydalanib, avtomatlashtirilgan axborot-kutubxona tizimining elektron katalogiga “Informatika” nomli elektron resursning metama`lumotlarini va resursning to`liq matnini kiritishni ko`rib chiqdik.

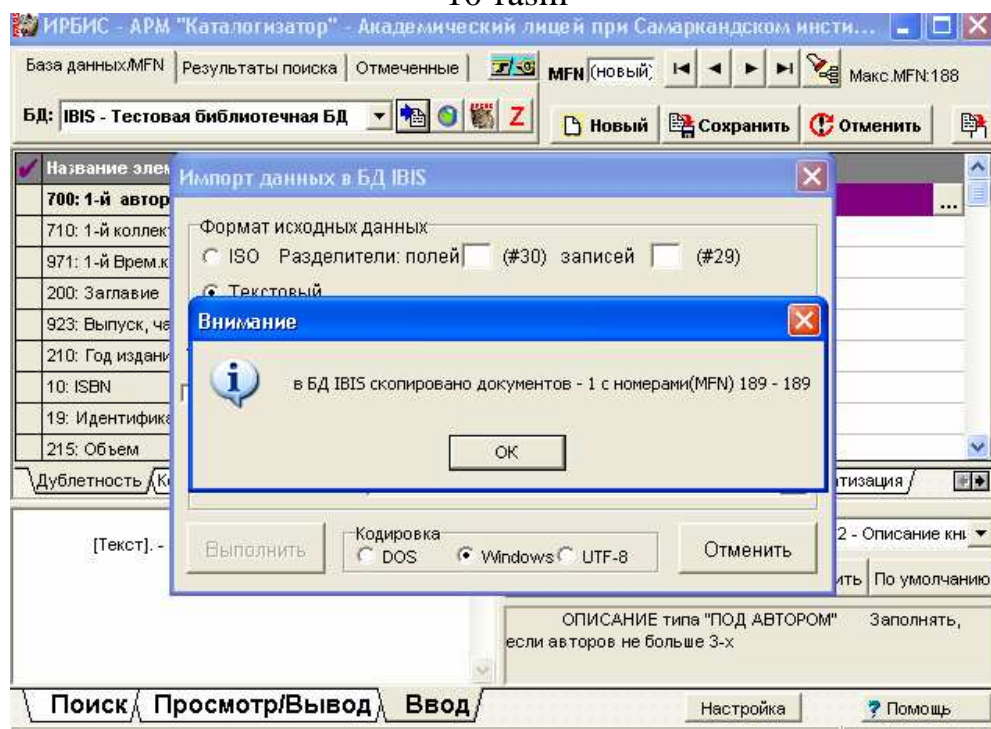
8-rasm

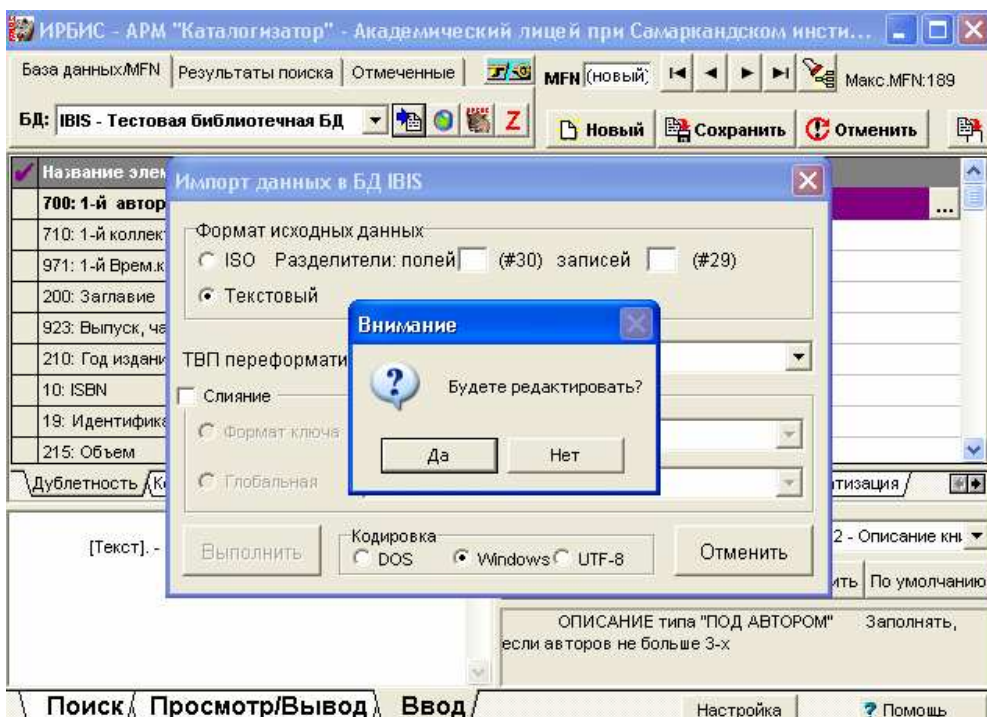
9-rasm

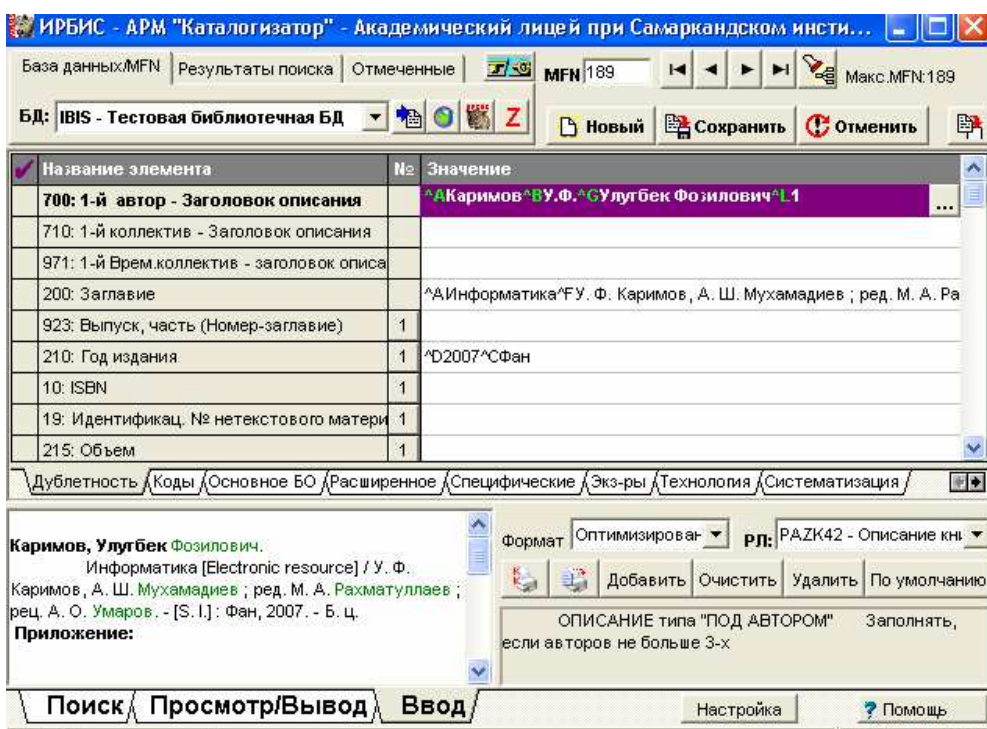
10-rasm

11-rasm

12-rasm

13-rasm

Elektron kutubxonaning elektron resurs tavsifini yaratishga mo`ljallangan Dublin yadrosi metama`lumotlaridan foydalanish, birinchidan, elektron kutubxona bazasini shakllantirishda qulay va o`zlashtirish uchun sodda bo`lsa, ikkinchidan xalqaro talablar asosida tashkil qilinishi tufayli kelgusida kutubxonalar orasidagi resurslar almashinuvida ham keng foydalanilishi mumkin. Dublin yadrosi metama`lumotlari elektron resurslarni qidirishni ham osonlashtiradi. Eng asosiysi oliy o`quv yurtining elektron resurs yaratuvchi har qanday mutaxassisi qiynalmasdan, o`zi yaratgan raqamli resursni avtomatlashtirilgan tizimning

elektron katalogi bazasiga mustaqil ravishda joylashtira oladi. Bu esa o`z navbatida avtomatlashtirilgan axborot-kutubxona tizimi bazasini shakllantirish sifatini oshiradi, kataloglashtirish jarayonini tezlashtiradi.

3-BOB. “KARMAT-EK” DASTURI ASOSIDA ELEKTRON KUTUBXONA YARATISH

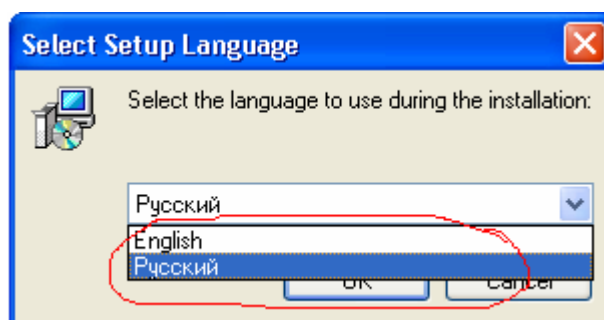
3.1 Tizimni o`rnatish

Tizim CD diskda taqdim qilinadi. SD diskda foydalanuvchi uchun yo`riqnoma va dasturni avtomatik o`rnatuvchi setup.exe dasturi bilan taqdim etiladi. Tizimni o`rnatishda faqat bitta dasturiy vositadan foydalaniladi.

Eslatma: Tizim foydalanuvchining kompyuteriga o`rnatilayotganda uning kompyuterida Apache veb serveri va MySQL MBBTsi bo`lmasligi kerak, chunki tizim uchun kerak bo`lgan barcha dasturiy vositalar avtomatik tarzda o`rnatiladi. Agar bunday dasturiy vositalar foydalanuvchi kompyuterida avvaldan o`rnatilgan bo`lsa nima bo`ladi? Bu dasturlarni kompyuterdan o`chirib tashlash kerak yoki KARMATni moslash kerak.

Tizimni o`rnatish uchun quyidagi amallarni bajarish kerak:

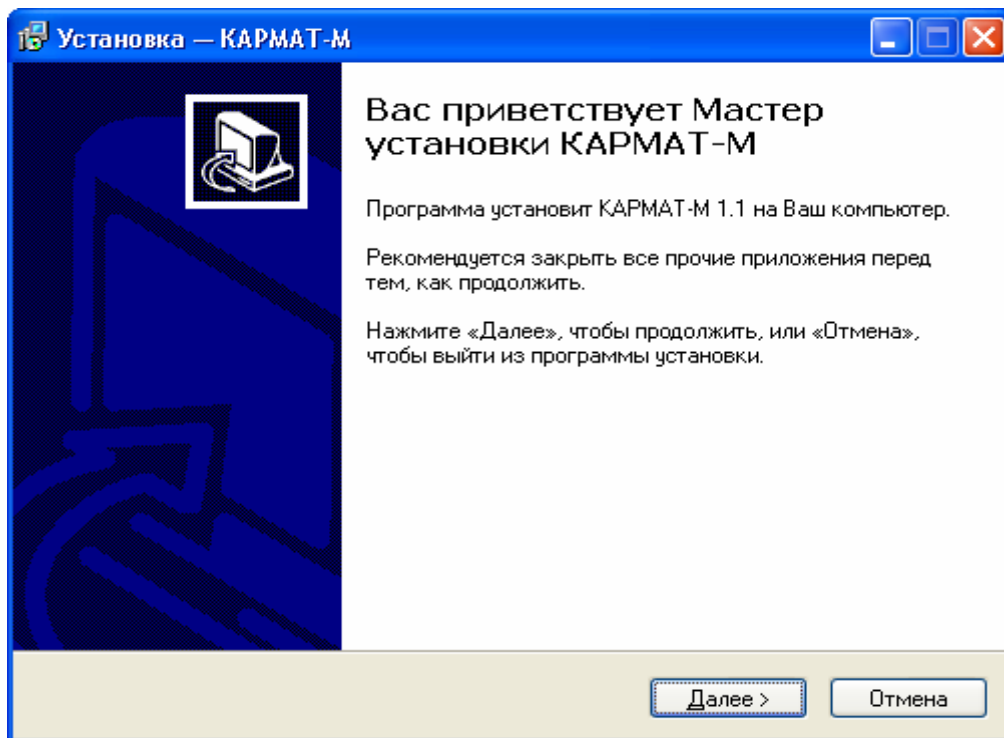
- 1) setup.exe dasturiy vositasini ishga tushiring. O`rnatgichni dastlabki ko`rinishida foydalanuvchi muloqot tilini tanlaydi (1-rasm).

1-rasm: Muloqot tilini tanlash

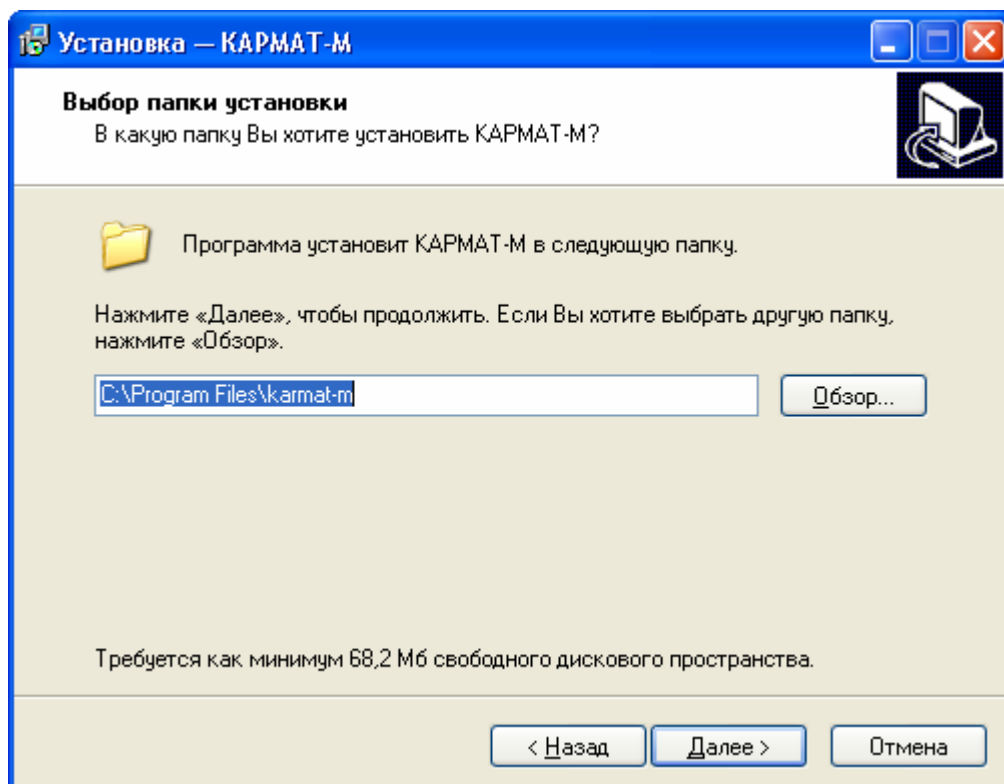
Muloqot oynasidan o`zingizga tushunarli tilni tanlang va **OK** tugmasini bosing. (Hozirda tizim o`rnatgichi ingliz va rus tillarida yaratilgan, keyingi versiyalarda o`rnatgichni o`zbek tilida ham ishlash imkoniyati yaratiladi).

- 2) Muloqot tili tanlanib OK tugmasi bosilgach quyidagi oyna ko`rinadi.

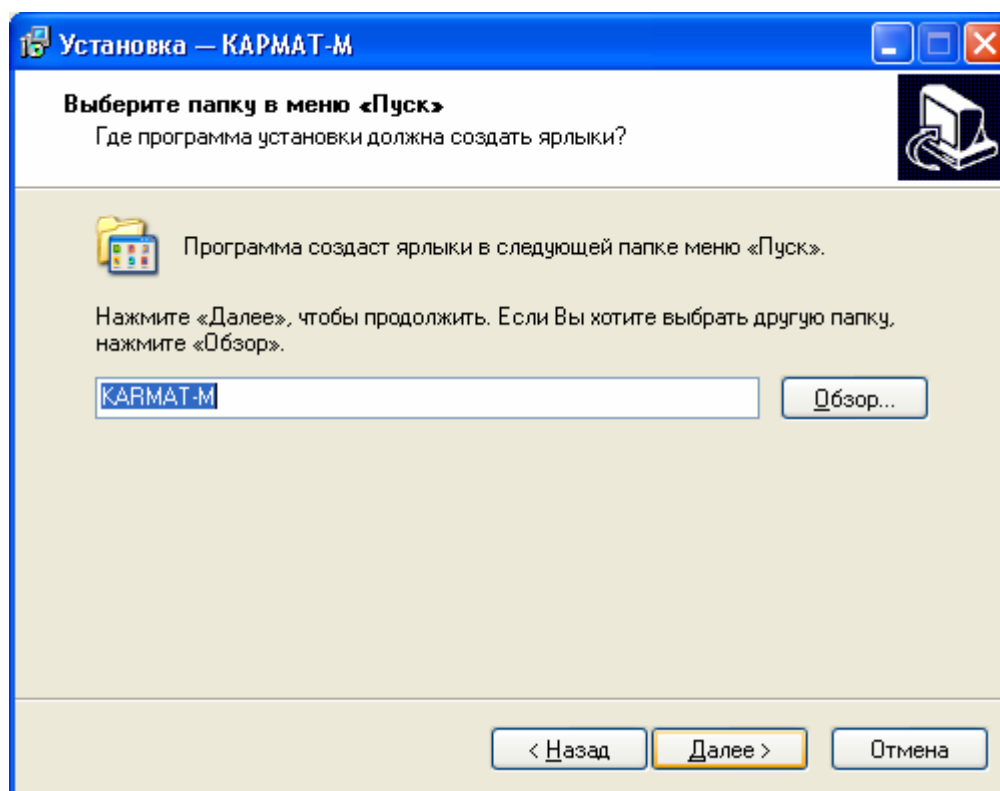
2-rasm: Tizim haqida ma`lumot

- 3) Bu oynada siz tizim haqidagi qisqacha ma`lumotga ega bo`lasiz, shundan so`ng **Dalee >** tugmasini bosing. **Dalee >** tugmasi bosilgach sizga quyidagi oyna ko`rinadi (3-rasm).

3-rasm: Tizim o`rnatiladigan katalogni tanlash

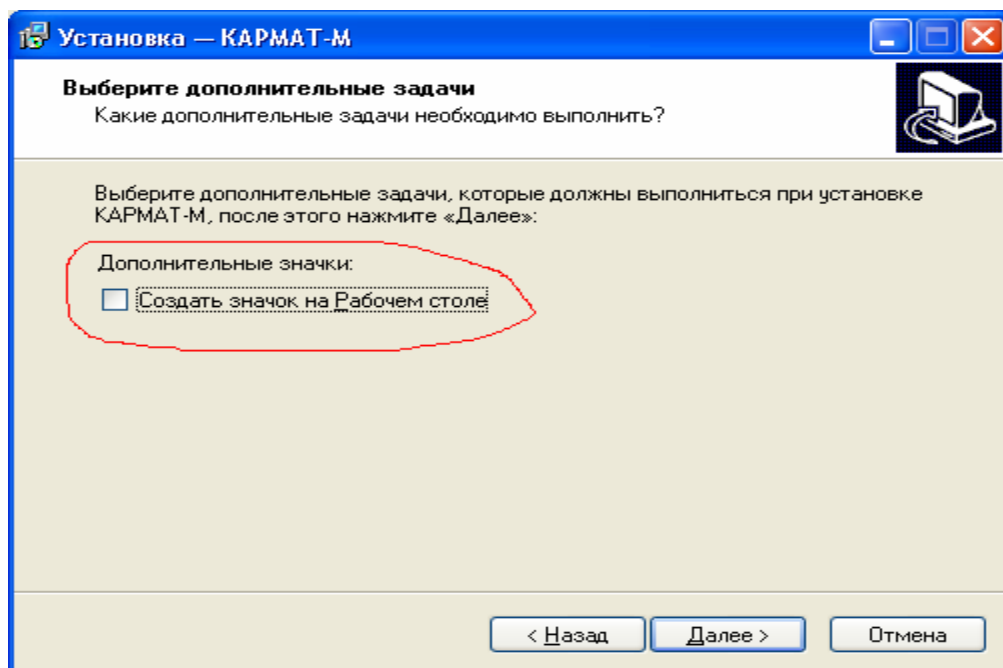
- 4) Ushbu oynada siz tizimni qayerga o`rnatishingizni ko`rsatasiz va yana **Dalee** > tugmasini bosning. **Dalee** > tugmasi bosilgach dasturiy tizim qanaqa nomda Dasturlar ro`yxatiga kiritilishi haqida sizga ma`lumot beruvchi quyidagi oyna ochiladi (4-rasm).

4-rasm: Tizim dasturlar ro`yxatida qanday nomda bo`lishi ko`rsatilgan

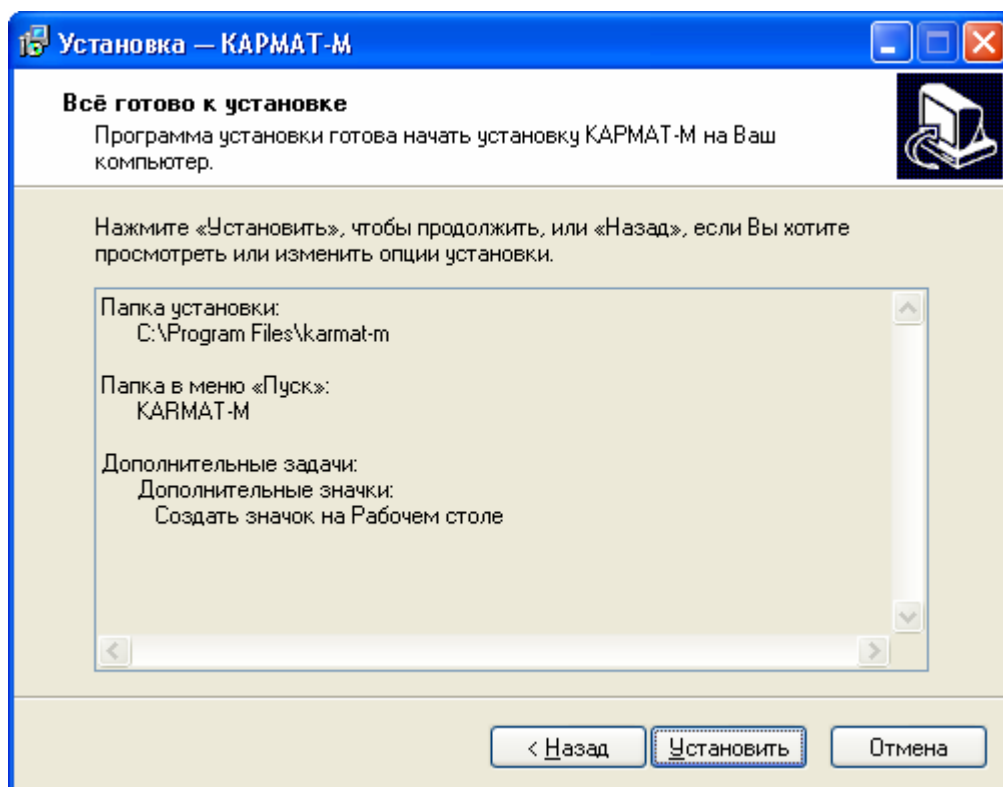
- 5) Ushbu oynada sizda dastur nomini o`zgartirib saqlash imkoniyati ham mavjud. **Dalee** > tugmasini bosning. **Dalee** > tugmasi bosilgach (5-rasm), yangi oyna ochiladi va u sizdan ish stolingizda tizimni tez chaqirish uchun yorliq yaratilishi kerak yoki kerakmasligini so`rovchi oyna ochiladi.

(Eslatma: Tizim o`rnatilgach har safar kompyuter ishga tushganda avtomatik ishga tushadi, shuning uchun ish stolida tizimni ishga tushiruvchi yorliq bo`lishi unchalik zarur emas).

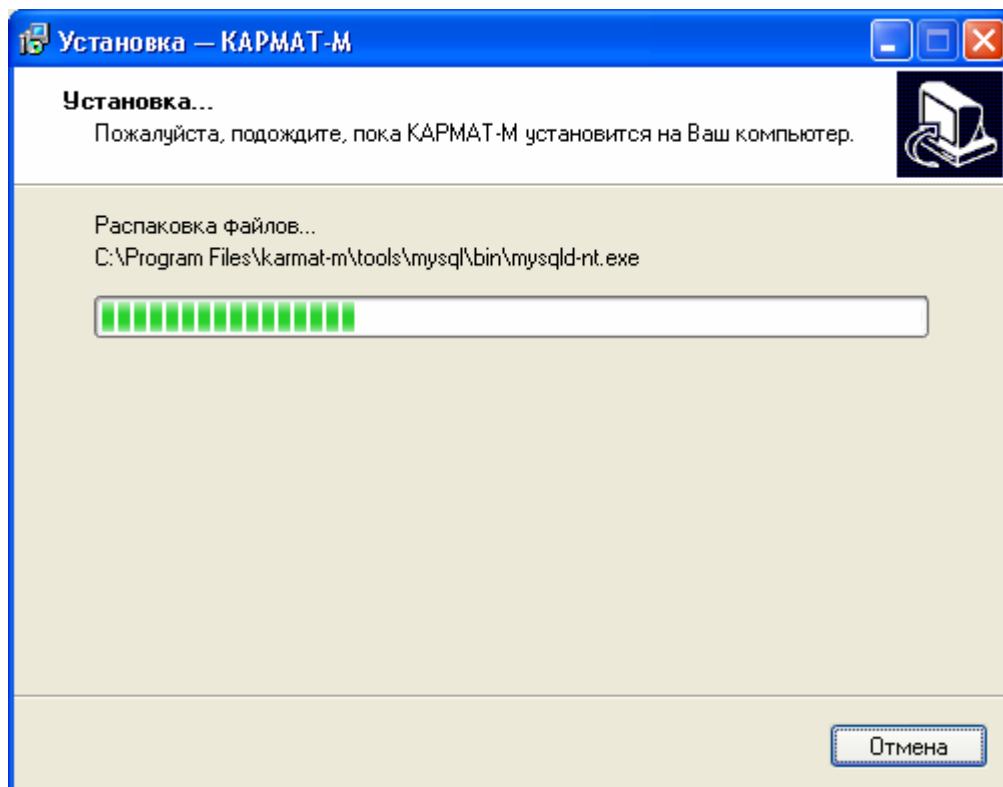
5-рasm: Foydalanuvchi ish stolida tizimni ishga tushiruvchi (yorliq) yaratilishi haqidagi so`rovnomа

- 7) So`rovnomа oynasida Dalee > tugmasi bosilgach quyidagi ma`lumot oynasi ochiladi (6-rasm). Ushbu oynada foydalanuvchi tizim kompyuterning qaysi katalog va qismlariga o`rnatilishi haqida ma`lmotga ega bo`ladi.

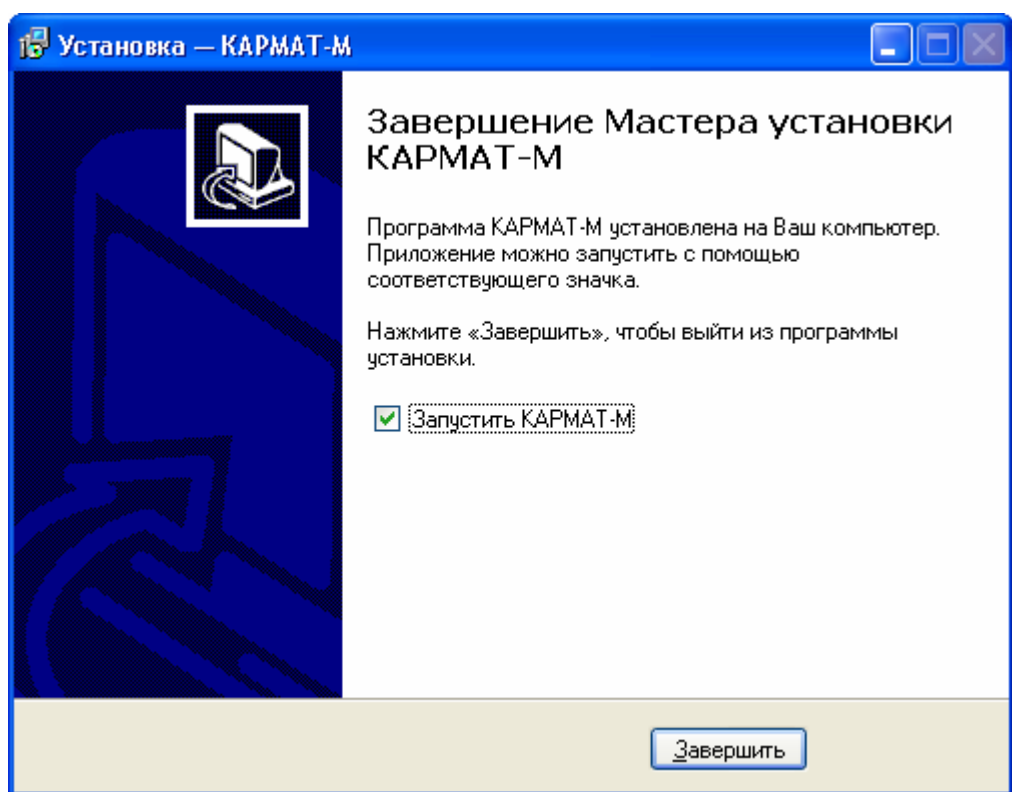
6-рasm: Ma`lumot oynasi

- 8) Ma`lumotlar oynasida **Ustanovit`** tugmasi bosilgach, KARMAT-M tizimi o`rnatilishni boshlaydi, bu vaqtda agar o`rnatish jarayonini to`xtatish kerak bo`lsa **Otmena** tugmasini bosib aks holda faqat kuting.

7-rasm: Tizimni o`rnatilish jarayoni

- 9) Tizimni o`rnatish ishlari tugallangach quyidagi oyna ko`rinadi. Bu oyna tizim o`rnatilish jarayoni tugallanganligi haqida axborot beradi va foydalanuvchidan KARMAT-M tizimini ishga tushirish kerak yoki kerakmasligini so`raydi.

8-rasm: Tizim o`rnatilish jarayoni tugallanganligi haqida ma`lumot beruvchi oyna

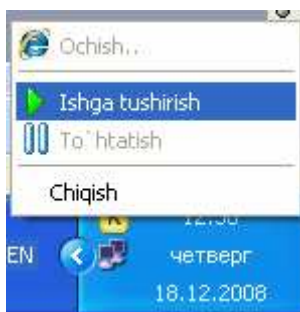
3.1.1 Tizim ishini boshqarish

Tizimni ishga tushirish ishini to`xtatish uchun maxsus dasturiy ta`minot yaratilgan. Tizim o`rnatilib birinchi bor ishga tushirilgandan so`ng bu dasturiy ta`minot foydalanuvchi kompyuterida ishlab turadi. Uning ko`rinishi quyidagi rasmda keltirilgan (9-rasm).

9-rasm: Tizim ishini boshqaruvchi dasturiy vosita

Ish stolinigizdagi K belgili piktogrammaga borib sichqonchani o`ng tugmasini bosib va shundan so`ng quyidagicha menyu osti paydo bo`ladi:

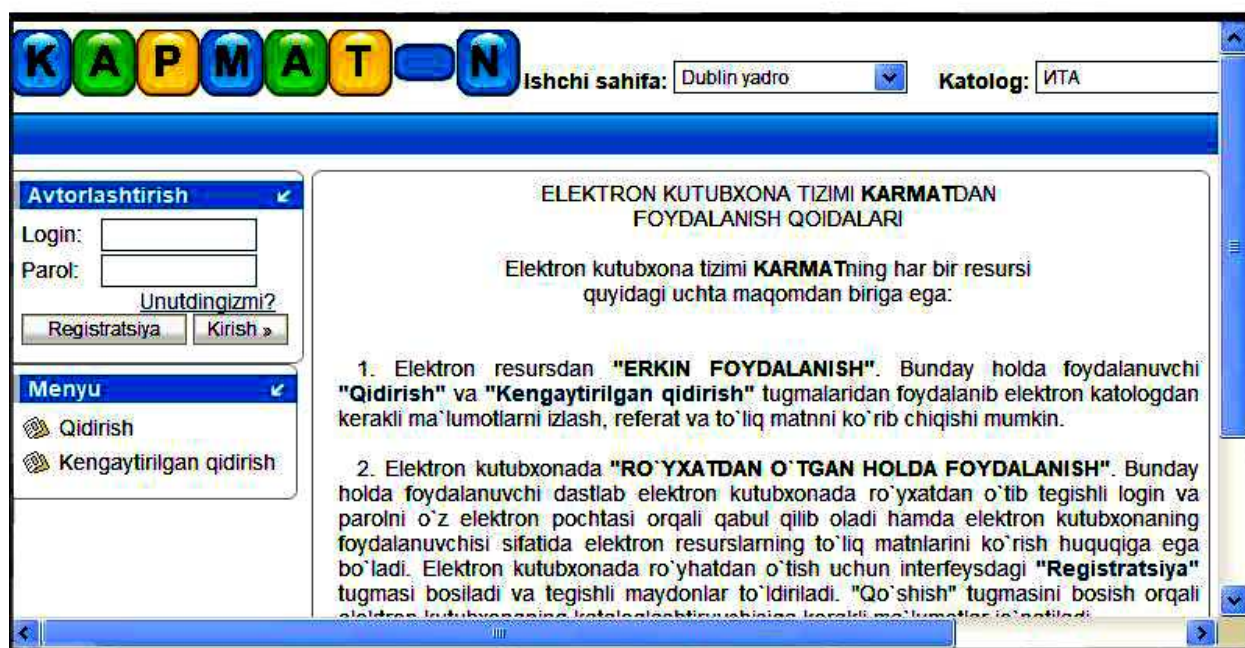
10-rasm: Tizim boshqaruvchini bajaradigan vazifalari

Bu dasturiy vosita quyidagi uchta vazifani bajaradi:

1. Ishga tushirish – Apache va MySQL ni ishga tushirish.
2. To`xtatish - Apache va MySQL ni ishini to`xtatish.
3. Ochish – Brouzerda KARMAT-EK tizimini ishga tushirish.

Dasturning bosh sahifasi

Dastur ishga tushirilgach foydalanuvchi kompyuterining monitorida quyidagi interfeys paydo bo`ladi (3.1-rasm).

3.1-rasm

Dastur interfeysi ikki tilda (o`zbek va rus) yaratilgan. Foydalanuvchi dastur interfeysining yuqori o`ng tomonda joylashgan tugmachalardan foydalanib, o`ziga maqbul bo`lgan muloqot tilini tanlashi mumkin. Infeysdagi “Katalog” menyusidan foydalanib ma`lumotlar bazalaridan keraklisini tanlash mumkin. Bosh sahifaning asosiy qismida elektron kutubxonadan foydalanish qoidalarini keltirilgan. Bosh sahifada foydalanuvchilar uchun quyidagi imkoniyatlar yaratilgan:

1. “Qidirish” va “Kengaytirilgan qidirish” tugmalarini bosish orqali elektron kutubxona fondida qidiruv bajarish.
2. Topilgan hujjatlarning bibliografik tavsifini, annotatsiyasini, mundarijasini va elektron kutubxonada (EK) erkin ko`rishga mo`ljallangan to`liq matnlarni ko`rib chiqishi mumkin.

3. “Registratsiya” tugmasini bosish orqali foydalanuvchi EKda ro`yxatdan o`tishi uchun tegishli savollarga javob beradi, o`zining fotosuratini joylashtiradi.
4. Elektron kutubxonaning pullik resurslari va ularga kirish uchun kimga murojaat qilish kerakligi to`g`risidagi axborotlarga ega bo`ladi.

3.1.2 Foydalanuvchining elektron kutubxonada ro`yxatdan o`tishi

Elektron kutubxonaga a`zo bo`lish uchun foydalanuvchi bosh sahifadagi “Registratsiya” tugmasini bosishi va paydo bo`ladigan quyidagi interfeysdagi savollarga javob berishi kerak (3.2-rasm).

The screenshot shows a web interface for adding a new library user. At the top, there is a navigation bar with the logo 'KAPMAT-N' and several dropdown menus for 'Ishchi sahifa', 'Katalog', and language selection ('O'zbekcha - Ruscha'). On the left, there is a sidebar with a login section and a menu. The main content area is titled 'Yangi kitobxon qo'shish' and contains a form with the following fields: 'Bilet raqami', 'F.I.O.', 'E-mail', 'Ro'yhat sanasi' (pre-filled with '2009-11-05'), 'Kategoriyasi' (pre-filled with 'Akademik'), 'Mamlakat', 'Shahar', 'Jinsi', 'Adresi', 'Tug'ilgan yili', and 'Photografiya'. At the bottom of the form, there are three buttons: 'Qaytish', 'Qo'shish', and 'Tozalash'. An 'Obzor' button is also visible next to the 'Photografiya' field.

3.2-rasm

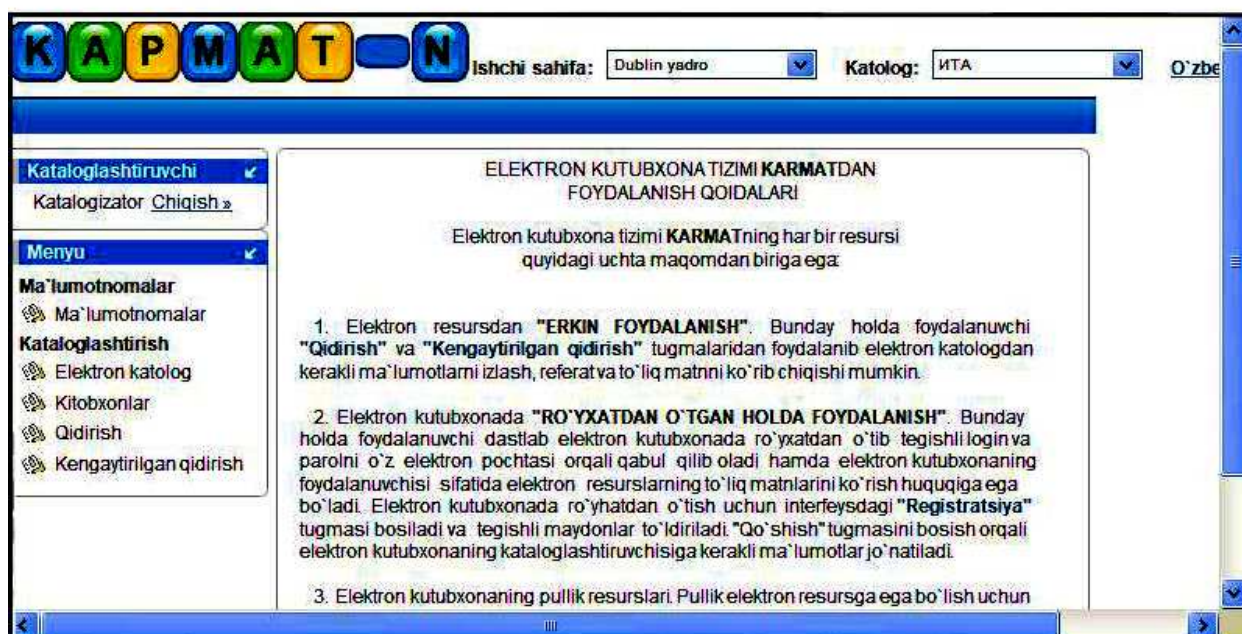
Yuqoridagi barcha maydonlar to`ldirilgach va foydalanuvchining fotosurati “Obzor” navigatori yordamida biriktirilgach “Qo'shish” tugmasi bosiladi va foydalanuvchi to`g`risidagi ma`lumotlar tizim kataloglashtiruvchisining avtomatlashtirilgan ish o`rniga yuboriladi. Foydalanuvchi o`ziga berilgan “Parol” va “Login” ni elektron pochta orqali oladi.

“Parol” va “Login” ga ega bo`lgan foydalanuvchi EKning “Kitobxon” maqomiga ega bo`ladi va u EK barcha imkoniyatlaridan foydalanish huquqini qo`lga kiritadi.

3.2. Elektron kutubxona kataloglashtiruvchisining avtomatlashtirilgan ish o`rni

Kataloglashtiruvchining AIO` asosan tizimning elektron katalogi (EK) bazasini shakllantirishga mo`ljallangan bo`lib bu yerda kutubxona fondiga kelib tushayotgan adabiyotlarga bibliografik ishlov berish va kitobxonlarning elektron formulyasi yaratiladi. Ma`lumotlar EK bazasiga klaviatura yordamida qo`lda terilib kiritiladi va ayni paytda EK bazasini shakllantirishda avvaldan tayyorlangan bibliografik yozuvlar bazasidan o`z EK bazasini yaratishda foydalanish imkoniyati ham yaratilgan. Tizim Web texnologiyalarining so`nggi yutuqlaridan foydalanib yaratilganligi tufayli KARMATning maxsus moduli AKM, ARM va kutubxonalarning elektron bibliografik resurslarini Internet tarmog`ida taqdim qila oladi. Kataloglashtiruvchining AIO` asosan ikki funksiyani bajaradi: kitobxonlar to`g`risidagi va ARM fondidagi hujjatlarning bibliografik tavsif elementlarini elektron katalog bazasiga kiritadi, ya`ni elektron katalog bazasini shakllantiradi.

Tizimning elektron katalog bazasini shakllantirish va foydalanuvchilarni EKda ro`yxatdan o`tkazish "Kataloglashtiruvchining avtomatlashtirilgan ish o`rnida" bajariladi. Kataloglashtiruvchining avtomatlashtirilgan ish o`rniga (AIO`) kirish uchun "Login" va "Parol" maydonlariga mos ravishda "sat" va "11" qiymatlar kiritiladi. Kataloglashtiruvchining AIO` quyidagi ko`rinishga ega (3.3-rasm).

3.3-rasm

3.2.1 Kataloglashtiruvchining AIO`da kitobxonlarni ro`yxatga olish

Kataloglashtiruvchining AIO`da kitobxonlarni ro`yxatga olish uchun interfeys chap tomonidagi tugmalar ro`yxatidan “Kitobxonlar” tugmasi tanlanib sichqoncha bilan chertiladi va quyidagi shaklga ega bo`lamiz (3.4-rasm).

3.4-rasm

Bu yerda EKda ro`yxatdan o`tgan kitobxonlarning familiyasi, ism sharifi va ularga tegishli ba`zi bir ma`lumotlar keltirilgan. EKga yangidan a`zo bo`lishni istagan va o`zi to`g`risidagi ma`lumotlarni EKning kataloglashtiruvchisiga yuborgan foydalanuvchilarga tegishli “Parol” va “Login”ni berish uchun tugmasini bosamiz va quyidagi interfyesga ega bo`lamiz (3.5-rasm).

3.5-rasm

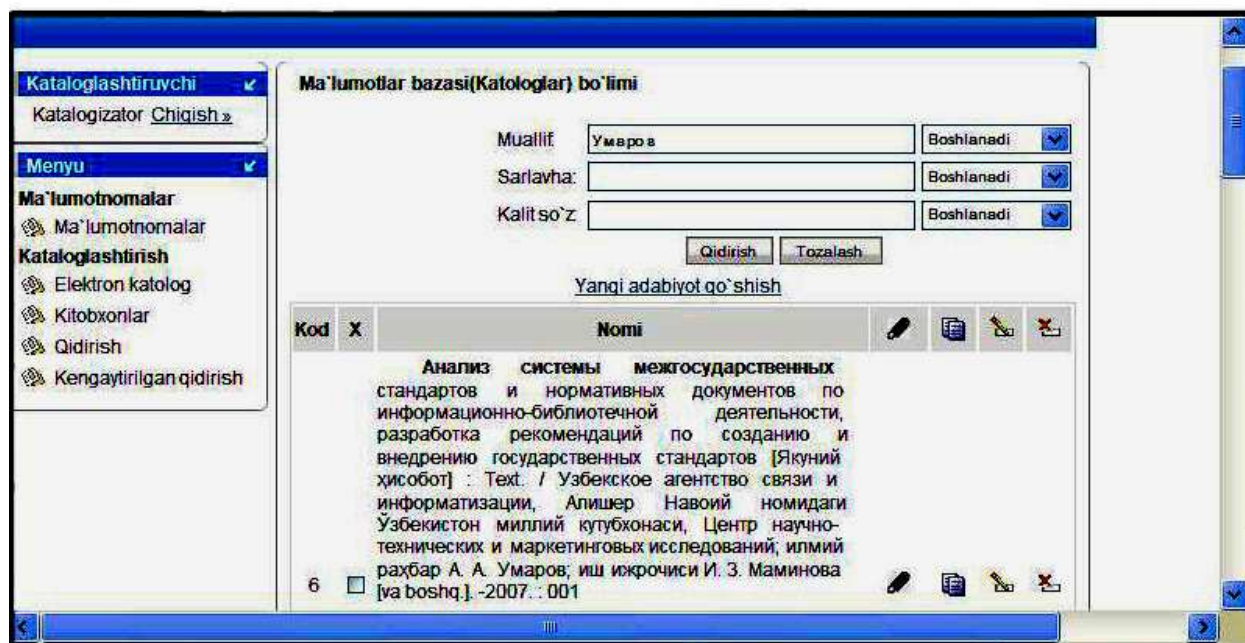
Bu yerdagi “Login” va “Parol” maydonlariga “Kataloglashtiruvchi” tomonidan foydalanuvchiga berilgan “Login” va “Parol” kiritiladi va “Tahrirlash” tugmasi bosiladi. Foydalanuvchining elektron pochta orqali bu “Login” va “Parol” unga yuboriladi. Shunday qilib Internet/Intranet tarmog`i orqali ro`yxatga o`tishni istagan foydalanuvchilar ro`yxatga olinadilar. Bu yerda kitobxonga tegishli ma`lumotlarni tahrirlash mumkin. Buning uchun (3.4-rasm)dagi  tugmadan foydalaniladi. Agarda biror bir kitobxonni kitobxonlar ro`yxatidan o`chirish kerak bo`lganda tugmasidan foydalaniladi. Familiyasi ro`parasiga  belgisi quyilgan va kitobxonga tegishli maydonlar to`ldirilgan foydalanuvchi tizimda ro`yxatdan o`tgan hisoblanadi.

3.2.2. Kataloglashtiruvchining AIO`da EK ma`lumotlar bazasini shakllantirish

Kataloglashtiruvchining AIO`da EK ma`lumotlar bazasini shakllantirish uchun tizim interfeysidagi “Elektron katalog” tugmasini bosamiz va quyidagi interfeysga ega bo`lamiz (3.5.1-rasm). Kataloglashtiruvchining AIO`da quyidagilarni bajarish mumkin.

1. Bibliografik tavsifning elementlari bo`yicha qidiruv bajarish.
2. Yangi hujjatlar bibliografik tavsif elementlari asosida elektron katalog bazasini shakllantirish.

3. Ma`lumotlar bazasidagi hujjatlarni tahrirlash.
4. Ma`lumotnomalar bazalarini (dinamik va statik) shakllantirish.
5. Ma`lumotlar bazasidagi bibliografik yozuvlarini eksport/import qilish.

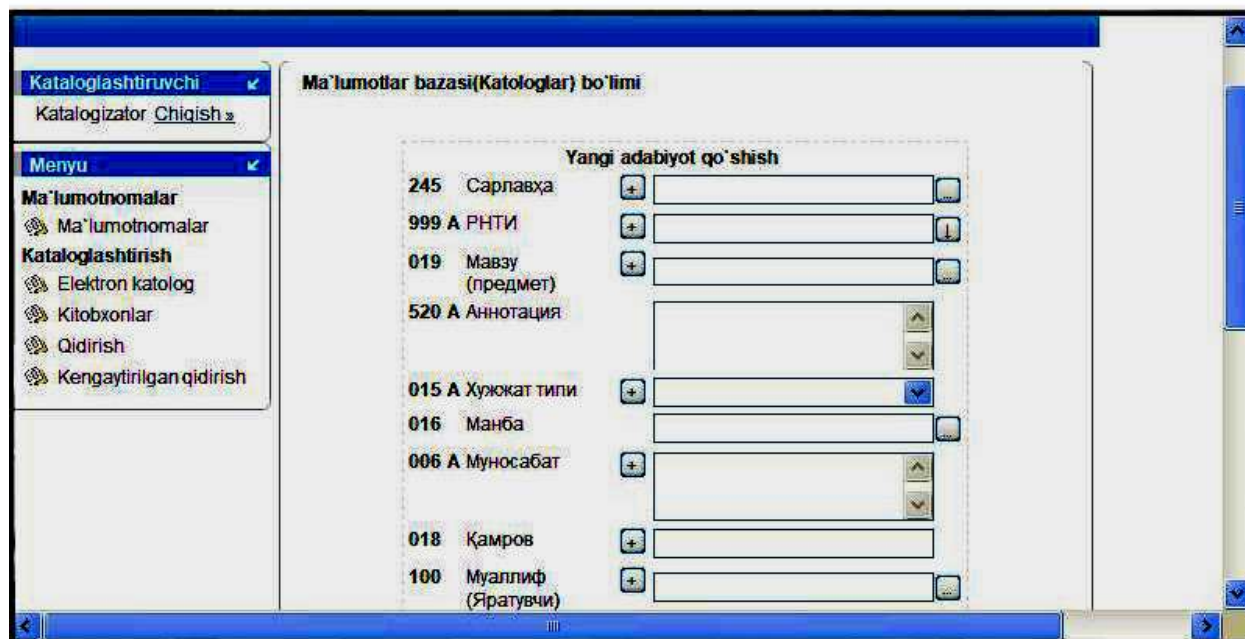
3.5.1-rasm

ARMga kelib tushayotgan hujjatlar bibliografik tavsif elementlari va to`liq matni tizimning elektron katalogiga kiritish uchun “Yangi adabiyot qo`shish” tugmasi bosiladi va quyidagi shaklga ega bo`lamiz (3.6-rasm).

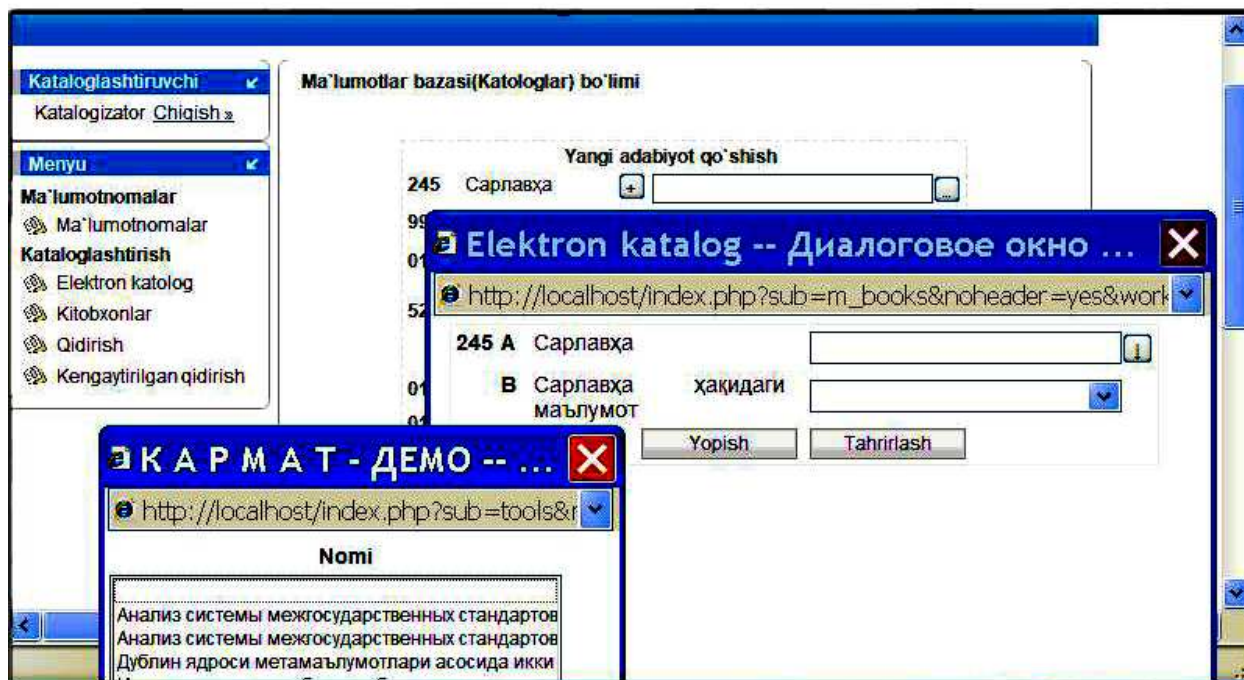
Maydonlarni belgilangan tartib va qoidalar asosida to`ldiramiz va hujjat bibliografik tavsifini saqlash maqsadida “Qo`shish” tugmasini bosamiz.

1. Hujjat sarlavhasi 245 maydonga kiritiladi buning uchun 245 maydonning o`ng tomonidagi uch nuqtali tugmachani sichqoncha bilan chertamiz. Ochiladigan maydon ostiga tegishli ma`lumotni klavishlardan yoki dinamik ma`lumotnomadan foydalanib kiritamiz (3.7-rasm).
2. Hujjatning ilmiy texnikaviy rubrikator bo`yicha indeksini aniqlash 999A maydoni orqali bajariladi. Bunda hujjat rubrikatorning qaysi rukniga tegishli ekanligi ierarxik ma`lumotnomadan foydalangan holda aniqlanadi (3.8-rasm). Buning uchun 999A maydonning o`ng tomonidagi uch nuqtali tugmachani bosamiz va tegishli ruknni topib sichqoncha bilan chertib kerakli indeksni o`rnatamiz.
3. Hujjat tegishli bo`lgan mavzu (predmet)ni aniqlash uchun 019 maydonning maydonostilarini tegishli tartibda to`ldiramiz (3.9-rasm). Bunda dinamik ma`lumotnomadan foydalanib UDK (BBK) va “Ochqich so`zlar” maydonlari tegishli tartibda to`ldiriladi.

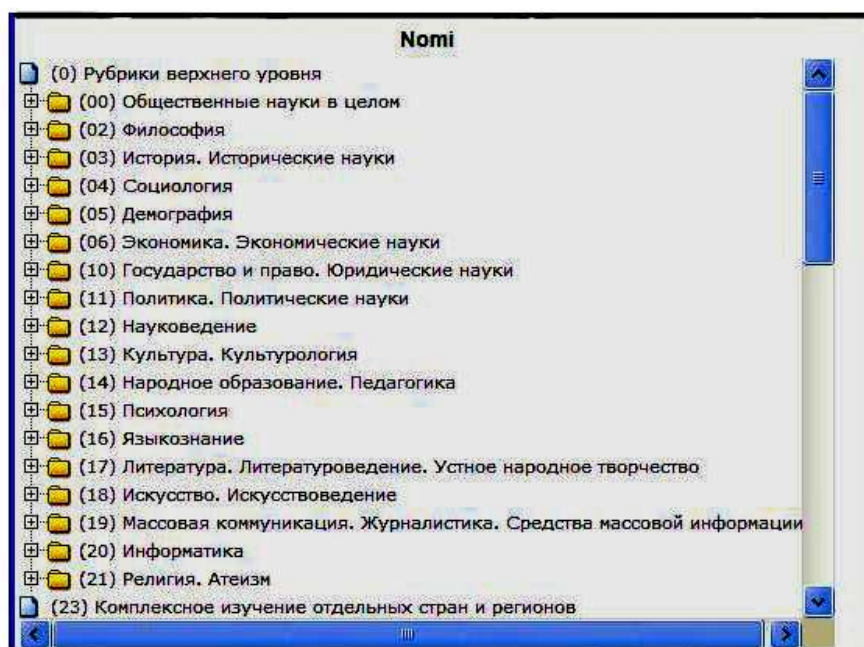
4. Hujjat annotatsiyasi (referati) 520A maydoniga kiritiladi. Ma`lumotlar bevosita klaviatura orqali qo`lda terilishi yoki nusxa ko`chirish orqali bajarilishi mumkin.

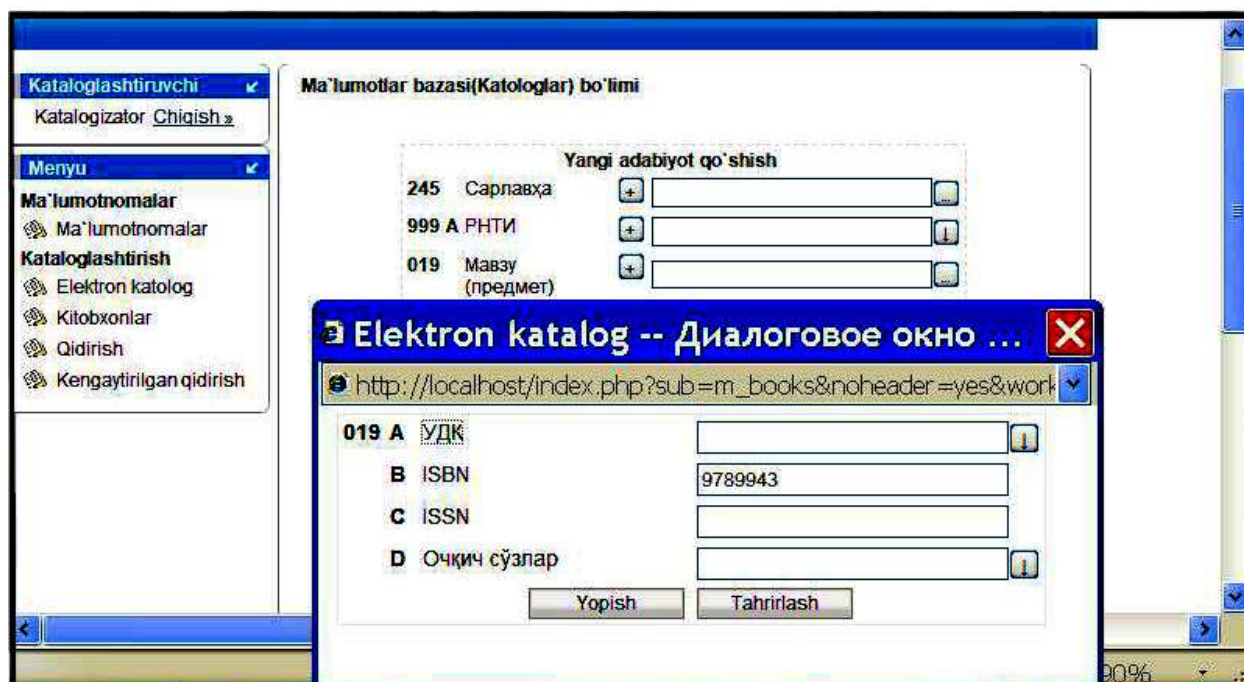
3.6-rasm

3.7-rasm

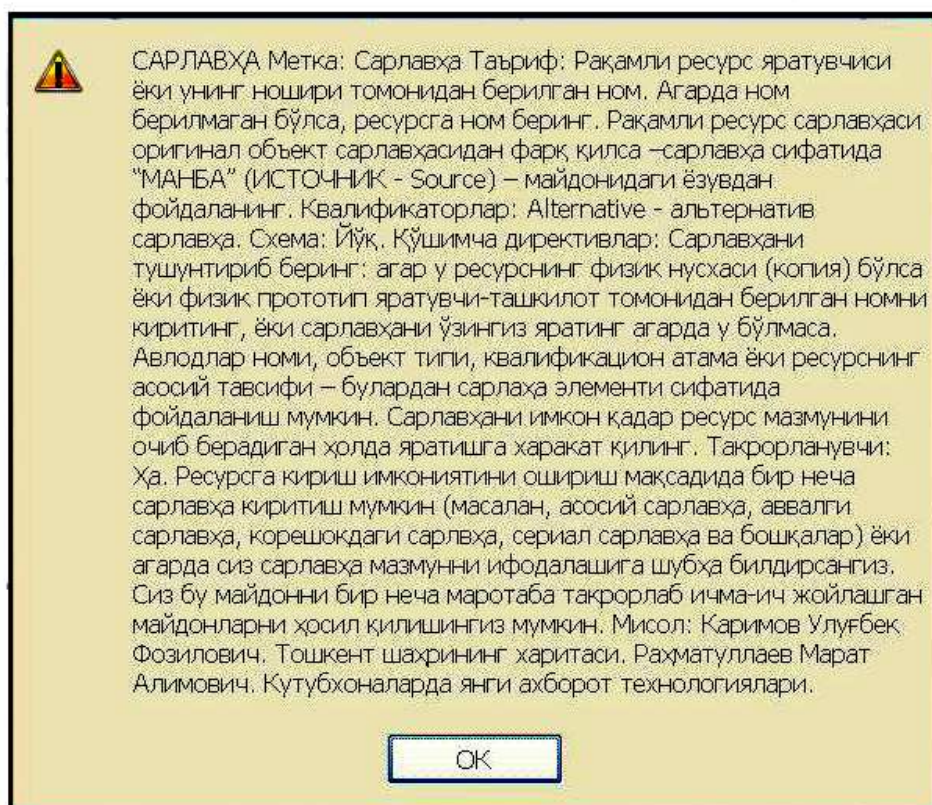
3.8-rasm

3.9-rasm

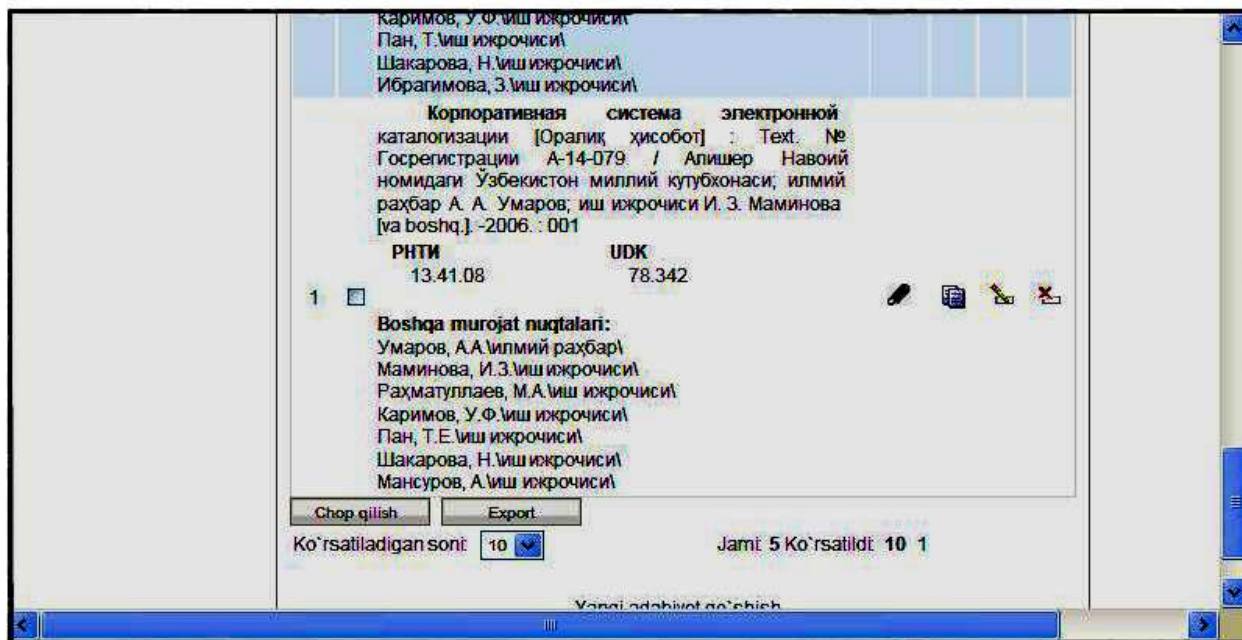
Shunday qilib, bibliografik tavsifning barcha elementlari tizimning maydon va maydon ostilariga ketma- ket kiritiladi.

Kataloglashtiruvchiga yordam sifatida har bir maydonga kiritilayotgan metama`lumot to`g`risidaga axborotni sichqoncha bilan tegishli maydonga chertish orqali olish mumkin (3.9.1-rasm).

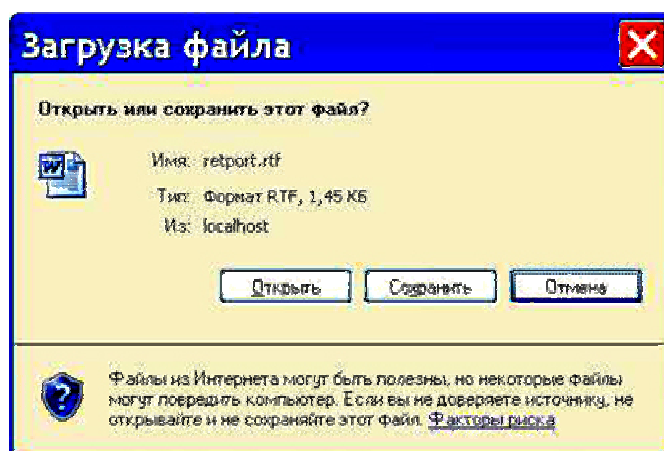

3.9.1-rasm

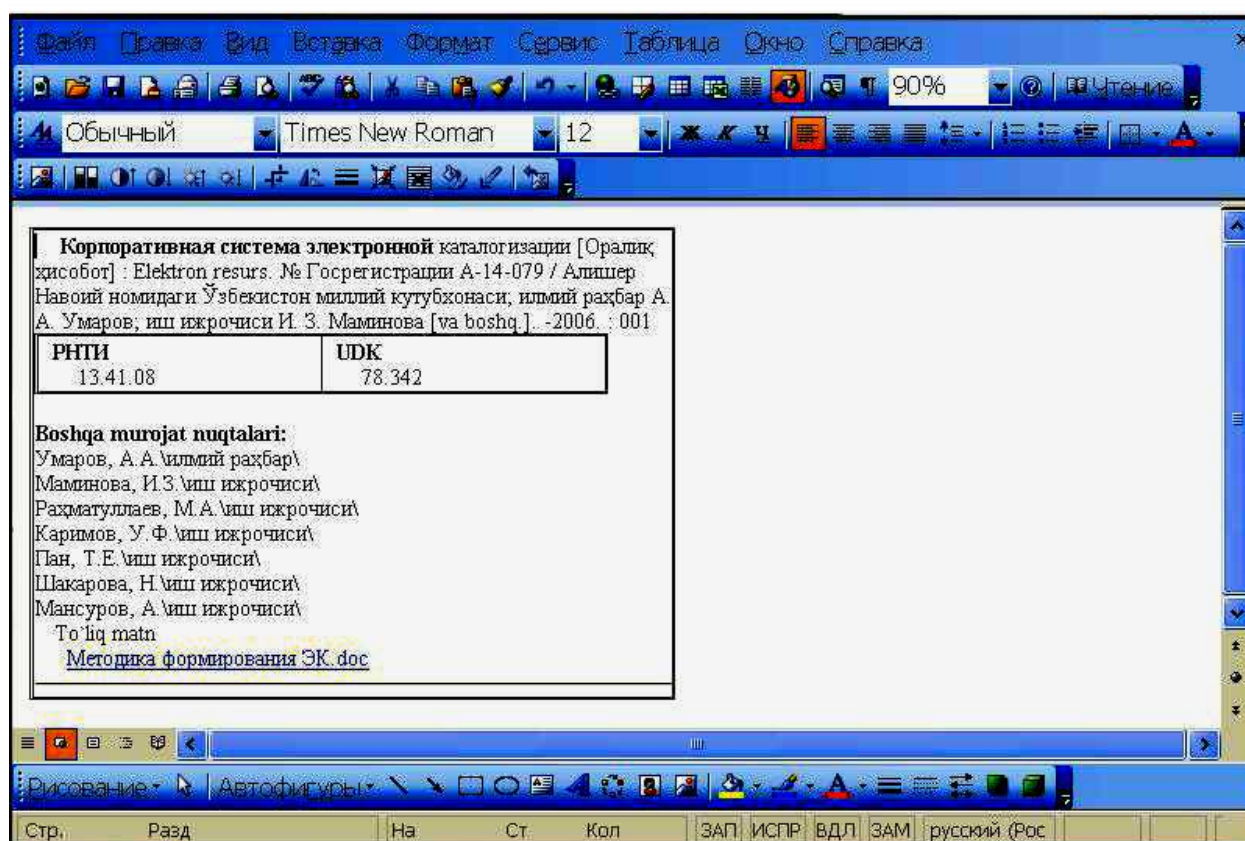
Ma`lumotlar bazasiga kiritilayotgan hujjatning bibliografik tavsifini kartochka ko`rinishida bosib chiqarish uchun “Chop qilish” tugmasi bosiladi (3.10-rasm). Bibliografik yozuvning chap tomonidagi kichik kvadratchaga sichqoncha bilan chertib belgi qo`yamiz va “Chop qilish” tugmasini bosamiz natijada quyidagiga ega bo`lamiz (3.11-rasm). «Otkrit`» tugmasi bosilgach bibliografik tavsifga ega kartochkani ko`ramiz (3.12-rasm).

3.10-rasm

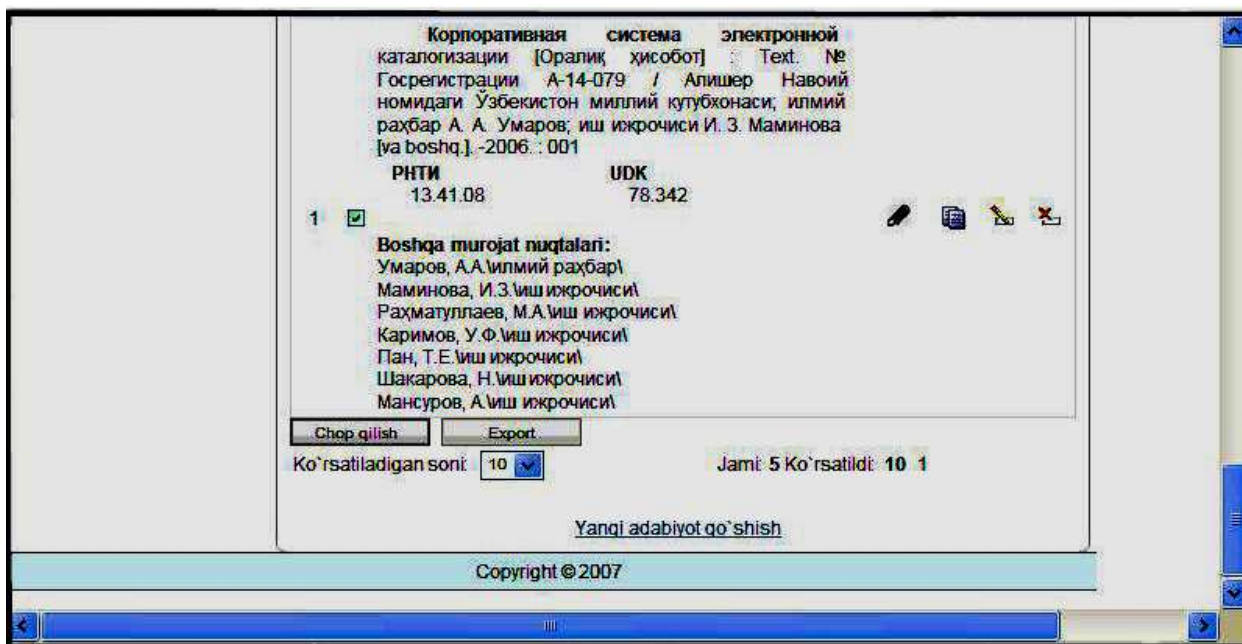
3.11-rasm

3.12-rasm

3.2.3. Bibliografik yozuvlarni eksport/import qilish

Tizim tarkibidagi joriy ma`lumotlar bazasidan boshqa ma`lumotlar bazasiga bibliografik yozuvni ko`chirib o`tkazish uchun “Export” tugmasidan foydalanamiz (3.13-rasm). Buning uchun boshqa ma`lumotlar bazasiga ko`chirib o`tkazilishi kerak bo`lgan bir yoki bir necha bibliografik yozuvning chap tomonidagi kichik kvadratchalarga sichqoncha bilan belgi qo`yamiz va “Export” tugmasini bosamiz.

3.13-rasm

Natijada quyidagi shaklga ega bo`lamiz (3.14-rasm).

3.14-rasm

Bu yerdagi "Katalog" maydoniga ko`chirib o`tkazish mo`ljallangan maydon nomi menyudan foydalanib kiritiladi va (Import) tugmasi bosiladi.

3.3. KITOBXONNING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O`RNI (Kitobxonning shaxsiy elektron kabineti)

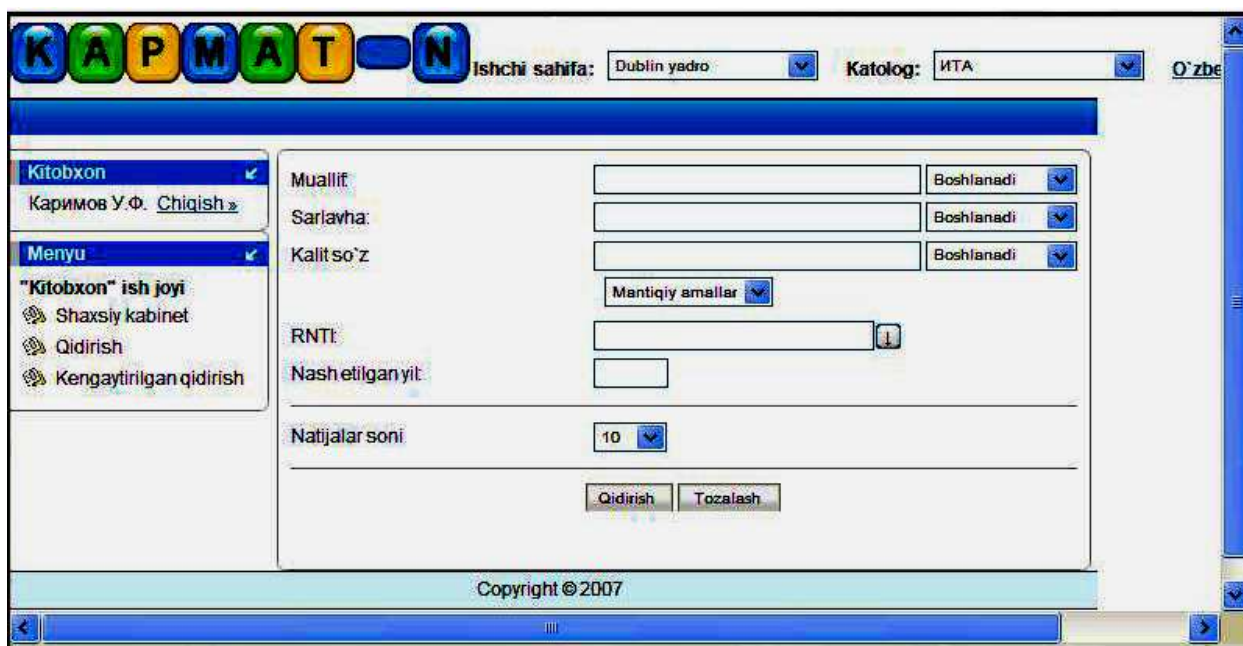
Foydalanuvchi elektron kutubxonada ro`yxatdan o`tgach “Kitobxon” maqomiga va elektron kutubxonaning fondidagi resurslardan foydalanish imkoniyatiga ega bo`ladi. Foydalanuvchi o`z elektron kabinetiga kirish uchun tizim kataloglashtiruvchisidan elektron pochta orqali olgan “Login” va “Parol”ni tegishli maydonlarga kiritadi (3.15-rasm).

Elektron kutubxona kitobxonining shaxsiy kabineti quyida keltirilgan.

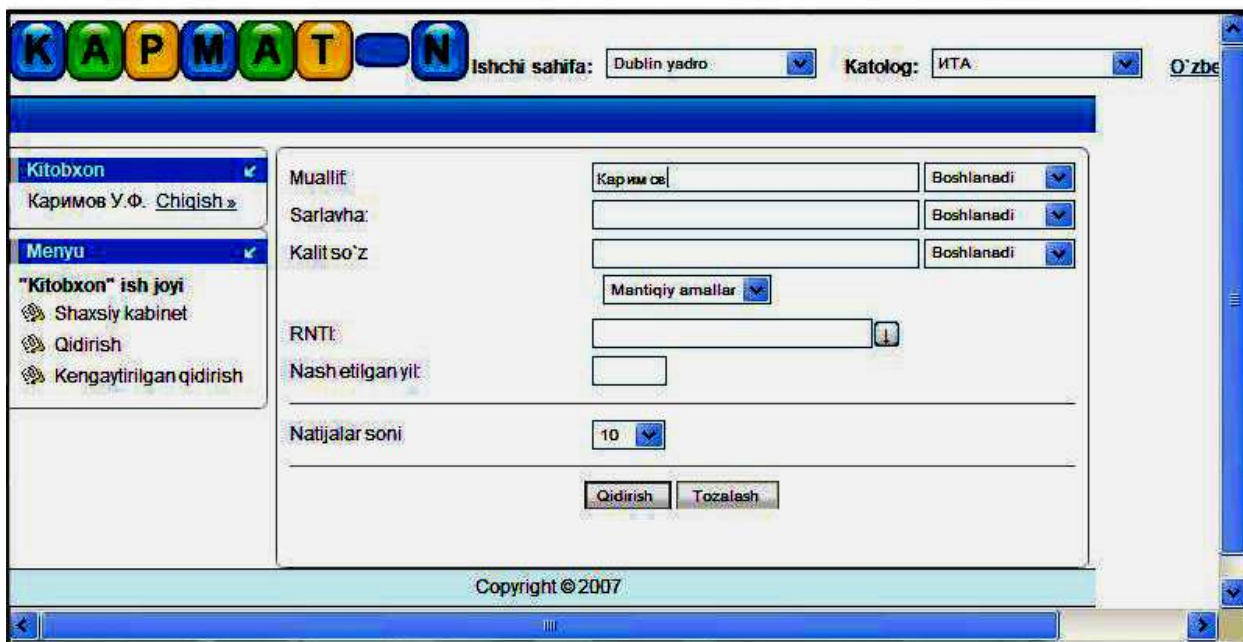
3.15-rasm

Kitobxon elektron kutubxona resurslarini qidirish bajarishi uchun “Qidirish” tugmasini bosadi. Natijada quyidagi shaklda qidirish imkoniyatini beruvchi interfeys ochiladi (3.16-rasm).

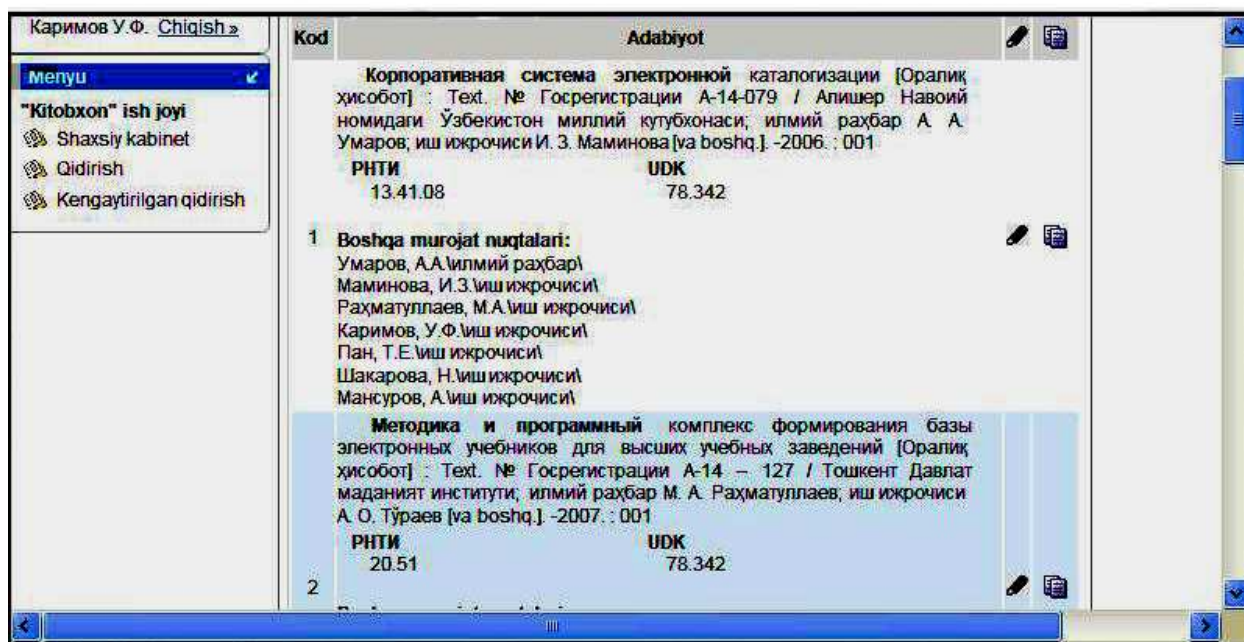

3.16-rasm

Kitobxon “Muallif” maydoniga oʻzi qidirayotgan hujjatning muallifini mazkur maydonga kiritadi va “Qidirish” tugmasini bosadi (3.17-rasm), natijada quyidagiga ega boʻlamiz (3.18-rasm).

3.17-rasm

3.18-rasm

Topilgan elektron resurs annotatsiyasi bilan tanishish uchun interfeysning o`ng tomonidagi  belgili tugmachani bosamiz va resursning annotatsiyasi bilan tanishish imkoniyatiga ega bo`lamiz. Resurs to`liq matnini ko`rish uchun belgili tugmachani bosamiz. Agarda resursni ko`rib chiqish uchun ruxsat berilgan bo`lsa tizim resurs to`liq matnini kitobxonga ko`rsatadi.

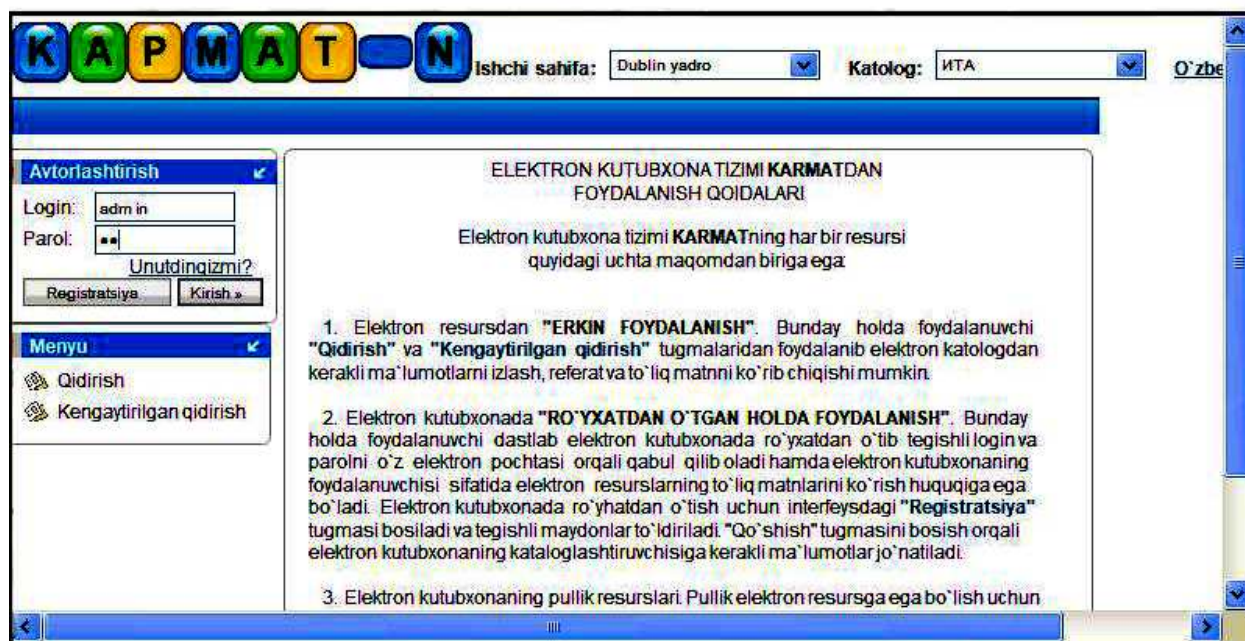
3.4. ADMINISTRATORNING AVTOMATLASHTIRILGAN ISH O`RNI

“Tizimni boshqarish/yuritish bilan shug`ullanuvchi xodimning (Administratorning) AIO”da yangi bazalar ochish, kerak bo`lmaganlarini o`chirish, tizimdan foydalanuvchi (administrator, kataloglashtiruvchi, kitobxon va boshqa)larga tegishli statuslar berish amallari bajariladi. Administratorning AIO`da bibliografik yozuv elementlarini EK bazasiga kiritish maydonlarini yaratishga mo`ljallangan maxsus “konstruktor” yaratilganki, uning yordamida har qanday MARC formatlar oilasiga kiruvchi ichki yoki kommunikativ format yaratish mumkin. Bu yerdagi universallik ma`lumotlarni bazalarga kiritish uchun ixtiyoriy ko`rinishdagi ishchi sahifalarni yaratish hamda bibliografik ma`lumotlarni eksport/import qilishga imkon beruvchi formatlarni yaratishga yo`l ochadi.

Tizimning interfeysi o`zbek va rus tillarida yaratilgan bo`lib uni boshqa tilga tarjima qilish unchalik murakkab ish emas. Maxsus ishlab chiqilgan jadvaldagi so`zlar tegishli tilga tarjima qilingach tizim interfeysi kerakli tilda ishlay boshlaydi. O`zbekistondagi EK bazalarini shakllantirish bilan shug`ullanuvchi kataloglashtiruvchilarning malaka darajalarini nazarda tutib va ularga kataloglashtirish paytida yordam berish maqsadida har bir maydonga kiritiladigan

ma'lumot, uni kiritish tartibi va shakli to'g'risida maslahat berib boriladi. Bunday maslahatni olish uchun kataloglashtiruvchi tegishli maydonga sichqoncha bilan chertishi kifoya.

ARM Administratorining AIO`ni ishga tushirish uchun "Login" maydoniga "admin", "Parol" maydoniga "11" qiymatlari beriladi (3.19-rasm). Bu qiymatlar o`rniga boshqalarini ishlatish ham ko`zda tutilgan.

3.19-rasm

"Kirish" tugmasini bosish orqali tizim Administratorining AIO`ga kiramiz (3.20-rasm).

3.20-rasm

Tizim Administratorining AIO`da bajariladigan asosiy vazifalar:

1. Ma`lumotlarni kiritish formasini (MARC formatlar oilasiga mansub) yaratish. Maxsus “konstruktor” yordamida.
2. Kiritish shaklini tanlash va o`rnatish.
3. Ma`lumotlar bazalarini yaratish va kerak bo`lmaganlarini o`chirish.
4. Ma`lumotlarni eksport/import operatsiyalarini bajarish.
5. Tizimdan foydalanuvchilar (administrator, kutubxonachi, kitobxon va boshqalar) uchun tegishli statuslar o`rnatish.

Avtomatlashtirilgan kutubxona-axborot tizimlarining (AKAT) bibliografik ma`lumotlar bazasi MARC formatlar asosida shakllantiriladi. Bugungi kunda respublikamizda va boshqa mamlakatlarda foydalanilayotgan AKATning bibliografik ma`lumotlar bazalari UNIMARC, RUSMARC, USMARC, MARC 21 yoki boshqa bir MARC oilasiga kiruvchi formatlar asosida shakllantirilmoqda. Ba`zi bir AKATlar o`z ichki formatiga ega bo`lib, ular bibliografik ma`lumotlarni eksport/import operatsiyalarini bajarishlari uchun UNIMARC, RUSMARC, USMARC, MARC 21 va boshqa formatlar bilan mos holda axborot almashtirish imkoniyatlari yaratilgan. KARMAT-EK tizimi o`z ichki formatini shakllantirishi uchun maxsus “Konstruktor”ga ega bo`lib, uning yordamida bibliografik ma`lumotlar bazasini xalqaro talablarga javob beradigan darajada shakllantirish va UNIMARC, RUSMARC, USMARC, MARC 21 yoki boshqa bir MARC oilasiga mansub formatlar bilan ishlash imkoniyatlari yaratilgan.

3.4.1. Tizimning ichki formatini yaratish

Tizimning ichki formati turli xossalarga ega bo`lgan maydonlar to`plamidan iborat bo`lib, maydonlar takrorlanuvchan maydonostilarga ega va qabul qiladigan qiymatiga ko`ra bir-biridan farqlanishi mumkin. Tizimning ichki formati maydon va maydon ostilardan iborat bo`lgani uchun yangi maydon yaratish ichki formatni tuzishda muhim ahamiyatga ega.

Yangi maydon kiritish uchun quyidagi maydonlarga tegishli qiymatlar beriladi (3.21.1-rasm).

Yangi maydon qo`shish

Maydon ^ Marc 21
 ^ Unimarc

Tartib

Nomi(uzb)

Nomi(rus)

Takrorlanish soni

Maydon tipi

Kiritish majburiymi Ha Yo`q

Export/Import Ha Yo`q

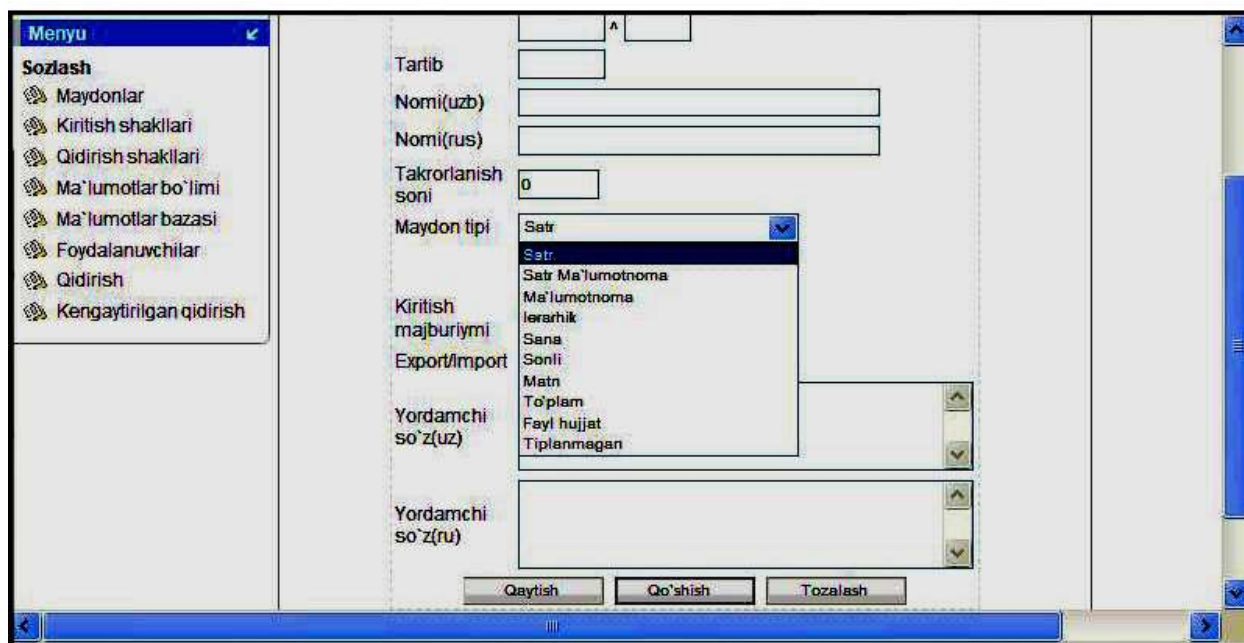
Yordamchi so`z(uz)

Yordamchi so`z(ru)

3.21.1-rasm

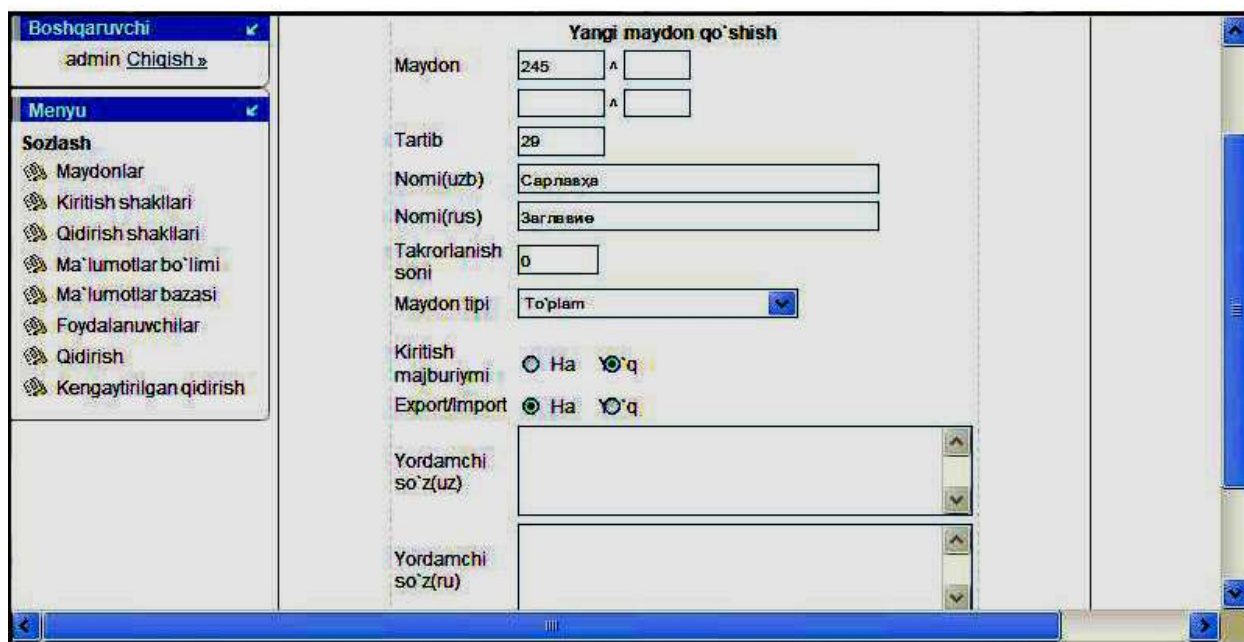
Maydon
Tartib
Nomi (o`zb)
Nomi (rus)
Maydonning takrorlanish soni
Maydon tipi
Kiritish majburiymi
Maydon export\import qilinadimi
Yordamchi so`zlar

Tegishli qiymatlar maydonlarga kiritilgach “Qo`shish” tugmasi bosiladi va tizimning ichki formati uchun yangi maydon hosil qilinadi. Maydonlarga qiymatlar berishda ba`zi birlariga ma`lumot klaviatura orqali kiritilsa ba`zi birlariga ma`lumotlar maxsus menyudan foydalanib kiritiladi (3.21-rasm).

3.21-rasm

Barcha ma`lumotlar tegishli maydonlarga kiritilgach “Qo`shish” tugmasi bosiladi (3.22-rasm).

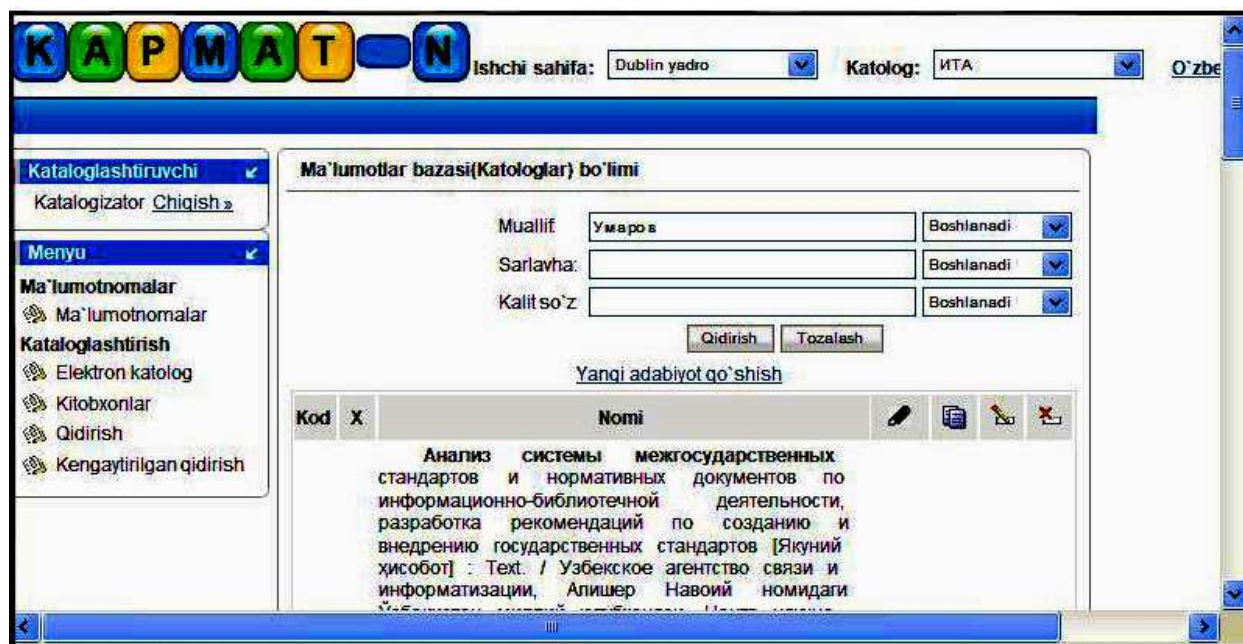

3.22-rasm

3.4.2. KARMAT-EK tizimida korporativ kataloglashtirish usulidan foydalanish

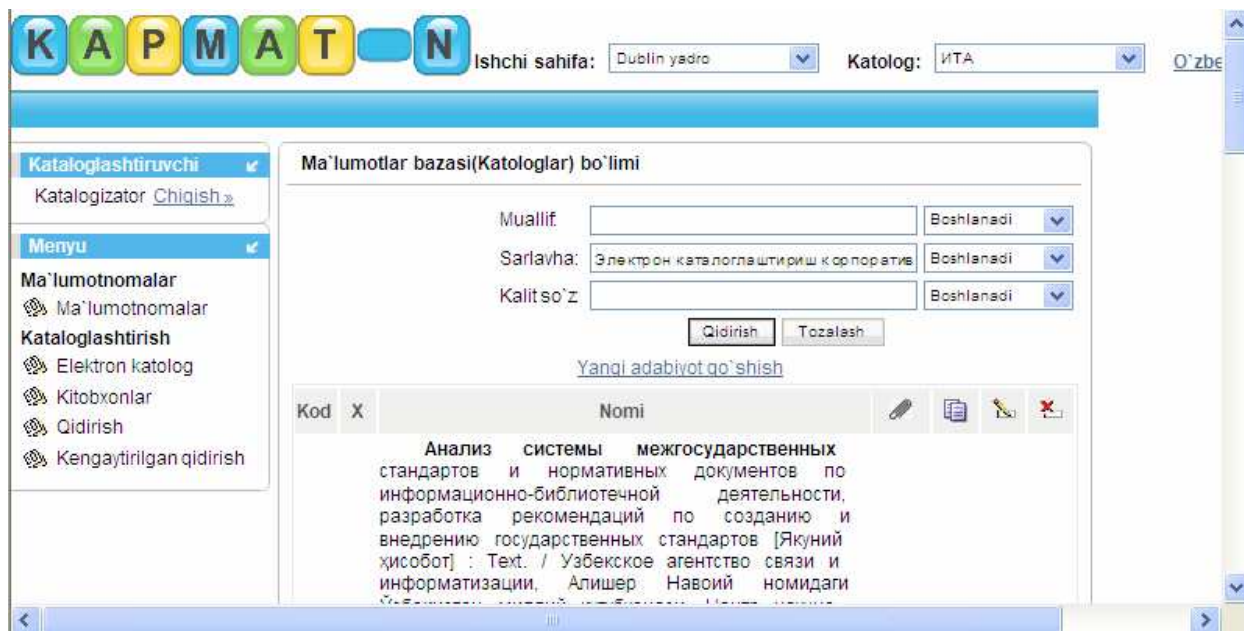
Korporativ axborot-resurs markazining avtomatlashtirilgan tizimi elektron katalogini shakllantirish asosan tayyor elektron bibliografik resurslardan foydalanib o`z ma`lumotlar bazasini shakllantirishga tayanadi. Shu sababli ham tizimda ma`lumotlar bazasini eksport/import qilish imkoniyati yaratilgan. Quyida bir ma`lumotlar bazasidan ikkinchi bir ma`lumotlar bazasiga bibliografik ma`lumotlarni ko`chirib o`tkazishni ko`rib chiqamiz. Kataloglashtiruvchining avtomatlashtirilgan ish o`rniga tegishli “Login” va “Parol” bilan kiramiz

Faraz qilamiz “ITA” ma`lumotlar bazasidan “Elektron kataloglashtirish korporativ tizimi” sarlavhasi bilan saqlanayotgan bibliografik yozuvlarni “Axborot resurs markazi” bazasiga ko`chirib o`tkazish talab qilinsin. Buning uchun tizim interfeysining yuqori qismidagi “Katalog” maydoniga menyudan foydalanib “ITA” bazasini o`rnatamiz (3.23-rasm)

3.23-rasm

Izlanayotgan “Elektron kataloglashtirish korporativ tizimi” so`zini “Sarlavha” maydoniga kiritamiz (3.23.1-rasm) va “Qidirish” tugmasini bosamiz. Natijada quyidagiga ega bo`lamiz (3.24-rasm).

3.23.1-rasm

3.24-rasm

Topilgan natijalarning chap tomonidagi kichik kvadratchalarga sichqoncha bilan belgi qo`yamiz (3.25-rasm).

3.25-rasm

“Export” tugmasini bosamiz va quyidagi shaklga ega bo`lamiz (3.26-rasm). Bu yerdagi “Katalog” maydoniga menyudan (ma`lumotlar bazalari menyusidan) foydalanib “Axborot resurs markazi” so`zini o`rnatamiz (3.27-rasm).

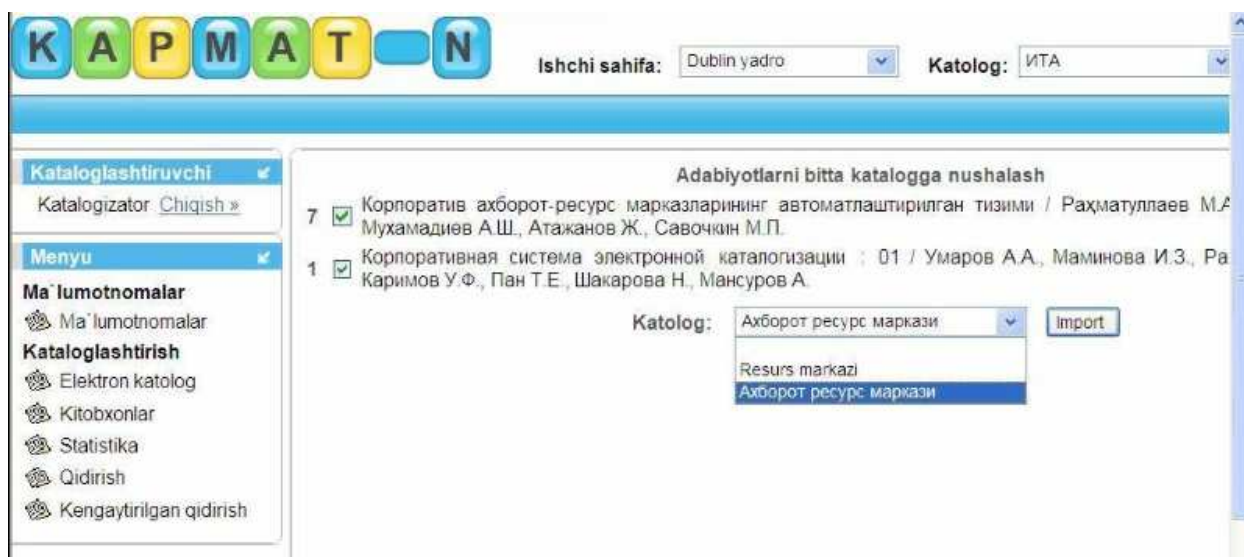

3.26-rasm

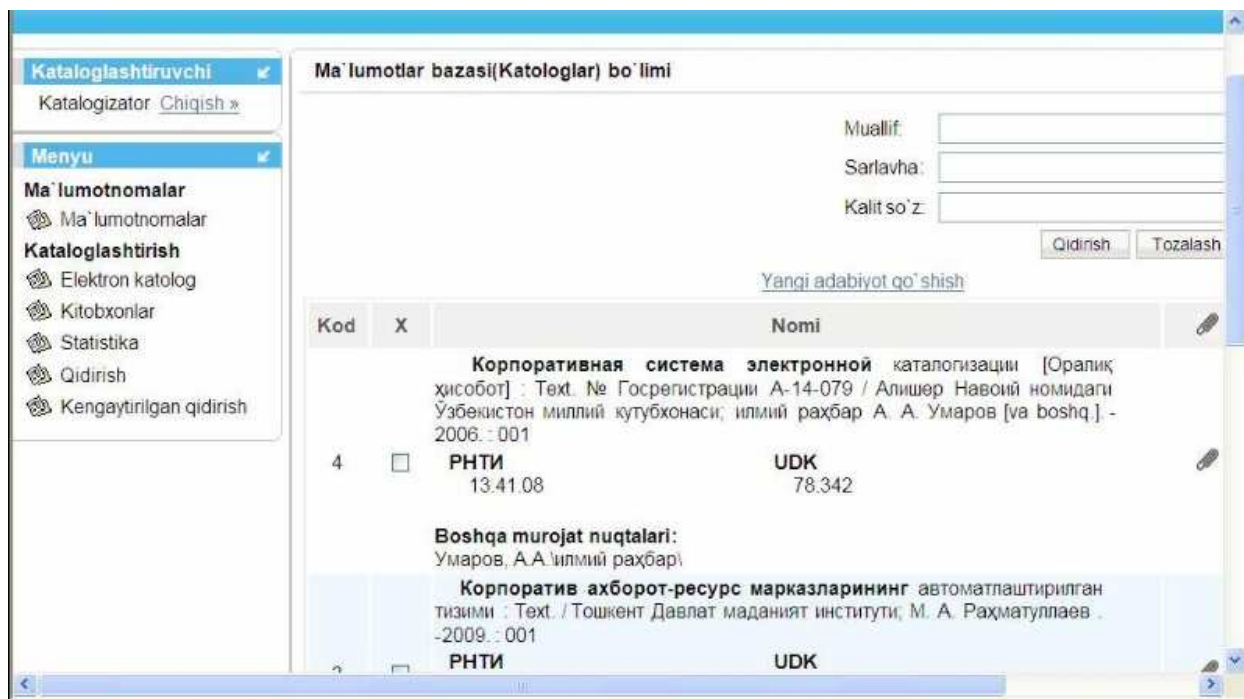

3.27-rasm

“Import” tugmasini bosish orqali “ITA” bazasidagi “Elektron kataloglashtirish korporativ tizimi” sarlavhali bibliografik yozuv “Axborot resurs markazi” bazasiga ko`chib o`tadi (3.28.1-rasm). Buni tekshirib ko`rish uchun tizim interfeysining yuqori qatoridagi “Katalog” maydoniga ma`lumotlar bazasi menyusidan “Axborot resurs markazi”ni tanlash kerak. Natijada quyidagilarga ega bo`lamiz. Bu yerda “ITA” bazasidan bir necha bibliografik ma`lumotlarni “Axborot resurs markazi” bazasiga ko`chib o`tganligini ko`ramiz (3.28.2-rasm).

3.28.1-rasm

3.28.2-rasm

3.4.3. KARMAT-ITA tizimida yangi ma'lumotlar bazasi yaratish

KARMAT-M tizimida yangi baza ochish uchun “Administratoring AIO`dagi “Ma`lumotlar bazasi“ tugmasi bosiladi (3.29-rasm). Paydo bo`ladigan interfeysning «Yangi katalog kiritish» yozuvining pastki qismidagi “Kalit so`z”, “Nomi” va “Tip” maydonlari to`ldiriladi va “Qo`shish” tugmasi bosiladi.

3.29-rasm

“Kalit so`z” maydoniga yangi ochilayotgan ma`lumotlar bazasining lotin alifbosidagi qisqa nomi kiritiladi. “Nomi” maydoniga yangi ochilayotgan ma`lumotlar bazasining to`liq nomi kiritiladi. *Eslatma: Yaratilayotgan*

ma'lumotlar bazalari kitobxonga "ochiq" yoki bu bazalar faqat "kutubxonachilarga ochiq" bo'lishi mumkin. "Tip" maydoniga menyudagi "Kitobxonga ochiq" yoki "Kitobxonga yopiq" rejimidan biri tanlanib kiritiladi.

Ma'lumotlar bazasining nomini o'zgartirish lozim bo'lganda tugmasi bosiladi va paydo bo'ladigan interfeysdagi tegishli maydonlarga tuzatish kiritamiz (3.30-rasm) va "Tahrirlash" tugmasini bosamiz. Natijada yangi nomdagi ma'lumotlar bazasiga ega bo'lamiz.

3.30-rasm

Ma'lumotlar bazasini o'chirish kerak bo'lganda 57-rasmdagi tugmani bosamiz. Tizim ma'lumotlar bazasini o'chirilishini tasdiqlashni so'raydi, javob ijobiy bo'lgan tegishli ma'lumotlar bazasi o'chiriladi. Ma'lumotlar bazasini o'chirishda juda ehtiyot bo'lish lozim, zero o'chirilgan ma'lumotlar bazasini tiklash mumkin emas.

3.4.4. Administratorning AIO`da ma'lumotnomalar yaratish

"KARMAT-M" tizimida ma'lumotnomalarning ikki shaklidan foydalaniladi. Dinamik ma'lumotnomalar va statik ma'lumotnomalar. Dinamik ma'lumotnomalar kataloglashtirish jarayonida doimiy ravishda to'ldirilib borilishi mumkin. Masalan, "Sarlavhalar", "Mualliflarning familiyasi, ismi va sharifi". Bu ma'lumotnomalar ma'lumotlarni tizimning bazasiga bir marotaba kiritish va ulardan ko'p marotaba foydalanish imkoniyatini yaratadi. Statik ma'lumotnomalar tizim administratori tomonidan bir marotaba tayyorlanadi va unga kerakli ma'lumotlar administrator tomonidan kiritilishi mumkin. Masalan, kataloglashtiriladigan hujjat tili, mamlakat kodlari, nomlari va boshqalar. Bunday ma'lumotnoma administrator tomonidan boshqariladi va kataloglashtiruvchi tomonidan foydalaniladi.

Ma`lumotnoma yaratish “Administrator”ning AIO`da amalga oshiriladi. Ma`lumotnomaga kerakli axborotlarni kiritish “Kataloglashtiruvchi”ning AIO`da bajariladi.

Administratorning AIO`dagi “Ma`lumotlar bo`limi” tugmasini bosish orqali ma`lumotnoma yaratish imkoniyatiga ega bo`lamiz (3.31-3.31.1rasmlar).

3.31-rasm

Yangi ma`lumotnoma yaratish uchun “Kalit so`z” maydoniga ma`lumotnomaning lotin grafikasidagi qisqa nomi yoziladi, “Nomi” maydoniga esa ma`lumotnomaning kengaytirilgan nomi yoziladi. Ma`lumotnomaning tipi esa “Statik” yoki “Dinamik” xossalardan biri tanlanadi va “Qo`shish” tugmasi bosiladi. Natijada yangi ma`lumotnomaga ega bo`lamiz (3.32-rasm).

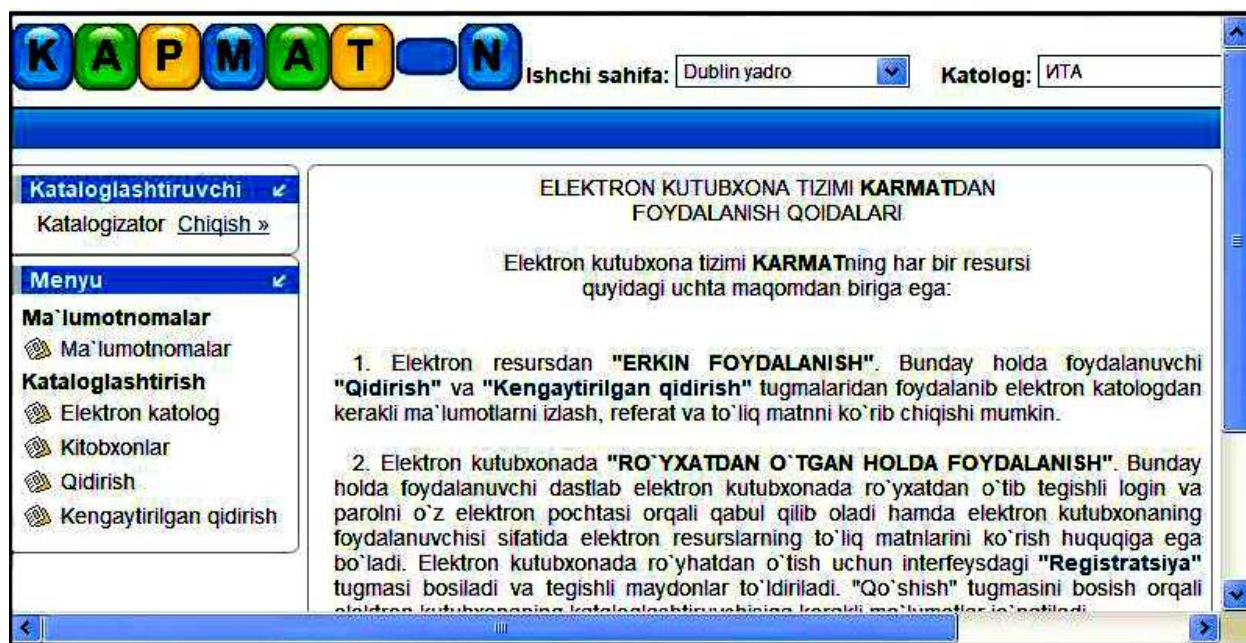

3.31.1-rasm

3.32-rasm

Statik ma'lumotnomani to'ldirish uchun "Kataloglashtiruvchi"ning AIO`ga kirib (3.3.3-rasm) "Ma'lumotnomalar" tugmasini bosamiz va quyidagiga ega bo'lamiz (3.34-rasm).

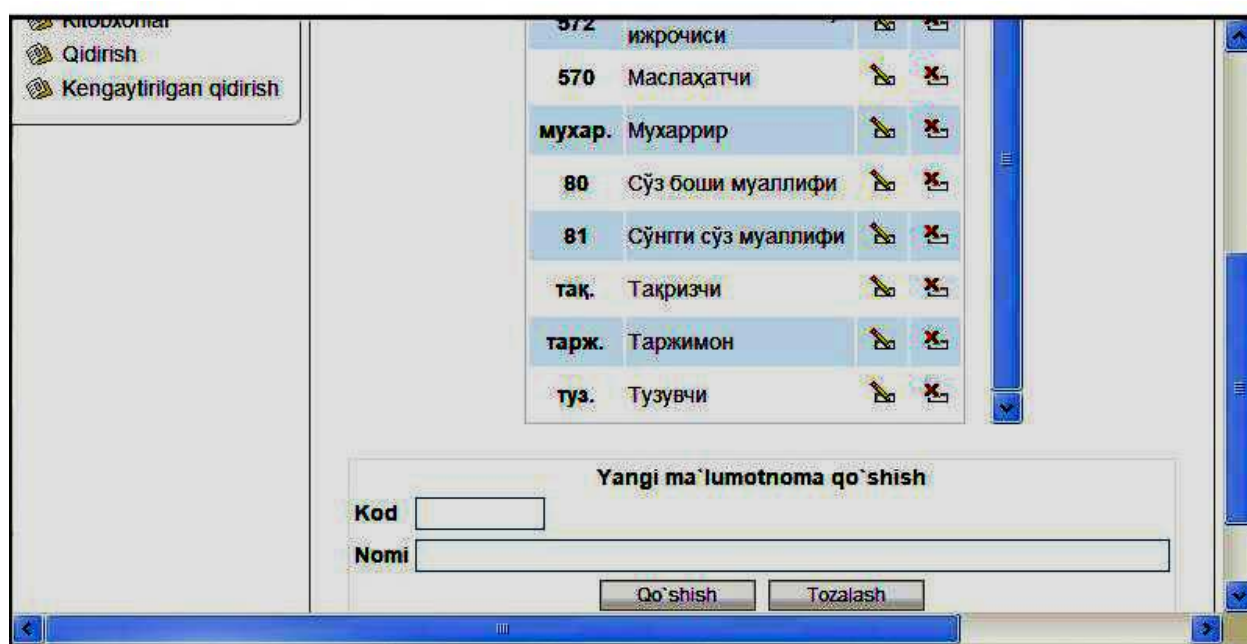

3.33- rasm

3.34-rasm

O`ng tomondagi tugmani bosish orqali statik ma`lumotnomaga kerakli axborotlarni kiritish imkoniyati yaratiladi. Ma`lumotnomaga yangi axborot qo`shish uchun “Kod” va “Nomi” maydonlariga tegishli ma`lumotlar kiritilgach “Qo`shish” tugmasi bosiladi (3.35-rasm).

3.35-rasm

Shunday qilib, Kataloglashtiruvchining AIO`da “Ma`lumotnomalar” bazasi to`ldiriladi.

3.5. Elektron kutubxonadan foydalanish

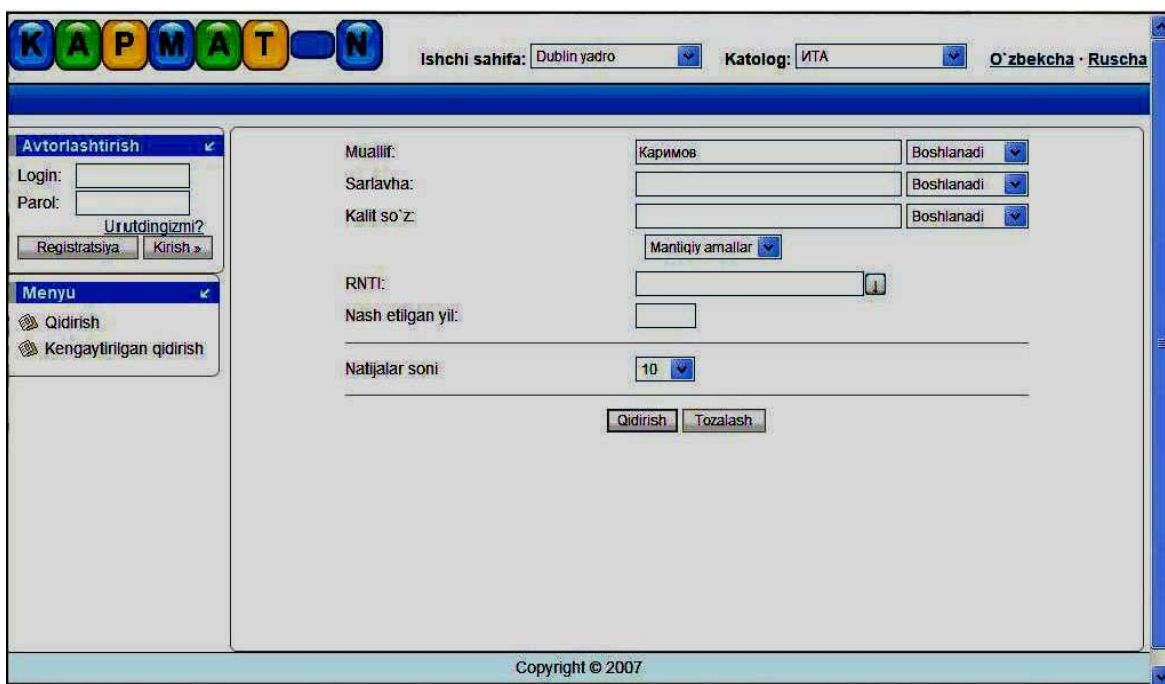
Elektron kutubxonadan foydalanuvchilarni shartli ravishda uch guruhga ajratishimiz mumkin: Birinchi guruhga Internet/Intranet tarmog`i orqali elektron kutubxonaga murojaat qilgan foydalanuvchilarni kiritish mumkin. Ular tizimni ishga tushirib, “Qidirish” tugmasini bosish orqali bibliografik tavsifning bir necha elementlari bo`yicha qidirish imkoniyatiga ega bo`ladilar va elektron kutubxonaning fondidagi barchaga erkin ravishda taqdim qilingan elektron resurslar (to`liq matnlar)ni ko`rishlari mumkin. Pullik resurslarning faqat bibliografik tavsifi, referati va unga ega bo`lish uchun kimga murojaat qilish kerakligi to`g`risidagi axborotlar ko`rsatiladi. Ikkinchi guruhga, elektron kutubxonaga a`zo bo`lgan tegishli “Parol” va “Login”ga ega bo`lgan va shu tufayli elektron kutubxonaning “Kitobxon” maqomini olgan foydalanuvchilarni kiritamiz. Elektron kutubxonada ro`yxatdan o`tgan kitobxon elektron fondagi barcha resurslardan (pullik resurslardan tashqari) bepul foydalanishi mumkin. Uchinchi guruhga elektron kutubxonaning pullik resurslaridan foydalanuvchilarni kiritishimiz mumkin. Ular elektron kutubxonaning fondidagi bibliografik resurslar bilan tanishishlari va o`zlariga kerakli pullik resurslarni qayerdan va kimdan sotib olish mumkinligi to`g`risidagi ma`lumotlarga ega bo`ladilar. Pullik resursga ega bo`lish, resurs egasi bilan kelishilgan holda hal qilinadi.

Elektron kutubxonaning elektron fondidan kerakli adabiyotlarni qidirish uchun “Qidirish” va “Kengaytirilgan qidirish” tugmalarini bosish orqali amalga oshiriladi. Misol: Muallifi “Karimov” bo`lgan elektron resurslarni qidirish. Buning uchun tizim interfeysidagi “Qidirish” tugmasini bosamiz (3.36-rasm) va quyidagiga ega bo`lamiz.

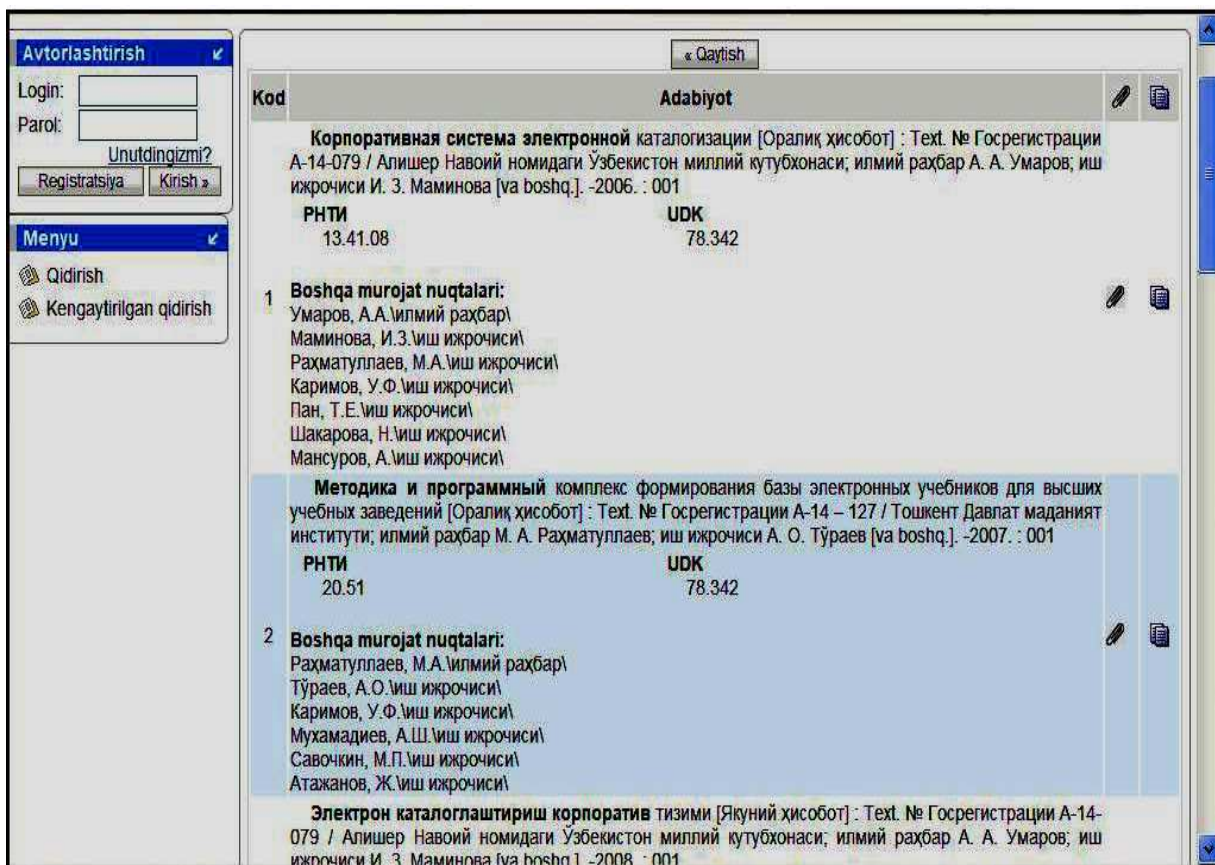
The screenshot shows a web-based search interface. At the top, there is a logo 'KAPMAT-N' and navigation options for 'Ishchi sahifa: Dublin yadro', 'Katolog: IITA', and language selection 'O'zbekcha - Ruscha'. On the left, there are sections for 'Avtorlashtirish' (Login/Parol) and 'Menu' (Qidirish, Kengaytirilgan qidirish). The main search area contains the following fields: Muallif (Author), Sarlavha (Title), Kalit so'z (Keywords), RNTI (Region), Nash etilgan yil (Year), and Natijalar soni (Number of results). Each field has a 'Boshlanadi' (Start) button. The 'Natijalar soni' is set to 10. At the bottom of the search area are 'Qidirish' (Search) and 'Tozalash' (Clear) buttons. The footer indicates 'Copyright © 2007'.

3.36-rasm

Bu yerdagi “Muallif” maydoniga “Karimov” so`zini yozamiz (3.37-rasm) va “Qidirish” tugmasini bosamiz natijada quyidagi resurslarga ega bo`lamiz (3.38-rasm).

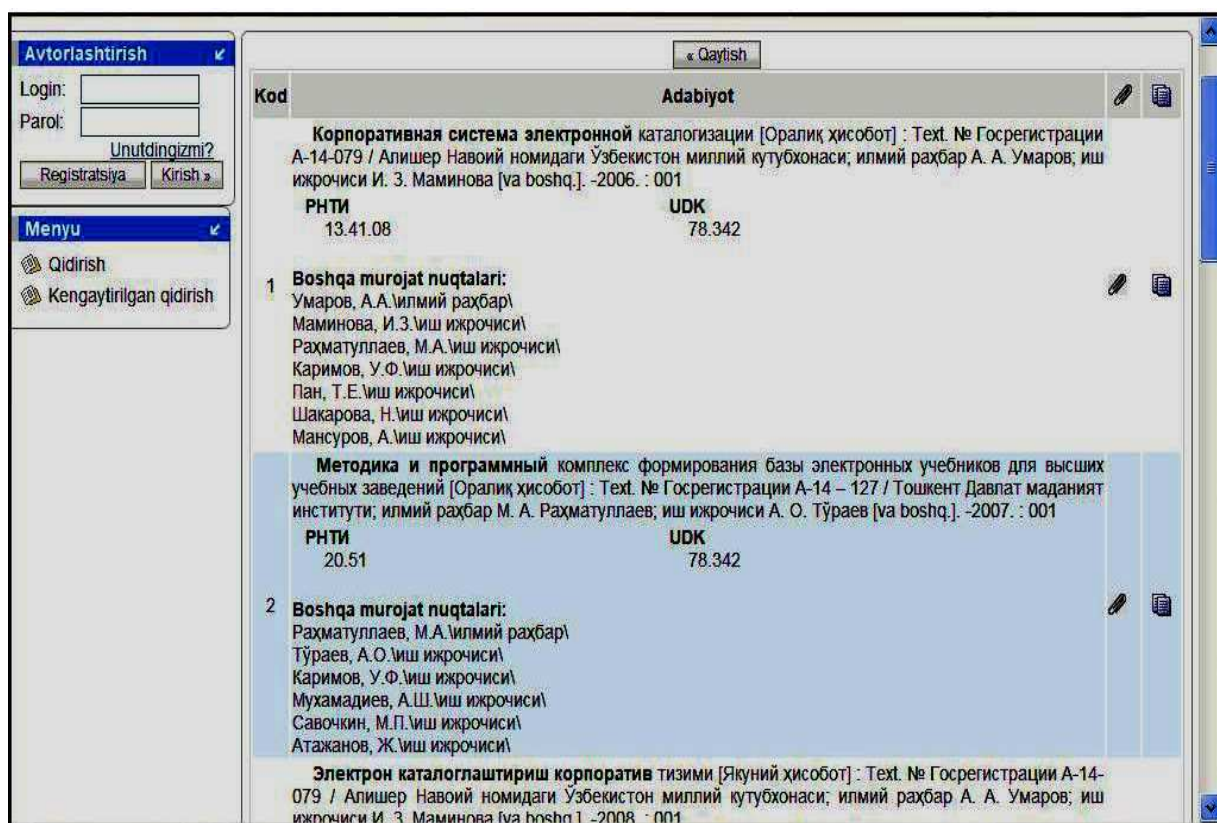

3.37-rasm

3.38-rasm

Tizim interfeysidagi bibliografik tavsifning o`ng tomonidagi maxsus tugmalardan foydalanib topilgan resurs annotatsiyasi va to`liq matnini ko`rishimiz mumkin (3.39-rasm).

3.39-rasm

3.6. Internet tarmog`idagi elektron kataloglar va kutubxonalar adreslari

1. www.aldebaran.ru – Al`debaran – on-line rejimida ishlaydigan yirik elektron kutubxona: badiiy, o`quv va texnika oid adabiyotlar va turli janrdagi kitoblar (detektivlar, fantastika, rus va xorijiy adabiyotlar, she`rlar va poeziya, romanlar, bolalar adabiyoti).
2. www.lib.ru – Maksim Moshkovaning elektron kutubxonasi.
3. www.encyclopedia.ru – "Mir entsiklopediy" rus tilidagi entsiklopediyalar.
4. www.libraries.allbest.ru – Badiiy adabiyotlar katalogi: 27 000 dan ortiq kitoblar.
5. www.litportal.ru – Detektivlar, bolalar adabiyoti, dramaturgiya, kompyuter texnologiyalari, meditsina, ta`lim sohasi uchun kitoblar.
6. www.scbooks.chat.ru – Skanerlangan matnlar kolleksiyasi.
7. www.aleria.net – Axborot fanlari, filosiya va psixologiya, din, ijtimoiy fanlar, til va tilshunoslik, tabiiy fanlar.
8. www.arsasiatica.com – Sharq madaniyati.
9. www.lib.students.ru/lib.php?word=%C0 – Talabalar kutubxonasi.
10. www.abc.vvsu.ru – Talabalar kutubxonasi. Elektron darsliklari, iqtisod, falsafa, servis, dizayn, sotsiologiya bo`yicha qo`llanmalar. (420 mingdan ortiq va har kuni to`ldirib boriladi).

11. www.lib.km.ru – Taʼlimiy portal kutubxonasi. Detektivlar, kriminal, ertaklar, tarixiy asarlar, memuarlar, hujjatli adabiyotlar, fan, siyosat, poeziya, lirika va boshqalar.
12. www.klassika.ru – Klassik poeziya va prozaga bagʻishlangan kutubxona.
13. www.economictheory.narod.ru – Iqtisodiy nazariya boʻyicha kitoblar va maqolalar.
14. www.e-management.newmail.ru – Iqtisod, menejment va marketing boʻyicha elektron maqolalar.
15. www.marketing.spb.ru – Marketing toʻgʻrisidagi maqolalar, kitoblar.
16. www.magnet.ru/aphorism/ – Aforizmlarga bagʻishlangan sayt.
17. www.grandwar.kulichki.net – Harbiy tarixiy kutubxona.
18. www.doctor.ru/medinfo/index.html – Tibbiyotga oid axborotlar jumladan tibbiyotga oid referatlar.
19. www.medi.ru/doc – 35 ta tibbiyotga oid jurnallar on-line rejimida. Juda koʻp toʻliq matnli maqolalar.
20. www.elibrary.ru – Ilmiy elektron kutubxona.
21. www.magazines.russ.ru/index.html – "Rossiyaning zamonaviy jurnallarining elektron kutubxonasi".
22. www.detmir.ru – mp3 qoʻshiqlar va ertaklar.
23. www.zipsites.ru – Audiokitoblar.
24. www.rsl.ru – Rossiya davlat kutubxonasi.
25. www.nehudlit.ru – Kutubxona boʻlimlari: matematika, fizika, ximiya, biologiya, meditsina, texnika, ekonomika, geologiya.
26. www.finbook.biz – Biznes boʻyicha elektron kitoblar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Армс В. Электронные библиотеки: Пер. с англ. - М.: ВИНТИ, 2001. - 274 с.
2. Барышева О.В. Интернет – Метаданные – Dublin Core / О.В. Барышева // НТИ. Сер. 1. Орг. и методика информ. работы. – 2000. - № 3. – С. 21-28.
3. Воройский Ф.С. Информатика. Новый систематизированный толковый словарь-справочник (Вводный курс по информатике и вычислительной технике в терминах). - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Либерия, 2001. - 536 с.
4. Вуль В.А. Электронные издания. - СПб.: БХВ-Петербург, 2003. - 560 с.
5. Грэдмен С. Каталогизация или метаданные: старое вино в новых бутылках? // Науч. и техн. б-ки. - 2000. - № 1. - С. 122-130.
6. Земсков А.И., Шрайберг Я.Л. Электронные библиотеки: Учебник для студентов вузов культуры и искусств и др. высших учеб. заведений/ А.И. Земсков, Я.Л. Шрайберг. - М.: Либерия, 2003. - 352 с.
7. Каримов У. Ахборот-кутубхона, ахборот ресурс марказлари ва кутубхоналар учун дастурий таъминот: Корпоратив ахборот-ресурс марказларининг автоматлаштирилган тизими (KARMAТ-M) //Электрон кутубхона тармоқларида илмий-техникавий, илмий-таълимий ахборотлар яратиш ва улардан фойдаланиш: Тўплам. - Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. - Б. 32-39.
8. Каримов У. Таълим тизимини ахборотлар билан таъминлаш //Infocom.uz. - 2009. - № 3. - Б.17-19.
9. Каримов У. Электрон библиографик ресурслар яратиш технологияси ва манбалари: Монография. - Т.: Фан, 2006. - 193 б.
10. Каримов У. ва бошқ. Корпоратив ахборот-ресурс марказларининг автоматлаштирилган тизими (KARMAТ): Услубий қўлл. / У. Каримов, М.А. Раҳматуллаев, А.Ш. Мухаммадиев, Ж. Атажанов. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. - 35 б.
11. Каримов У., Каримов Ў.У. Электрон кутубхона яратиш қоидалари //Infocom.uz. - 2009. - № 8. - Б.
12. Каримов У., Каримов Ў.У. Илмий техникавий ахборотларнинг электрон кутубхонаси //Infocom.uz. - 2009. - № 10. - Б.47.
13. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Даврий нашрлар электрон каталогини яратиш технологияси: Услубий қўлл. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006. - 80 б.
14. Каримов У., Раҳматуллаев М.А. Корпоратив кутубхона-ахборот тизимлари ва тармоқлари: Монография. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. - 168 б.
15. Каримов У. Шихова Х. ОТМ ахборот ресурс маркази фаолиятини автоматлаштириш // Infocom.uz. - 2009. - № 7. - Б.
16. <http://xmlhack.ru/archives/2005/06/000111.html>

БИБЛИОГРАФИЯ

Кутубхоналарда ахборот технологиялари

1. АБИС – на бис! //Библиотека. – 1996. - №8. – С. 20. (Шифр Ж-54/1996/8).
2. Автоматизированная информационно-библиотечная система “MARK-SQL”: использование в библиотеках учреждений культуры, науки и образования/ В.Т. Грибов, Л.В. Левова, С.В. Ефремов, Е.В. Трифонова //Научные и технические библиотеки (НТБ). – 2003. - №2. – С. 29-34. (Шифр Ж-448/2003/2).
3. **Агеева В.Н.** Электронная книга: новое средство социальной коммуникации - М.: Мир книги, 1997. - 230 с.
4. **Антопольский А.Б.** Лингвистическое обеспечение электронных библиотек. - М.: Информрегистр, 2003. - 302 с.
5. **Антышева Г.** Новому отделу - новые задачи //Библиотека. – 1998. - №11. – С. 47 (Шифр Ж-54/1998/11)
6. **Антопольский А.Б.** Информационные ресурсы России //Научные и технические библиотеки. - 2000. - № 1. - С. 27-33.
7. **Антопольский А.Б., Вигурский К.** Электронные библиотеки. - 1999. т.2. вып.2. - URL: <http://www.iis.ru/el-bib/1999/199902/antopol/antopol.ru.html>
8. **Арзуханов А.С.** Учебный курс “Электронные библиотеки” в системе подготовки библиотечно-информационных специалистов //Библиотечное дело-2002: Библиотечное образование и практика: Поиски взаимопонимания: Тез. докл. седьмой междунар. науч. конф. (Москва,24-25апр.2002г.) – М.: МГУКИ, 2002. -С.10-11.
9. **Архипская О.И.** Проблемы автоматизации Научной библиотеки Национального университета “Киево-Могилевская Академия” //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 1999. - №3. – С. 43-47. (Шифр Ж-448/1999/3).
10. **Барышева О.В.** Библиография в эпоху электронных коммуникаций/ О.В. Барышева, Р.С. Гиляревский //Библиография. - М, 1999. - №2. – С. 3-13 (Шифр Ж-751/1999/2).
11. **Байдош Дж.** Электронные ресурсы научно-технической информации в Библиотеке Конгресса США. Ч.1. //Науч. и техн. б-ки. -2000. -№11. - С.58-76; Ч.2. -№12. -С.56-78.(М: К)
12. **Байдош Дж.** Электронные ресурсы научно-технической информации в Библиотеке Конгресса США //Научные и технические библиотеки. - 2000. -№11. - Ч. 1. - С. 58-76; 2000. -№12. - Ч. II. -С. 58-78.
13. **Баренбаум И.Е.** Книговедение и электронная книга //Книга: Исследования и материалы: Сб. 76. - М.: ТЕРРА, 1999. – С. 5-15.
14. **Богданов А.В., Сюнтюренок О.В., Хохлов Ю.Е.** Программа "Российские электронные библиотеки" //Электронные библиотеки: научный электронный журнал. 1998, т.1, вып. 1. – URL: <http://www.iis.ru/el-bib/1998/199801/bhs/bhs.ru.html>

15. **Болкунова Ф.В.** Деятельности медицинских библиотек по библиотечно-библиографическому и информационному обслуживанию специалистов-медиков Республики Узбекистан //“Интернет и библиотечно-информационные ресурсы в науке, культуры, образование и бизнесе”: Материалы международной конференции “Central Asia 2004”. - Ташкент, 2004. - С. 86-91.
16. **Бердник Е.** Рассказ о том, как перестали писать карточки вручную //Библиотека. – М., 1999. - №7. – С. 43-45. (Шифр Ж-54/1999/7).
17. **Богатов Б.** ЛИТНЕТ открыта для взаимодействия //Библиотека. – М., 1997. - №12. – С. 11 (Шифр Ж-54/1997/12)
18. **Бредихина Н.К.** К виртуальной публичной: опыт и перспективы //Библиотека. – М, 1998. - №8 – С. 51-52 (Шифр Ж-54/1998/8)
19. **Бродовский А.И.** Интегрированная библиотечно-информационная система ИРБИС современное средство для автоматизации малых и средних библиотек //Научные и технический библиотеки. (НТБ). – 1999. - №1 – С. 87-94(ШифрЖ-448/1999/1)
20. **Бродовский А.И.** Система автоматизации библиотек ИРБИС 2000; что нового? //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 2001 - №2. - С. 25-31 (Шифр Ж-448/2001/2).
21. **Бродовский А.И., Дунаевская С.М.** Система автоматизации библиотек ИРБИС; итоги развития за год //Научные и технические библиотеки. (НТБ). - 2002. - №2 - С. 17-21 (Шифр Ж-448/2002/2)
22. **Бродовский А.И.** Система автоматизации библиотек ИРБИС; от третьего поколения к четвертому //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 2003. - №2. - С.11-19 (Шифр Ж-448/2)
23. **Буга.П.Г.** Создание учебных книг для вузов. -2-е изд. – М.: Изд-во МГУ. -1990. -80 с.
24. **Бутковская М.С.** Опыт внедрения автоматизации в библиотечные технологии ЦБС” Кунцево” //Научные и технические библиотеки. (НТБ). - 1999. - №2. - С. 18-22 (Шифр Ж-448/1999/2)
25. **Бюлент И.** Право на информацию: возможна ли его реализация в развивающихся странах? //Науч. и техн. б-ки. -1999. -№9. -С.4-11.
26. **Василевич А.** Электронная информация, как ее добыть? //Библиотека. - М, 1995. - №11. - С. 52 (ШифрЖ-54/1995/11)
27. **Вегнер Б.** Проект Эйлер-интегрированный доступ к библиотечным каталогам и математической информации в Интернете //Науч. и техн. б-ки. – 2001. - №2. – С.75-82.
28. **Вебер Х.** Оцифровка как метод обеспечения сохранности /Пер.с англ. А.И. Земскова. – М.: ГПНТБ России,1999. - 48 с.
29. **Волынец В.Н., Санченко О.А.** Формы интеграции в области автоматизации библиотечно-информационных процессов на примере научно-технической библиотеки Национального технического университета Украины “Киевский Политехнический институт” //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 1999. - №1. - С. 95-98 (Шифр Ж-448/1999/1).

30. **Воробьева Т.В., Коробицина Е.К.** Автоматизация в городской библиотеке: опыт, проблемы и возможные решения //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 1999. - №4 – С. 56-60 (Шифр Ж-448/1999/4).
31. **Воройский Ф.С.** Систематизированный толковый словарь по информатике: Вводный курс по информатике и вычисл. технике в терминах. - М.: ЛИБЕРИЯ, 1998. - 376 с. - Библиогр.: 274 назв.
32. **Воройский Ф.С., Шрайберг Я.Л.** О необходимости развития законодательства Российской Федерации в сфере информации и информатизации в связи с реализацией Межведомственной программы “Электронные библиотеки России” //Информ. ресурсы России. -2000. - №2. - С. 26-28.
33. **Воройский Ф.С.** Систематизированный толковый словарь по информатике: Вводный курс по информатике вычисл. технике в терминах. - М.: ЛИБЕРИЯ, 1998. -376 с. -Библиогр.: 274 назв.
34. **Воройский Ф.С.** Основы проектирования автоматизированных библиотечно-информационных систем. - М: ФИЗМАТЛИТ, 2002. – 384 с. - Предм. указ.: с. 368-376.
35. **Василенко Г.А., Гиляревский Р.С.** Электронная книга (pro и contra): взгляд из Интернета //НТИ. Сер. 1: Организация и методика информационной работы. - 2001. - №4. - С. 14-23
36. **Вебер Х., Дерр М.** Оцифровка как метод обеспечения сохранности. - М.: ГПНТБ, 1999.
37. **Воройский Ф.С.** Информатика: Новый систематизированный толковый словарь-справочник (Вводный курс по информатике и вычислительной технике в терминах). - 2-е изд., перераб. и доп. – М.: “Издательство Либерия”, 2001. – 536 с.
38. **Воройский Ф.С.** Проблемы координации и обеспечения работ по созданию АБИС и их региональных статей в России //Библиотека. – М, 1995. - №11. – С. 29-33 (Шифр Ж-54/1995/11)
39. **Воройский Ф.** АБИС: проблемы выбора внедрения //Библиотека. – М, 1995. - №3. – С. 33 (Шифр Ж-54/1995/3).
40. **Воройский Ф.** Индексирование документов в АБИС (автоматизированной библиотечно-информационной системе) //Библиотека. – М, 1996. - №9. – С. 42-44 (Шифр Ж-54/1996/9)
41. **Воройский Ф.** Индексирование документов в АБИС (автоматизированной библиотечной системе) //Библиотека. - М, 2000. - №9. – С. 42-44 (Шифр Ж-54/2000/9)
42. **Воройский Ф.** Основные требования к проектированию современных АБИС //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 2002. - №11. – С. 52-68 (Шифр Ж-448/2002/11)
43. **Воройский Ф.** Средства технического обеспечения автоматизированных систем/ Ф. Воройский //Библиотека. – М, 1997. - №1. – С. 64-66 (Шифр Ж-54/1997/1)

44. **Ваттер Э.К.** Библиотека как большая система обслуживания // Научные и технические библиотеки СССР. - 1973. - №3. - С.3-10.
45. **Гавришин И.** TINLIB в действии // Библиотека. – М, 1997. - №1. – С. 43-44 (Шифр Ж-54/1997/1).
46. **Ганиева Е.** Вторжение электронных изданий // Библиотека. – М, 1997. - №8. – С. 14-16 (Шифр ж-54/1997/8)
47. **Гарибашвили И., Казаченкова Л.** Максимально используем наличную технику // Библиотека. – М, 1998. - №10. – С. 74-76 (Шифр Ж-54/1998/10).
48. **Гончаров М.В., Шрайберг Я.Л.** Введение в Интернет: Учеб. Пособие в 9 ч. – М.: ГПНТБ России, 2002-2001.
49. **Горный Е., Вигурский К.** Развитие электронных библиотек: мировой и российский опыт, проблемы, перспективы. - 2002. – <http://www/iis/ru/el-bib/1999/199902/antopol/antopol.ru.html>
50. **Гольцева Т.Е., Зеленина Г.Н.** Создание региональной автоматизированной библиотечной системы // Библиотековедение. – М, 1997. – №2. – С. 46-50 (Шифр Ж-295/1997/2).
51. **Грибов В.** “Информ-система” - альтернативный коллектор // Библиотека. – М, 1997. - №1. – С. 35-36 (Шифр Ж-54/1997/1).
52. **Гридчина Ю.** Ретроспективная конверсия // Библиотека. – М, 1998.– №11. – С. 64 (Шифр Ж-54/1998/11).
53. **Глухов В.А.** Электронные библиотеки. Организация, технология и средства доступа / В.А.Глухов, О.Л. Голицына, Н.В. Максимов.//НТИ. - 2000. -№10. - Сер. 1. -С.1-8.
54. **Гитер Д.М.** Использование Интернета для эффективного доступа к электронным и традиционным источникам информации / Д.М. Гитер, М.Г. Лавринович // Науч. и техн. б-ки. -2000. -№5. -С.79-88.
55. **Гугля Л.** Как научить студента/ Л.Гугля // Библиотека. – М, 2000. - №3. – С. 53-54 (Шифр Ж-54/2000/3)
56. **Голубев Л.К.** Моделирование библиотечно-библиографических процессов: Учеб. пособие / Ленинград. Гос. Инс-т культуры. - Л., 1981. -108 с.
57. **Даниленко Т.** Добро пожаловать в 21 век/ Т. Даниленко // Библиотека. – М, 1998. - №2. – С. 58-60 (Шифр Ж-54/1998/2)
58. **Дарутина А.** Полезные советы тех, кто сделал первые шаги/ А. Дарутина // Библиотека. – М, 1997. – №1. – С. 45-46 (Шифр Ж-54/1997/1)
59. **Европейские Проекты цифровой библиотеки** // Науч. и техн. б-ки. - 2002. -№1. -С. 114-122.
60. **Евстигнеева Г.А., Земсков А.И.** Электронная информационно-электронная библиотека // Научные и технические библиотеки. - 2000. - №6. - С. 46-52.
61. **Евстигнеева Г.А.** Система автоматизации библиотек ИРБИС-В комплектовании иностранных журналов/ Г.А. Евстигнеева // Научные и

- технические библиотеки. (НТБ). – 2000. - №12. – С. 31-34 (Шифр Ж-448/2000/12).
62. **Евстигнеева Г.А.** Электронная информация - электронная библиотека / Г.А. Евстигнеева, А.И. Земсков // Науч. и техн. б-ки. -2000. -№6. -С.46-52 (М:К)
63. **Евстигнеева Г.А.** Электронные версии депозитарных фондов научных Библиотек / Г.А. Евстигнеева, А.И. Земсков // Науч. и техн. б-ки. -2003. -№7. -С.5-21.
64. Единая электронная сеть // Библиотека. – М, 1996. - №4. – С. 71 (Шифр Ж-54/1996/4)
65. **Еременко Т.В.** Каталогизация ресурсов Интернета (Опыт библиотек США) // Науч. и техн. б-ки. - 2002. -№5. -С.53-68. -Библиогр.: 30 назв.
66. **Жулид Т.Г.** Создание проблемно-ориентированной автоматизированной информационной системы на основе CDS/ Т.Г. Жулид, И.Н. Фоменко // Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 1999. - №9. – С. 38-41 (Шифр Ж-448/1999/9)
67. **Зеленина Г.Н.** Учет автоматизированных информационных услуг: опыт работы библиотеки университета/ Г.Н. Зеленина, А.В. Ефимов, Е. Агафонов // Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 1999. - №2. – С. 23-34 (Шифр Ж-448/1999/2)
68. **Земсков А.И., Шрайберг Я.Л.** Электронные библиотеки: Учебник для студентов вузов культуры и искусств и др. высших учебных заведений. - М.: Либерия, 2003. - 352 с. - Библиогр. 110 назв.
69. **Земсков А.И., Шрайберг Я.Л.** Электронные библиотеки: Учебное пособие для студентов ун-тов и вузов культуры и искусств и др. учебных заведений. - М.: Издательство ГПНТБ России, 2001. - 92 с.
70. **Земсков А.И.** Электронные библиотеки (Электронный ресурс): Интерактив, комплекс/ А.И. Земсков, Я.Л. Шрайберг. –М.: ГПНТБ России: Кнорус, 2002. -1электр.опт.диск(CD-ROM).
71. **Земсков А.И.** К проекту программы “Российские электронные Библиотеки” // Наук. и техн. б-ки. -2000. -№3. -С. 4-10.
72. **Земсков А.И.** Социальное разделение, вызванное электронными библиотеками // Библиотечное дело-2001: Российские библиотеки в мировом информационном и интеллектуальном пространстве, материалъ конф. в МГУКИ 26-27 апр. 2001 г. Тез. Докл. - Ч.1. - С. 18.
73. **Земсков А.И.** Доступ к электронным ресурсам от Бонна до Владивостока // Научные и технические библиотеки. - 2000. - №7. - С. 25-37.
74. **Зенкин Д.** Параноя предохраняет от вирусов. Десять правил компьютерной безопасности // Независимая газ. -2002. -7июня.
75. **Зельцер А.** Шпионские технологические страсти // Известия. - 2000. - 23мая.
76. **Золотова Н. Ю.** Электронные книги и их использование в библиотеках США // Библиотеки за рубежом: Сборник/ВГБИЛ. - М. Рудомино, 2002. - С. 52-76.

77. **Ильина И.И.** На основе компьютерной технологии/ И.И. Ильина, Г.В. Кривошеина //Библиография. – М, 2000. – №2. – С. 12-15 (Шифр Ж-751/2000/2)
78. **Каспарова Н.Н.** Библиографическое описание электронных ресурсов России: национальные аспекты и международный опыт //Научные и технические библиотеки. – 2000. - №3. - С. 14-16.
79. **Каримов У.** Автоматлаштирилган кутубхона-ахборот тизимининг кадрлар таъминоти //“Кутубхоначи кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш”: “Бетгер ўқишлари-2005” давра суҳбати материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006. – Б. 91-99.
80. **Каримов У.** Автоматлаштирилган кутубхоналар учун кадрлар таъминоти //Фан, таълим, маданият ва бизнес соҳаларида интернет ва кутубхона-ахборот ресурсларидан фойдаланиш “Central Asia – 2004”: Халқаро конференция материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2004. – Б. 63-70.
81. **Каримов У.** Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонасининг электрон ресурслари //Infocom.uz. – 2008. - №11. – Б. 54-55.
82. **Каримов У.** Ахборот-кутубхона, ахборот-ресурс марказлари ва кутубхоналар учун дастурий таъминот: Корпоратив ахборот-ресурс марказларининг автоматлаштирилган тизими (KARMAТ-M) //Электрон кутубхона тармоқларида илмий-техникавий, илмий-таълимий ахборотлар яратиш ва улардан фойдаланиш: Тўплам. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. - Б. 32-39.
83. **Каримов У.** Ахборот-кутубхона ва ахборот-ресурс марказларини стандартлаштириш муаммолари //Infocom.uz. – 2007. - №8. – Б. 40-42.
84. **Каримов У.** Ахборот-кутубхона муассасалари учун дастурий таъминот: муаммолар ечимлар //Kutubxona.uz=Ахборот-кутубхона технологиялари. – 2009. – №2. – Б. 25-29.
85. **Каримов У.** Ахборот-ресурс марказлари қандай бўлиши лозим? //Халқ сўзи. - 2007. - 5 июль. – Б. 3.
86. **Каримов У.** Ахборот-ресурс маркази: у қандай талабларга жавоб бериши керак? //Маърифат. - 2007. - 27 июнь. - Б.6.
87. **Каримов У.** “Ахборот тизимлари ва жараёнлари” мутахассислиги бўйича магистрлар тайёрлаш жараёнларининг қиёсий таҳлили //“Ўзбекистон республикаси олий иқтисодий таълим тизимини ривожланган хорижий мамлакатлар олий ўқув юртлари тажрибаси асосида такомиллаштириш”: Илмий-услубий анжуман тезислари. – Т.: ТДИУ нашриёти, 2005. – Б. 56-62.
88. **Каримов У.** Библиотечное образование в Узбекистане: современное состояние и пути реформирования: Электронный ресурс //Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек “LIVCOM–2005”: материалы конф. –

- Электрон. текстовые дан. – М.: ГПНТБ России, 2005. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
89. **Каримов У.** Библиотечное образование в Узбекистане: современное состояние и пути реформирования // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. - 2005. - №4. - С. 80-83.
90. **Каримов У.** Внедрение ИРБИС в библиотеки Узбекистана, успехи и проблемы // “Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек”: Материалы международной конференции “LIBCOM-2004”. - М., 2004. - С. 74-76.
91. **Каримов У.** Дублин ядроси метамаълумотлари асосида икки босқичли каталоглаштириш усули // “Кутубхона тарихий ўзгаришлар даврида”: “Бетгер ўқишлари-2007” давра суҳбати материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. – Б. 155-166.
92. **Каримов У.** Информатика: Ўқув кўлл. - Т.: ЎзФА Асосий кутубхонаси нашриёти, 2001. - 240 б.
93. **Каримов У.** ИРБИС тизими ёрдамида даврий нашрлар электрон каталогини яратиш // “Кутубхона ресурсларидан фойдаланиш ва ижодий фойдаланиш муаммолари”: “Бетгер ўқишлари-2004” давра суҳбати материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2005. - Б. 29-41.
94. **Каримов У.** Китоб – нашр – нашриёт рақами // Ўзбекистон матбуоти. - 2006. - №6. – Б. 32-33.
95. **Каримов У.** Китобхонларга масофадан хизмат ko'rsatish tizimi // Infocom.uz. – 2008. - №2. – Б. 62.
96. **Каримов У.** Китобхонларга масофадан хизмат кўрсатишнинг автоматлаштирилган тизимидан фойдаланиш бўйича йўриқнома // “Кутубхона тарихий ўзгаришлар даврида”: “Бетгер ўқишлари-2007” давра суҳбати материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. – Б. 197-210.
97. **Каримов У.** Концепция автоматизации библиотек Республики Узбекистан // “Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек”: Материалы международной конференции “LIBCOM-2003”. - М., 2003. - С. 121-125.
98. **Каримов У.** Корпоративная каталогизация в информационно-библиотечных центрах Узбекистана // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. - 2007. - №3. - С. 72-73.
99. **Каримов У.** Кутубхона жараёнларини автоматлаштиришда кутубхона технологияларининг тизимий таҳлили. // “Кутубхоначи кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш”: “Бетгер ўқишлари-2005” давра суҳбати материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006. – Б. 108-116.
100. **Каримов У.** Кутубхона жараёнларининг тизимий таҳлили // Тошкент Давлат Техника Университети хабарлари. – 2006. - №2. – Б. 31-34.

101. **Каримов У.** Кутубхона технологияларини автоматлаштириш: муаммолар, ечимлар //Infocom.uz. – 2006. - №12. - Б. 34-36.
102. **Каримов У.** Кутубхона технологияларини автоматлаштиришда стандартлаштириш муаммолари //Информатика ва энергетика муаммолари. – 2005. - №2. – Б. 58-63.
103. **Каримов У.** Кутубхонани автоматлаштирувчи тизимлар (КАТ) бозорининг таҳлили: кутубхона технологияларини автоматлаштиришда янги имкониятлар //Информатика ва энергетика муаммолари. – 2006. - №2. – Б. 65-76.
104. **Каримов У.** Маданият институтида электрон кутубхоналар учун кадрлар тайёрлаш муаммолари ва уни ҳал қилиш йўллари //“Интернет ва кутубхона-ахборот ресурсларидан фан, маданият, таълим ва бизнес соҳаларида фойдаланиш”: «Марказий Осиё – 2002» халқаро конф. материаллари. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2002. – Б. 96-97.
105. **Каримов У.** Маданиятда маркетинг //Guliston. - 2001. - № 3. – Б. 9.
106. **Каримов У.** Мактаб ахборот-ресурс марказлари учун дастурий таъминот //“Кутубхона; ёшлар тилида мулоқот”: “Бетгер ўқишлари-2008” давра суҳбати материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – Б. 55-60.
107. **Каримов У.** Олий ўқув юрти кутубхоналарини автоматлаштиришнинг долзарб масалалари //Тошкент Давлат Техника Университети хабарлари. – 2005. - №4. – Б. 30-32.
108. **Karimov U.** Rossiya-O‘zbekiston kutubxonachi kadrlar malakasini oshirishda samarali hamkorlik //Infocom.uz. – 2008. - №4.
109. **Каримов У.** Таълим тизимини ахборотлар билан таъминлаш //Infocom.uz. – 2009. - №3. – Б. 17-19.
110. **Каримов У.** Электрон библиографик ресурслар яратиш технологияси ва манбалари: Монография. - Т.: Фан, 2006. - 193 б.
111. **Каримов У.** Электрон каталог яратишда авторитет файллардан фойдаланиш //“Кутубхона ресурсларидан фаол ва ижодий фойдаланиш муаммолари”: “Бетгер ўқишлари-2004” давра суҳбати материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2005. - Б. 42-51.
112. **Каримов У.** Электрон каталог яратишда авторитет файллардан фойдаланиш //Тошкент Давлат Техника Университети хабарлари. – 2005. - №2. – Б. 15-20.
113. **Каримов У.** Ўзбекистон кутубхоналарида кутубхона технологияларини автоматлаштириш муаммолари ва ҳал қилиш йўллари //“Фан, таълим, маданият ва бизнес соҳаларида интернет ва кутубхона-ахборот ресурсларидан фойдаланиш”: 4-халқаро конференция материаллари. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006. – Б. 61-66.

114. **Каримов У.** Ўзбекистон кутубхоналарини автоматлаштиришда MARC форматларнинг ўрни ва роли //Информатика ва энергетика муаммолари. – 2005. - №1. – Б. 52-57.
115. **Каримов У.** Ўзбекистон Республикаси кутубхоналарини ахборотлаштириш йўллари ва босқичлари //Информатика ва энергетика муаммолари. – 2005. - №4. – Б. 46-54.
116. **Каримов У.** Ўзбекистон Республикасида кутубхоначилик ишини ислоҳ қилишнинг баъзи бир муаммолари ва уни хал қилишнинг йўллари //“Фан, таълим, маданият ва бизнес соҳаларида интернет ва кутубхона-ахборот ресурсларидан фойдаланиш”: Халқаро конференция материаллари “Central Asia 2004”. - Т., 2004. – Б. 198-204.
117. **Каримов У.** Ўзбекистон Республикаси кутубхоналарини автоматлаштиришнинг ҳозирги ҳолати, муаммолари ва хал қилиш йўллари //Маданият миллий бирлик асоси: Илмий тўплам “ТДМИ 30 йиллигига бағишланади”. - Т.: Адолат, 2004. – Б. 105-115.
118. **Каримов У.** Ҳар йилги кутубхоначилар анжуманида //Kutubxona.uz=Ахборот-кутубхона технологиялари. – 2009. – №3. – Б. 31-33.
119. **Каримов У. и др.** Автоматизированная система корпоративных информационно-ресурсных центров: Методические пособие /У.Каримов, М.А. Раҳматуллаев, А.Ш. Мухамадиев, Ж. Атажанов, М.П. Савочкин. - Т.: Типография ТГЮИ, 2009. - 83 с.
120. **Каримов У. ва бошқ.** Автоматлаштирилган кутубхона: Ўқув кўлланма /У.Каримов, М.А. Раҳматуллаев, А.О. Умаров, А.Ш. Мухаммадиев. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2003. - 266 б.
121. **Karimov U. va boshq.** Korporativ-axborot-resurs markazlarining avtomatlashtirilgan tizimi (KARMAT): Uslubiy qo`llanma /U. Karimov, M.A. Rahmatullayev, A.Sh. Muhammadiyev, J. Atajanov, M.P. Savochkin. – Т.: Toshkent davlat yuridik institut nashriyoti, 2009. - 79 b.
122. **Каримов У. ва бошқ.** Корпоратив ахборот-ресурс марказларининг автоматлаштирилган тизими (KARMAT): Услубий кўлл. / У. Каримов, М.А. Раҳматуллаев, А.Ш. Мухамадиев, Ж. Атажанов. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. - 35 б.
123. **Karimov U., Atajanov J.** Axborot-kutubxona, axborot-resurs markazlari va kutubxonalar uchun dasturiy ta'minot: muammolar, yechimlar //Infocom.uz. – 2009. - №1. – Б. 72-74.
124. **Каримов У., Атажанов Ж.** Ахборот-кутубхона, ахборот-ресурс марказларида интернет ресурсларидан фойдаланган ҳолда махсус маълумотлар базасини шакллантириш алгоритми //“Кутубхона тарихий ўзгаришлар даврида”: “Бетгер ўқишлари-2007” давра суҳбати материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. – Б. 167-171.

125. **Каримов У., Ибрагимова Д.** Электрон библиографик кўрсаткич - “Тошкент 2200” //Infocom.uz. – 2009. - №7. – Б. 4-5.
126. **Каримов У., Иргашев Д.Д.** Внедрение системы автоматизации ИРБИС в библиотеках Узбекистана: успехи и проблемы: Электронный ресурс //“Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек”: материалы конф. “LIBCOM–2006”. – Электрон. текстовые дан. – М.: ГПНТБ России, 2006. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
127. **Каримов У., Иргашев Д.Д.** Корпоративная каталогизация в информационно-библиотечных центрах Узбекистана: Электронный ресурс //“Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса”: материалы конф. Крым 2007. – Электрон дан. – М.: ГПНТБ России, 2007. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
128. **Каримов У., Исаходжаева Н.** Автоматлаштирилган кутубхонанинг электрон каталоги базасини шакллантириш муаммолари ва ҳал қилиш йўллари //“Фан, таълим, маданият ва бизнес соҳаларида интернет ва кутубхона-ахборот ресурсларидан фойдаланиш”: 4-халқаро конференция материаллари. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006. – Б. 54-61.
129. **Каримов У., Камолова Н.Х.** Кутубхоначилик ишини ривожлантиришда стандартларнинг ўрни ва роли //“Фан, таълим, маданият ва бизнес соҳаларида интернет ва кутубхона-ахборот ресурсларидан фойдаланиш”: Халқаро конференция материаллари “Central Asia 2004”. - Т., 2004. - Б. 167-170.
130. **Каримов У., Камолова Н.Х.** Мактаб ахборот-ресурс марказлари фаолиятини ахборотлаштириш //“Кутубхона; ёшлар тилида мулоқот”: “Бетгер ўқишлари-2008” давра суҳбати материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – Б. 80-84.
131. **Каримов У., Каримов Ў.У.** Илмий-техникавий ахборотлар электрон кутубхонаси //Infocom.uz. – 2009. – №10. – Б. 36.
132. **Каримов У., Каримов Ў.У.** Электрон кутубхона яратиш қоидалари //Infocom.uz. – 2009. - №8. – Б. 34.
133. **Каримов У., Касымбеков А.** Поиск научно-образовательной информации в полнотекстовых базах данных //“Фан, таълим, маданият ва бизнес соҳаларида интернет ва кутубхона-ахборот ресурсларидан фойдаланиш”: 4-халқаро конференция материаллари. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006. – Б. 215-223.
134. **Каримов У., Мельников А.** Ахборот-кутубхона ва ахборот-ресурслар марказлари учун замонавий техника, технология ва дастурий таъминот //Infocom.uz. – 2007. - №2. - С.

135. **Каримов У., Мелников А.** Кутубхона жараёнларини автоматлаштиришда янги технологиялар //“Ўзбекистонда кутубхоначилик ишини ислоҳ қилиш масалалари” давра суҳбати материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2007. – Б. 45-54.
136. **Каримов У., Мухаммадиев А.Ш.** Анализ современного состояния библиотек высших образовательных учреждений Узбекистана //“Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек”: Материалы международной конференции “LIBCOM-2003”. - М., 2004. - С. 77-85.
137. **Каримов У., Мухаммадиев А.Ш.** Проблемы подготовки кадров для электронных библиотек Респ. Узбекистан // “Ташкент-НТИ- XXI”: Межд. науч. конф. Сб. науч. докл. – Т., 2001. - С. 58-62.
138. **Каримов У., Мухаммадиев А.Ш.** Таълим тизимини ахборотлашувида олий ўқув юрти илмий универсал кутубхоналарини автоматлаштиришнинг роли //“Фан, техника ва таълимда инфокоммуникацион ва ҳисоблаш технологиялари”: Халқаро конференция материаллари. Т., 2004. - Б. 496-501.
139. **Каримов У., Мухаммадиев А.Ш., Анорова Ш.** Республика кутубхоналарида электрон каталог яратишнинг долзарб муаммолари //“Фан, таълим, маданият ва бизнес соҳаларида интернет ва кутубхона-ахборот ресурсларидан фойдаланиш”: Халқаро конференция материаллари “Central Asia 2004”. - Т., 2004. - Б. 101-105.
140. **Каримов У., Раҳматуллаев М.А.** Даврий нашрлар электрон каталогини яратиш технологияси. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006. - 80 б.
141. **Каримов У., Раҳматуллаев М.А.** Корпоратив кутубхона-ахборот тизимлари ва тармоқлари: Монография. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. - 168 б.
142. **Каримов У., Раҳматуллаев М.А.** Реформирование школьных библиотек республики Узбекистан //“Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек”: материалы конф. “LIBCOM–2008”. – Электрон. текстовые дан. – М.: ГПНТБ России, 2008. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
143. **Каримов У., Раҳматуллаев М.А.** Система информационного обеспечения учебного процесса //“Ахборот-коммуникацион технологиялар ўқув жараёнида: муаммолар, ечимлар ва истиқболлар”: Республика илмий-методик конференцияси материаллари. 1-қисм. – Самарқанд. - Алишер Навоий номидаги СамДУ нашриёти. - 2007. – Б. 70-72.
144. **Каримов У., Сулаймонов Х.** Кутубхона хизмати такомиллашади //Моҳият. - 2007. –5 октябр. - Б. 1.
145. **Каримов У., Шихова Х.** ОТМ ахборот-ресурс маркази фаолиятини автоматлаштириш //Infocom.uz. – 2009. - №7. – Б. 32-33.

146. **Каримов У., Қўчқорова Н.** Ўзбек ёзувчиларининг электрон каталоги //“Кутубхона тарихий ўзгаришлар даврида”: “Бетгер ўқишлари-2007” давра суҳбати материаллари. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. – Б. 171-174.
147. **Каримов У., Гофуров М.** Ахборот-ресурс, ахборот-кутубхона ва кутубхоналар учун магистрлар тайёрлашда олий таълим муассасаларининг ҳамкорлиги //Infocom.uz. – 2009. - №4. – Б. 52-53.
148. **Каримов У., Ибрагимова Д., Қўчқорова Н.** Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонасининг электрон каталоглари //“Электрон кутубхона тармоқларида илмий-техникавий, илмий-таълимий ахборотлар яратиш ва улардан фойдаланиш”: Тўплам. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. - Б. 99-101.
149. **Каримов У., Мухамадиев А.Ш., Атажанов Дж.** Система дистанционного обслуживания читателей //“Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек”: материалы конф. “LIBCOM–2007”. – Электрон. текстовые дан. – М.: ГПНТБ России, 2007. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
150. **Каримов У., Мухамадиев А.Ш., Атажанов Ж.** Электронный каталог Национальной библиотеки Узбекистана: Электронный ресурс //“Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса”: материалы конф. Крым 2008. – Электрон. дан. – М.: ГПНТБ России, 2008. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
151. **Каримов У., Раҳматуллаев М.А., Умаров А.А.** Халқаро стандарт китоб рақами. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006. - 30 б.
152. **Каримов У., Савочкин М.П., Атажанов Ж.** Автоматизированная информационно-библиотечная система «KARMAT-M» //“Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса”: материалы конф. – Электрон. дан. – М.: ГПНТБ России, 2009. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
153. **Казаченкова Л.** Интернет в Приэльбрусе/ Л. Казаченкова//Библиотека. - М, 1998. - №5. - С.51-54 (Шифр Ж-54/1998/5)
154. **Казаченкова Л.** Мне никогда не везло в лотерее, и вдруг/ Л. Казаченкова //Библиотека. – М, 2000 - №4. - С. 29-30. (Шифр Ж-54/2000/4)
155. **Каленов Н.** АИБС и некоторые проблемы автоматизации/ Н. Каленов //Библиотека. - М, 1997. - №11. - С. 46-48 (Шифр Ж-54/1997/11)

156. **Каменская Л.В.** О базе данных “Край” и о многом другом / Л.В. Каменская, З.Е. Пяткова //Библиография. - М, 1997. - №3. - С 59-61 (Шифр Ж-751/1997/).
157. **Кампфен И.** Новая роль подписных агентств //Науч. и техн. б-ки. -2000. -№10. –С.43-54.
158. **Каптерев А.И.** Концепция информатизации университета //Науч.и техн.б-ки. -2000. -№4. -С.11-16.
159. **Карымова М.Г.** Электроника и учебный процесс/ М.Г. Карымова //Библиотека. - М, 2003. - №3. - С. 25-26(Шифр Ж-54/2003/3).
160. **Квачан С.И., Михлюкова Т.Н.** Автоматизация в РНТП/ С.И.,Михлюкова Т.Н. Квачан С.И. //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 2002. - №7. - С. 53-56 (Шифр Ж-448/2002/7).
161. **Климачева О.** Виртуальная реальность краеведческой работы/ О. Климачева //Библиотека. - М, 1997. - №3. С. 48-51 (Шифр Ж-54/1997/3)
162. **Когаловский М.Р.** Стандарты XML и электронные библиотеки. (Электронные ресурс) //Электрон. Библиотеки. - 2003. -№2. -Режим доступа: http://www.elbib.ru/journal/2003/200302/kogalovskii.ru.htm_.
163. **Кожевникова Е.С.** Студент у компьютера/ Е.С. Кожевникова //Библиотека. – М, 2003-№3. – С. 23-24 (Шифр Ж-54/2003/3)
164. **Козаченкова Л.** “С автоматизацией будет все в порядке, если программист станет еще и экономистом”/ Л. Козаченкова //Библиотека. – М, 1997. - №6. - С. 50-58 (Шифр Ж-54/1997/6)
165. **Коляда С.В.** России устали воровать программы. А в остальном мире вошли во вкус //Коммерсантъ. -2002. -11июня.
166. **Короткевич М.** Внедрение автоматизированной системы: успехи, просчеты, перспективы/ М. Короткевич, Л. Второва //Библиотека. - М, 1998. - №9. -С. 74-76 (Шифр Ж-54/1998/9).
167. **Кокорев А.В.** Разработка и применение математических моделей для исследования эффективности и совершенствования сбора, хранения использования первичных документов в библиотечно-информационных системах: Автореф.дис .канд. тех. наук /ВИМИ. -М., 1977. -22с.
168. **Куган А.** Растущая пропасть между информационно богатыми и информационно бедными //Науч. и техн. б-ки. – 2000. -№5. -С.79. (М:К)
169. **Кузнецова Н.** Прогулки по Эрмитажу в городе Бердске/ Н. Кузнецова //Библиотека. - М, 1998. - №3. – С. 58-59 (Шифр Ж-54/1998/3).
170. **Кузьмин Е.И.** Библиотечная Россия на рубеже тысячелетий. - М.:ЛИБЕРЕЯ, 1999. -223с.
171. **Кудратова Д.К.** О работе Фундаментальной библиотеки АН Рuz //Общественные науки в Узбекистане. - 2004. - №1. - С. 39-42.
172. **Кудратова Д.К.** Об актуальных задачах научных библиотек на современном этапе //Общественные науки в Узбекистане. - 2002 - №1. С. 58-61.

173. **Кудратова Д.К.** Новые информационные технологии в Фундаментальной библиотеке АН РУз: Состояние и перспективы //Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: 2-я международная конф. "Крым 2000": Тр. Конф. - Симферополь, 2000. -Т.1. - С. 95-98.
174. **Кудратова Д.К.** Состояние и проблемы автоматизации Фундаментальной библиотеки АНРУз//Центральная Азия 1999, Библиотечно-информационные ресурсы в науке, образовании, культуре и бизнесе: Материалы конф. Самарканд. 10-16 окт. 1999 г. - Самарканд, 1999. - С. 99-106.
175. **Кудратова Д.К.** Развитие библиотек Узбекистана и их роль в жизни республики //Бібліотеч ний вісник. - 2003. - №5. - С 49-54
176. **Лавкина А.** Минута рубль бережет/ А. Лавкина //Библиотека. – М, 1999. - №12. - С. 26-27 (Шифр Ж-54/1999/12)
177. **Лавренова О.** Банки нормативных (авторитетных) записей / О.А. Лавренова //Библиотековедение. - М, 1997 – №2. - С. 40-45 (Шифр Ж-295/1997/2)
178. **Лавренова О.** Есть такая запись в электронном каталоге/ О. Лавренова //Библиотека – М, 2000 – №2. –С. 30-34 (Шифр Ж-54/2000/2)
179. **Лавренова О.** Есть такая запись в электронном каталоге/ О. Лавренова //Библиотека. – М, 2000 - №3. - С. 50-53 (Шифр Ж-54/2000/3)
180. **Лавренова О.** Есть такая запись в электронном каталоге/ О. Лавренова //Библиотека-М, 2000. - №4. - С. 31-36 (Шифр Ж-54/2000/4)
181. **Лавренова О.А.** Электронная библиотека диссертаций в РГБ / О.А. Лавренова, Н.Н. Литвинова //Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр конф. -М.,2002. -Т.1. -С.199-204.
182. **Латкин А.** Распределение ответственности. Осужден создатель новаторского вируса //Известия. -2002. -7 мая.
183. **Латкин А.** ФРБ поднимает свой технический уровень //Известия. 2002. -6 июня.
184. **Лева Л.В.** Что дальше? Автоматизированная информационно-библиотечная система MARK-SQL. Возможности, проблемы, решения/ Л.В. Лева, С.В. Ефремова, Е.В. Трифонова //Научный и технические библиотеки. (НТБ). – 2001. – №2. - С. 32-39 (Шифр Ж-448/2001/2)
185. **Леонов А.** Берегите свое время/А. Леонов //Библиотека. - М, 1998. - №3. – С 53-55 (Шифр Ж-54/1998/3)
186. **Леонов А.** Многоязычие на стандартной клавиатуре/ А. Леонов //Библиотека. - М, 1999. - №7. - С. 40-42 (Шифр Ж-54/1999/7)
187. **Летунова Л.В.** Автоматизированная система информирования. Опыт работы дорожных библиотек/ Л.В. Летунова //Научные и технические библиотеки (НТБ). - 2002. - №5 – С. 82-84 (Шифр Ж-448/2002/5)

188. **Маминова И.З.** Роль национальной библиотеки Узбекистана в сохранение и освоении национального культурного наследия //Материалы международной конференции “Central Asia 2002” “Интернет и библиотечно-информационные ресурсы в науке, культуры, образование и бизнесе”. - Бухара, 2002. - С. 43-45.
189. **Маминова И.З.** Обеспечение сохранности коллекций редких изданий Государственной библиотеки Республики Узбекистан имени Алишера Навои как части национального культурного наследия //Материалы международной конференции “Central Asia 1999” “Интернет и библиотечно-информационные ресурсы в науке, культуры, образование и бизнесе”. - Самарканд, 1999. - Т.2 . - С. 22-29.
190. **Маминова И.З.** Сводный электронный каталог библиотек Узбекистана некоторые итоги и перспективы развития //Материалы международной конференции “Central Asia 2004” “Интернет и библиотечно-информационные ресурсы в науке, культуры, образование и бизнесе”. - Ташкент, 2004. - С. 18-22.
191. **Матвеева А.** Новые подходы к оценке эффективности работы библиотек //Ежедневная газ. -2001. -14 дек.
192. **Манилова Т.Л.** Информационные ресурсы российских библиотек: социальный аспект //Науч.и техн. б-ки. -2001. -№8. -С.11-17.(М: К).
193. **Мухаммадиев А.Ш.** Ўзбекистон Республикасида электрон кутубхоналар яратиш муаммолари //Материалы международной конференции “Central Asia 2004” “Интернет и библиотечно-информационные ресурсы в науке, культуры, образование и бизнесе”. - Ташкент, 2004. - С. 71-77.
194. **Мухаммадиев А.Ш.** Кутубхоначи-библиографлар тайёрлашда Интернет ва кутубхона-ахборот ресурсларидан фойдаланиш муаммолари ва уларни ҳал қилиш йўллари //Материалы международной конференции “Central Asia 2002” “Интернет и библиотечно-информационные ресурсы в науке, культуры, образование и бизнесе”. – Бухоро, 2002. - С. 32-34.
195. **Мухаммадиев А.Ш.** Современное положение и перспективы подготовки библиотечных кадров в Республике Узбекистан. Материалы международной конференции “LIBCOM-2003” “Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек”. - М., 2003. - С. 173-177
196. **Могиленко О.Н.** Технология создания электронной библиотеки//Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии новые формы сотрудничества: Тр. конф. – М., 2002. -Т.1-С.231-235.
197. **Морган Э.** Электронные книги, библиотеки и право собственности //Научные и технические библиотеки. - 2001. - №8. - С. 46-47.

198. **Морозовский М.** Электронная книга //Книжное дело. - 2002. - №2 (46). - С. 38-39.
199. **Мэррей Р.** Компоненты цифровой библиотеки и их взаимодействие //Научные и технические библиотеки. - 2000. - № 6. - С. 56-58.
200. **Майстрович Т.** Все определяет воля к победе, или что такое медиатека //Библиотека. – М, 1997. - №10; приложение. - С. 32-34 (Шифр Ж-54/1997/10)
201. **Маккалум С.** “Автоматизация в России будет развиваться, так же как и в Америке”/С. Маккалум, Л. Казаченкова //Библиотека. – М, 1997. – №1. – С. 16-17 (Шифр Ж-54/1997/1)
202. **Маршак Б.И.** Проблемы и решения в области автоматизации в корпоративной телекоммуникационной библиотечной среде/ Б.И. Маршак//Научные и технические библиотеки. (НТБ). - 2001. – №3. - С. 26-29 (Шифр Ж-448/2001/3)
203. **Маршак Б.И.** Современные проблемы разработки и внедрения автоматизированных библиотечно-информационных систем: системный подход и оценка программного окружения/ Б.И. Маршак //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 2003. – №2. – С. 5-11 (Шифр Ж-448/2003/2)
204. **Маршак Б.И.** Универсальный подход к автоматизации библиотек/ Б.И. Маршак //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 1999. - №1. – С. 99-106 (Шифр Ж-448/1999/1)
205. **Матвеева Г.** Компьютер шагает по России //Библиотека. – М, 1998. - №12. – С. 43-44 (Шифр Ж-54/1998/12)
206. **Марахимов А.Р., Рахмонкулова С.И.** Интернет ва ундан фойдаланиш асослари: Ўқув кўлланма. – Т., 2001. - 176 б.
207. **Михеев Ю.** “Я руками и ногами за любимый Интернет”: таков отзыв подростка об акции “Прикосновение”, прошедшей в рамках дней информатизации, в Омске/ Ю.Михеев, В. Щинникова //Библиотека. – М, 2000. - №11. – С. 32-34 (Шифр Ж-54/2000/11)
208. **Моргенштерн И.Г.** Автоматизация библиографических процессов //Библиография. – М, 1999. - №3. – С. 3-9. (Шифр Ж-751/1999/3)
209. **Мухина С.** Кто ищет, тот найдет/ С. Мухина //Библиотека. – М, 2000. - №12. – С. 24-25 (Шифр Ж-54/2000/12)
210. **Надпорожская Е.В., Платонова А.С., Яковишина Л.А.** Опыт конвертирования базы данных электронного каталога из АС-Облбиблиотека в систему автоматизации библиотек ИРБИС //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 2002. – №2. – С. 22-26. (Шифр Ж-448/2002/2)
211. **Нарзуллаев Г.А.** Ўзбекистон кутубхоналарининг муаммолари ва тараққиёти: Маданият ва спорт ишлари вазирлигининг кутубхоначилик ишини ахборотлаштиришдаги устувор йўналишлари //“Фан, таълим, маданият ва бизнес соҳаларида интернет ва кутубхона ахборот

- ресурсларидан фойдаланиш”: “Central Asia 2004” учинчи халқаро конференция материаллари. - Тошкент, 2004. – Б. 23-28.
212. Новые исследования оборудования для оцифрования / О.И. Перминова, Е.Д. Яхнин, Т.И. Степанова и др. //Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. конф-М.,2002. -Т.1. -С.243-247.
213. **Новиков Л.** Оцифровали русскую литературу и фольклор //Коммерсантъ. – 2002. -2 июля.
214. Отношения к электронным изданиям: изучение поведения ученых и исследователей в процессе поиска информации / С Сингх, У. Прасад, Х. Шарта, А. Сингх //Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. конф. – М., 2003. - Т.1. С. 322-324
215. Отчет о работе делегации ГПНТБ России на 66-й Генеральной Конференции ИФЛА (Иерусалим, Израиль, 13-18 авг.2000г.) //Науч. и техн. б-ки. -2001. -№1. -С.109-115.
216. **Очагова Л.Н., Подморина Е.Б.** Создание автоматизированной системы МБА на основе типовой библиотечной системы ИРБИС //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 1999. - №4 (Шифр Ж-448/1999/4)
217. **Очагова Л.Н.** Создание автоматизированной системы МБА на основе типовой библиотечной системы ИРБМС/ Л.Н.,Подморина Е.Б. Очагова Л.Н. //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 1999. - №3. – С. 18-21 (Шифр Ж-448/1999/3)
218. **Павленко Т.** Поиграем в Интернет / Т. Павленко, Н. Яковлева //Библиотека. – М, 2002. - №7. – С. 31-32 (Шифр Ж-54/2002/7)
219. **Павленко Т.** Электронный каталог снял границы/ Т. Павленко //Библиотека. – М, 1998. – №2. – С. 51 (Шифр Ж-54/1998/2)
220. **Попов Г.** Автоматизированные информационные технологии в Российской книжной палате/ Г. Попов, Е.Б. Ногина, И.И. Ильина //Библиография. – М, 1997. - №3. – С. 3-7 (Шифр Ж-751/1997/3).
221. Портал “Российские электронные библиотеки” (Электронный ресурс). - Режим доступа: <http://www.elbib.ru>
222. Программа ЛИБНЕТ: 1998-2001 “Создание общероссийской информационно-библиотечной компьютерной сети” //Библиотека. – М, 1997. - №12. – С. 12-20 (Шифр Ж-54/1997/12)
223. Программа ЛИБНЕТ //Библиотека. – М, 1997. - №12. – С. 6-7 (Шифр Ж-54/1997/12)
224. Проекты, составляющие программу ЛИБНЕТ //Библиотека. – М, 1997. - №12. – С. 8-10 (Шифр Ж-54/1997/12)
225. **Пронина Л.** Электронные сети – это выгодно/ Л. Пронина //Библиотека. – М, 1996. - №12. – С. 34 (Шифр Ж-54/1996/12)
226. **Протопова Е.** Краеведческая библиография: традиционные и новые формы представления/ Е. Протопова //Библиотека. – М, 2000. - №7. – С. 33-35 (Шифр Ж-54/2000/7)

227. **Протопопова Е.** Летопись города...на компьютере/ Е. Протопопова //Библиотека. - М, 1997. - №9. – С. 79-80 (Шифр Ж-54/1997/9)
228. **Расбридж К., Росйяян Б.** Гибридная библиотека – развитие высшего образования Великобритании //Науч. и техн. б-ки. -2001. -№4. -С.71-82.
229. **Рахматуллаев М.А.** Актуальные аспекты развития библиотечно-информационных ресурсов //Библиотечно-информационные ресурсы в науке, образовании, культуре и бизнесе: мат. Междунар. конф., Самарканд, 1999. – Т., 1999. – С. 6-9.
230. **Рахматуллаев М.А.** Библиотека 21 века //Белла Терра. – 2007. – №6.
231. **Рахматуллаев М.А.** Библиотека через века! //Вопросы реформирования библиотечного дела Узбекистана: сб. мат. круглого стола «Бетгеровские чтения – 2006». – Т. : Изд-во Национальной библиотеки Узбекистана имени А. Навои, 2007. – С. 61-66.
232. **Рахматуллаев М.А.** Вхождение в мировое информационное пространство //Компьютел: Компьютеры и коммуникации. – 1998. – №6. – С. 3-5.
233. **Рахматуллаев М.А.** Глобальная информационная инфраструктура. Инициативы и тенденции //Рынок, деньги и кредит. – 2000. – №12.
234. **Рахматуллаев М.А.** Интернет и библиотечно-информационные ресурсы в культуре, образовании и бизнесе //Библиопульс: Научно-информационный журнал. ФОНД РАЗВИТИЯ Национальной Библиотеки и библиотечного дела Кыргызской Республики. – 2003. – С. 25-29.
235. **Рахматуллаев М.А.** Информационно-библиотечная кооперация как важный фактор развития современного общества //Библиотечно-информационные ресурсы в науке, образовании, культуре и бизнесе: мат. Междунар. конф., Бухара, 2002. – Т., 2002.
236. **Рахматуллаев М.А.** Информационно-библиотечная сеть Узбекистана. Социальное значение //Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: Новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. 11-й Междунар. конф. Крым-2004, Украина, Судак, 2004. – Судак, 2004.
237. **Рахматуллаев М.А.** Информационные ресурсы для науки, образования, культуры и бизнеса. Проблемы и решения по созданию //Библиотечно-информационные ресурсы в науке, образовании, культуре и бизнесе: мат. Междунар. конф., Ташкент-Самарканд, 2004. – Т., 2004. – С. 10-18.
238. **Рахматуллаев М.А.** Информационные технологии в библиотеках. Методическое пособие по разработке проектов с использованием новых информационных технологий: Монография. –

- Т.: Изд-во Национальной библиотеки Узбекистана имени А. Навои, 2003. – 272 с.
239. **Рахматуллаев М.А.** Комплексный подход по использованию технологии дистанционного образования //Труды Республиканской научно-методической конференции «Проблемы повышения эффективности и качества непрерывного образования». – Самарканд: СамГУ, 2009. – С. 135-137.
240. **Рахматуллаев М.А.** Культурные и информационные ценности Средней Азии в электронных энциклопедиях //Культурное многообразие в едином информационном пространстве: Тез. докл. Девятой ежегодной конф. АДИТ-2005. – Казань: ООО «Центр оперативной печати», 2005.
241. **Рахматуллаев М.А.** Масофавий таълимнинг етти жиҳати. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 70 б.
242. **Рахматуллаев М.А.** На пути к единому информационному пространству. Библиотечный консорциум республик Средней Азии //Библиотека как основа развития демократизации, культуры и цивилизации: мат. 4-й Междунар. конф. «Иссык Куль – 2003», Бишкек, 2004. – Бишкек, 2004. – С. 84-89.
243. **Рахматуллаев М.А.** Научно-образовательная и научно-техническая информация в сети электронных библиотек //Технологии создания и использования научно-технической и научно-образовательной информации в сети электронных библиотек: Сб. – Т.: Изд-во Национальной библиотеки Узбекистана имени А. Навои, 2009. – С. 14-22.
244. **Рахматуллаев М.А.** От библиотечных карточек к электронным каталогам //Компас. – 2002. – №5-6. – С. 8-11.
245. **Рахматуллаев М.А.** Открытый доступ к электронным журналам компании EBSCO Publishing //Мир библиотеки: Профессиональный журнал библиотекарей Казахстана. – 2003. – С. 18-20.
246. **Рахматуллаев М.А.** Правовые аспекты использования электронных публикаций в библиотеках //Kutubxona.uz. – 2009. – №2. – С. 18-24.
247. **Рахматуллаев М.А.** Принципы организации информационно-библиотечных центров //Библиотечно-информационные ресурсы в науке, образовании, культуре и бизнесе: мат. Междунар. конф., Ургенч, 2006. – Т., 2006. – С. 34-42.
248. **Рахматуллаев М.А.** Прогрессивные модели подготовки кадров для информационно-библиотечного обслуживания //Мир библиотеки. – 2008. – №4. – С. 40-44.
249. **Рахматуллаев М.А.** Проекты МБИАЦ в Узбекистане. Модельная автоматизированная библиотека //Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: Новые технологии и новые формы сотрудничества:

- Тр. 7-й междунар. конф. Крым-2000, Украина, Судак, 2000. – Судак, 2000. – С. 465-467.
250. **Рахматуллаев М.А.** Развитая информационно-библиотечная инфраструктура как важный социальный инструмент предотвращения кризисной ситуации в Центральной Азии //Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: Новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. 9-й Междунар. конф. Крым-2002, Украина, Судак, 2002. – Судак, 2002. – С. 54-57.
251. **Рахматуллаев М.А.** Роль электронных библиотек и библиотечной сети Узбекистана во вхождении республики в мировое информационное пространство //Труды Международной научной конференции «Ташкент-НТИ-XXI», 26-27 апреля, 2001. – Т., 2001. – С. 107-114.
252. **Рахматуллаев М.А.** Семь аспектов дистанционного образования. – Т.: Изд-во Национальной библиотеки Узбекистана имени А. Навои, 2009. – 72 с.
253. **Рахматуллаев М.А.** Система дистанционного обучения и тестирования библиотечных кадров //Подготовка, переподготовка и повышение квалификации библиотечных кадров: сб. мат. круглого стола «Бетгеровские чтения – 2005». – Т.: Изд-во Национальной библиотеки Узбекистана имени А. Навои, 2006. - С. 84-90.
254. **Рахматуллаев М.А.** Система ИРБИС в Узбекистане. Анализ и перспективы использования //Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: Новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. 9-й Междунар. конф. Крым-2002, Украина, Судак, 2002. – Судак, 2002. – С. 137-138.
255. **Рахматуллаев М.А.** Среднеазиатская библиотечная и информационная сеть. Цели и задачи разработки и реализации //Материалы 8-й Международной конференции «Иссык-куль – 2007: Библиотеки и демократизация общества», Чолпон-Ата, Кыргызстан, 1-5 октября, 2007. – Чолпон-Ата, 2007. – С. 112-115.
256. **Рахматуллаев М.А.** Трехуровневая система информационного обеспечения информационно-ресурсных центров //Библиотека в контексте исторических преобразований: сб. мат. круглого стола «Бетгеровские чтения – 2007». – Т.: Изд-во Национальной библиотеки Узбекистана имени А. Навои, 2008. – С. 148-154.
257. **Рахматуллаев М.А.** Узбекистан в международном eIFL консорциуме //Компас. – 2002. – №5-6. – С. 5-7.
258. **Рахматуллаев М.А.** Чтение как системный процесс //Библиотека: диалог на языке молодежи: сб. мат. круглого стола «Бетгеровские чтения – 2008». – Т.: Изд-во Национальной библиотеки Узбекистана имени А. Навои, 2009. – С. 13-19.
259. **Рахматуллаев М.А.** Эволюция информационных технологий в библиотеках Узбекистана //Библиотечно-информационные ресурсы в науке, образовании, культуре и бизнесе: мат. 5-й Междунар. конф.,

- Фергана, 2008. – Т.: Изд-во Национальной библиотеки Узбекистана имени А. Навои, 2008. – С. 21-27.
260. **Rakhmatullaev M.A.** Elektron nashrlardan foydalanishning huquqiy jihatlari //InfoCom.uz. – 2009. – В. 29-33.
261. **Rakhmatullaev M.A.** Korporativ axborot-resurs markazlarining avtomatlashtirilgan tizimi (KARMAT-M): Maktab axborot-resurs markazining avtomatlashtirilgan tizimidan foydalanuvchilar uchun uslubiy qo`llanma. – Т.: TDYI, 2009.
262. **Рахматуллаев М.А., Касымбеков А.С.** Научно-образовательная информация по Казахстану в Туркестанском сборнике //Библиотечно-информационные ресурсы в науке, образовании, культуре и бизнесе: мат. Междунар. конф., Ташкент-Самарканд, 2004. – Т., 2004.
263. **Рахматуллаев М.А., Ратнер Р.И.** Источники для творческой деятельности //Библиотека: диалог на языке молодежи: сб. мат. круглого стола «Бетгеровские чтения – 2008». – Т.: Изд-во Национальной библиотеки Узбекистана имени А. Навои, 2009. – С. 84-87.
264. **Рахматуллаев М.А., Гуненко Е., Антонюк О.** Интеллектуализация обработки информационных ресурсов с применением нечетких параметров //Библиотечно-информационные ресурсы в науке, образовании, культуре и бизнесе: мат. Междунар. конф., Самарканд, 1999. – Т., 1999.
265. **Рахматуллаев М.А. ва бошқ.** Мафкура ва ёшлар: Кутубхона ходимлар учун методик кўлл. /Ўзбекистон кутубхоналар Ассоциацияси. – Т.: Алишер Навоий номидаги Миллий кутубхонасининг босмахонаси, 2003. – 196 б.
266. **Рахматуллаев М.А. и др.** Автоматизированная система корпоративных информационно-ресурсных центров (KARMAT-M): Методическое пособие для пользователей автоматизированной системы школьных информационно-ресурсных центров. – Т.: ТГЮИ, 2009.
267. **Рахматуллаев М.А. и др.** UZOFFICE-2000. Формирование и обработка информационных ресурсов на узбекском языке //Библиотечно-информационные ресурсы в науке, образовании, культуре и бизнесе: мат. Междунар. конф., Самарканд, 1999. – Т., 1999.
268. **Рахмонкулова С.И., Розиев Ф.З.** Виртуал кутубхона. – Т., 2000. - 80 б.
269. **Рахмонкулова С.И.** Виртуальная библиотека-результат информационный революции: Материалы международной конференции “Central Asia 1999” “Интернет и библиотечно-информационные ресурсы в науке, культуры, образование и бизнесе”. - Самарканд, 1999. - С. 9-16.
270. **Рахмонкулова С.И.** Дистанционное обучение по созданию и развитию виртуальных библиотек в Узбекистане //Ikkinchi Halgaro Konferetsiya Central Asia 2002. Internet va kutubxona-axborot resurslaridan

- fan, madaniyat, talim va biznes sohalarida foydalanish Kontferentsiya materiallari. - Buxoro, Ozbekiston, oktabr 14-18. -T., 2002. - С. 99-101.
271. **Розенберг В.Я., Прохоров А.И.** Что такое теория массового обслуживания. М., Сов. радио, 1965. – 256 с.
272. **Раев А.Г., Шрайберг Я.Л.** Управляемая система массового обслуживания как модель оптимального библиотечного комплектования //Научная и техническая информация. Сер.2. -№5. – С. 15-10.
273. **Семенов А.** Кооперация-основа распространения дистанционного обучения/ А. Семенов //Библиотека. - М, 1999. - №9. – С. 32 (Шифр Ж-54/1999/9)
274. **Семенов Ф.** Автоматизаторы со знаком “Турист”/ Ф.Семенов //Библиотека. - М, 1997. - №1. – С. 47 (Шифр Ж-54/1997/1)
275. **Сергеева Е.** Доверять, но проверять, или о чем шла речь на семинаре ASLIB/ Е. Сергеева //Библиотека. – М, 1998. - №5. – С.56 (Шифр Ж-54/1998/5)
276. **Ситник С.** Библиографические базы данных. Кому их создавать?/ С. Ситник, Е. Бондаренко, Т. Рысбаева //Библиотека. – М, 2002. - №2. – С. 33-34 (Шифр Ж-54/2002/2)
277. **Соколова Т.** Что тревожит пользователей АИБС?/ Т. Соколова //Библиотека. – М, 1998. - №2. – С. 76-77 (Шифр Ж-54/1998/2)
278. Создание электронных каталогов: Из опыта работы Российской государственной библиотеки. /Сост. О.А.Лавренова. -М.: Рос. Гос. б-ка, 1996. – С. 80.
279. **Сотникова Т.В.** Опыт работы библиотеки Таш ГТУ по использованию электронных ресурсов Интернет //Ikkinchi Halgaro Konferensiya Central Asia 2002. Internet va kutubxona-axborot resurslaridan fan, madaniyat, ta’lim va biznes sohalarida foydalanish Konferensiya materiallari. - Buxoro, Ozbekiston, oktabr 14-18. -T., 2002. - С. 27-28.
280. **Столяров Ю.Н.** Библиотека: Структурно-функциональный подход. – М.:Книга,1981. -255с.
281. **Столяров Ю.Н.** Статус документа как научного понятия //Тезисы докладов Международной научной конференции “Библиотечное дело и проблемы информатизации общества” (Москва 27-28 апр. 1999г.). -М., 1999. -Ч.1. -С.63-65.
282. **Столяров Ю.Н.** О сущности библиотеки //Библиотековедение. - 1998. -№5. -С. 3-10.
283. **Суворова В.** Непросты дороги автоматизации / В. Суворова //Библиотека. – М, 1995. - №9. – С. 25 (Шифр Ж-54/1995/9)
284. **Солтон Дж.** Динамические библиотечно-информационные системы /Пер. с англ. - М.: Мир, 1979. – 557 с.
285. **Саульев В.К.** Математические модели теории массового обслуживания. - М.: Статистика, 1979. - 96с.

286. **Скородумов В.А.** Математическое моделирование библиотечных систем. //Научных и технические библиотеки СССР. -1983. -№2. -С.10-19.
287. **Сюнтюрено О.В.** Распределенные библиотечные сети и электронные библиотеки в России (Электронный ресурс) / О.В.Сюнтюрено, Ю.Е.Хохлов. –Электрон. Журн.//Электронные библиотеки. -2000. -Т.3. -вып.5. -Режим доступа к журн.: <http://www.elbib.ru/journal/2000/200005/HS/hs.ru.html>.
288. **Тараканов К.** Системный анализ деятельности библиотек в библиотечных сетях как объектов автоматизации //Автоматизация и механизация библиотечных процессов. - М.: Моск. гос. ин-т культуры, 1982. - С.47-62.
289. **Умаров А.А.** Ўзбекистон кутубхоначилиги бугунги ҳолати муаммолар ва истиқболлар. “Central Asia 2002” “Фан, таълим, маданият ва бизнес соҳаларида интернет ва кутубхона ахборот ресурсларидан фойдаланиш” иккинчи халқаро конференция материаллари. - Бухоро, 2002. - 1-5 б.
290. **Умаров А.А.** Роль государственной библиотеки республике Узбекистан имени А.Навоий в современном информационном пространстве проблемы и перспективы роста.: Материалы международной конференции “Central Asia 1999” “Интернет и библиотечно-информационные ресурсы в науке, культуры, образование и бизнесе”. - Самарканд, 1999. - Т. 2. -С. 2-8.
291. **Умаров А.А.** Жамиятда мутолаа маданиятини шакллантириш ва кутубхоначилик муаммолари. “Central Asia 2004” “Фан, таълим, маданият ва бизнес соҳаларида интернет ва кутубхона ахборот ресурсларидан фойдаланиш” учинчи халқаро конференция материаллари. - Тошкент, 2004. - 4-10 б.
292. **Умаров А.А.** Мамлакат кутубхоналари ислохотлар йўлида //Бетгер ўқишлари-2005: “Кутубхоначи кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш” давра суҳбати материаллари. Т.: 2006. - 7-10 б.
293. UNIMARC: Вводный курс. /Пер. с англ. С.А. Беляниной, И.В. Мельник, А.Н. Пака; Под общ. Ред. Я.Л. Шрайберга; ГПНТБ России. – М., 1995. –28 с.
294. **Ушакова О.Б.** Внедрение компьютерных технологий в НТБ Сибирского государственного технологического университета/ О.Б. Ушакова, Т.В. Коморовская //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 2002. - №6. – С. 56-62 (Шифр Ж-448/2002/6)
295. Федеральный закон “О библиотечном деле” //Библиотековедение. -1995. -№1. -С.3-17.
296. **Фоминых Н.** Мы выиграли грант! / Н. Фоминых //Библиотека. – М, 1999. - №8; приложение. – С. 35-36 (Шифр Ж-54/1999/8)
297. **Фролкина Н.А.** Информационная система проекта Рубрикон как пример разработки электронной энциклопедической библиотеки

- //Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Тр. конф. - М., 2003. -Т.1-С.311-314.
298. **Хаависто Т.** Лицензирование и публичные библиотеки //Науч. и техн. б-ки. -2001. -№3.- С.107-113.
299. **Хан Т.А.** Автоматизированная подсистема “Книгообеспеченность учебного процесса”/ Т.А. Хан, И.А. Порешина //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 1999. - №9. – С. 42-44 (Шифр Ж-448/1999/9)
300. **Хи Гвон Ю.** “Визуальные сокровища” - проект Нью-Йоркской публичной библиотеки. Оцифровка русских визуальных ресурсов //Науч. и техн. б-ки. -2001. -№8. -С. 50-54.
301. **Чеканов В.** Электронная ретроспективная конверсия каталогов. Как её проводить?/ В. Чеканов //Библиотека. – М, 1997. - №9. – С. 77-78 (Шифр Ж-54/1997/9)
302. **Черкасова И.Ю.** Ретроконверсия каталогов: новый подход/ И.Ю. Черкасова //Библиография. – М, 2000. - №4. – С. 38-45 (Шифр Ж-751/2000/4)
303. **Черешкин Д.С.** О формировании информационного общества /Д.С.Черешкин, Г.Л. Смолян //Информ. ресурсы России. -1997. -№4. - С.15-18.
304. Что такое электронное библиотековедение? //Науч. и техн. б-ки. - 2002. -№1. –С. 123-126.
305. **Шелюто О.Н.** Технологические аспекты внедрения автоматизированной системы в РНБ/ О.Н. Шелюто, В.В. Скворцов //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 2003. - №2. – С. 40-46 (Шифр Ж-448/2003/2)
306. **Шрайберг Т.Дж.** Моделирование на GPSS / Пер. с англ. -М.: Машиностроение, 1980. -592 с.
307. **Шрайберг Я.Л.** Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей: Учебно-практич. пособие. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: ЛИБЕРИЯ, 2001. - С. 104 . - Библиогр.: 20 назв.
308. **Шрайберг Я.Л.** Роль библиотек в преобразовании гражданского общества в информационное. //Науч. техн. б-ки. - 2000. - № 4. - С. 15-18.
309. **Шрайберг Я.Л.** Электронные библиотеки России: программная стратегия и проектная тактика //Науч. техн. б-ки. - 2001. - № 2. - С. 69-75.
310. **Шрайберг Я.Л.** Он-лайновый компьютерный библиотечный центр- OCLC/ Я.Л. Шрайберг //Библиотека. – М, 1995. - №10. – С. 46-59 (Шифр Ж-54/1995/10)
311. **Шрайберг Я.Л.** Современные тенденции в автоматизации библиотечно-информационных технологий/ Я.Л. Шрайберг //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 2001. - №2. – С. 18-24 (Шифр Ж-448/2001/2)

312. **Шрайберг. Я.Л.** Снимите розовые очки //Библиотека. – М, 1996. - №10. – С. 20-23 (шифр Ж-54/1996/10)
313. **Шрайберг. Я.Л.** Избранные труды/ Я.Л.Шрайберг. -М.: ГПНТБ России, 2002. - С. 624
314. **Шрайберг. Я.Л., Воройский Ф.С.** Автоматизированные библиотечно-информационные системы России. -М.: Либерия, 1996. - С. 271 - Библиогр.: 137 назв.
315. **Шрайберг Я.Л.** Интернет – ресурсы и услуги для библиотек: Учебное пособие / Я.Л. Шрайберг, М.В Гончаров, О.В Шлыкова. -М.: ГПНТБ. 2000. - С. 139
316. **Шрайберг Я.Л.** Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей: гл. тенденции окружения, осн. положения и предпосылки, базовые принципы: Моногр. – М.: ГПНТБ России, 2000. – С. 130
317. **Шрайберг Я.Л.** На пути к созданию Национальной Электронной библиотеки //Научные и технические библиотеки. - 2000. - №3. - С. 10-13.
318. **Шрайберг Я.Л.** Как создать свой Web – сервер / Я. Л. Шрайберг, М. В. Гончаров; Под ред. Л. А. Казаченковой. - М.: Либерия, 2000. - С. 64
319. **Шрайберг Я.Л.** Электронные библиотеки России: программная стратегия и проектная тактика //Научные и технические библиотеки. - 2001. - № 2. - С. 69-75.
320. **Шрайберг Я.Л.** Библиотека как объект автоматизации: схема формального описания, структуризация и моделирование на этапе предпроектного исследования: Препр. - М.: ГПНТБ Россия, 1998. – С. 34
321. **Шрайберг Я.Л.** Автоматизация библиотек сегодня: оценка и осмысление подходов и проблем: Материалы Международной конференции “Крым 98” “Библиотека и ассоциации в меняющемся мире новые технологии и новые формы сотрудничество”. - М, 1998. - Т.1. - С. 107-114.
322. **Шрайберг Я.Л.** Основные положения концепции развития системы автоматизации ГПНТБ России: Материалы Международной конференции “Крым 95” “Библиотека и ассоциации в меняющемся мире новые технологии и новые формы сотрудничество” - М, 1995. - Т.1. - С. 154-157.
323. **Шрайберг Я.Л.** Основные положения и принципы разработки автоматизированные библиотечно-информационные систем и сетей: Главные тенденции окружения основные положения и предпосылки, базовые принципы: Моногр. -М.: ГПНТБ Россия, 2000. - С. 130
324. **Шрайберг Я.Л.** Создание общероссийской библиотечной компьютерной сети LIBNET: Цели, проектные решения и перспективы Материалы Международной конференции “Крым 95” “Библиотека и

- ассоциации в меняющемся мире новые технологии и новые формы сотрудничество”-М, 1994. - С. 50-56.
325. **Шрайберг Я.Л., Воровский Ф.С., Маршак Б.И., Попов Г.А.** Российский центр корпоративной каталогизации: состояние, разработки и перспективы реализации: Материалы Международной конференции “Крым 95” “Библиотека и ассоциации в меняющемся мире новые технологии и новые формы сотрудничество” - М, 1996. - Т. 2. - С. 220-226.
326. **Шрайберг Я.Л.** Российский онлайн-библиотечно-информационный центр: новые технологии и новые возможности для библиотек: Материалы Международной конференции “Крым 95” “Библиотека и ассоциации в меняющемся мире новые технологии и новые формы сотрудничество”. - М, 1998. - Т. 2. - С. 696-698.
327. **Шрайберг Я.Л.** Роль библиотек в преобразование гражданского общества в информационное //Научные и технические библиотеки. 2000. - №4. - С. 83-92.
328. **Шрайберг Я.Л., Гончаров М.В.** Состояние и перспективы развития сетевых информационных технологий и средств теледоступа в библиотеках России: Сборник //Научные и технические библиотеки. - 1996. - № 3. - С. 4-34.
329. **Шрайберг Я.Л.** Избранные труды. - М.: ГПНТБ Россия., 2002. – 624 с.
330. **Шрайберг Я.Л.** Международный библиотечно-информационный обмен и поставка информации: а нужна ли вообще гармонизация правил и стандартов: Материалы Международной конференции “Крым 97” “Библиотека и ассоциации в меняющемся мире новые технологии и новые формы сотрудничество”. - М., 1997. - Т. 1. - С. 24-27
331. **Шрайберг Я.Л.** Автоматизированная информационно-библиотечная сеть: основные элементы понятийного аппарата. “Научные труды ГПНТБ СССР”. - М, 1989. - С 19-27
332. **Шрайберг Я.Л.** Создание общероссийской библиотечной компьютерной сети LIBNET: цели, проектные решения и перспективы.: Материалы Международной конференции “Крым 94” “Библиотека и ассоциации в меняющемся мире новые технологии и новые формы сотрудничество”. - М, 1994. - С. 50-56.
333. **Шрайберг Я.Л.** Автоматизация библиотек сегодня: оценка и осмысление подходов и проблем/ Я.Л. Шрайберг //Научные и технические библиотеки. (НТБ). – 1999. – №2. – С. 4-18 (Шифр Ж-448/1999/2)
334. **Шрайберг Я.Л., Воровский Ф.С.** Автоматизированные библиотечно-информационные системы России: состояние, выбор, внедрение, развитие. – М.: Либерия, ГПНТБ Россия, 1996 – С. 273.
335. Электронная библиотека РГБ. Проблемы формирования и исследования: Сб. статей /Рос гос б-ка. НИО библиотековедения; Сост. Т.В. Майстрович-М., Пашков дом, 2003. -152с.

336. Электронные библиотеки (Электронный ресурс) - Электрон. Журн. - Режим доступа к журн.: http://www.elbib.ru/indtx.php3?env_page=journal/journal.ru.html_.
337. Электронные научно-образовательные ресурсы Узбекистана: Сборник. /Под ред. Рахматуллаев М.А.; Национальная библиотека РУ им. А. Навои. - Т., 2004. – 104 с.
338. Электронные библиотеки: научный электронный журнал. 1999. т.2. Вып.3.–URL:<http://www.iis.ru/el-lib/1999/199903/rusbridge/rusbridge.en.html>
339. Электронная книга: Взгляд в будущее / Алексеева М. И., Барыева О. В., Гиляревский Р. С. МГУ. Факультет журналистики. - М., 2000. – С. 44
340. Эшкрофт Л. Изучение использования электронных журналов / Л. Эшкрофт, К. Лэнгдон //Науч. и техн. б-ки. -2000. -№5. –С. 88-94.
341. Якубова М.З. Технология системного моделирования автоматизированных информационно-библиотечных систем: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора технических наук. -Ташкент, 1990. - 41 с.
342. Якубова М.З., Рузиев К.И. Об автоматизации вузовских библиотек Республики Узбекистан //Ikkinchi Halgato Konferetsiya Central Asia 2002. Internet va kutubxona-axborot resurslaridan fan, madaniyat, talim va biznes sohalarida foydalanish Kontferentsiya materiallari. - Vuxoro, Ozbekiston, oktabr 14-18. -Т., 2002. - С. 104-105
343. Якубова М.З. Основы логики поиска информации: Учебно-методическое пособие. - Ташкент: ТашГИК, 2002. - 100 с.
344. Яковлев Д. Роль электронных средств коммуникации в расширении информационных ресурсов/ Д. Яковлев //Библиотека. – М, 1998. - №7. – С. 37 (Шифр Ж-54/1998/7)
345. Akeroyd J. The Management of Change in Electronic Libraries: Report 037-110 //Papers of the 66th IFLA General Conferenc. -Jerusalem, 2000.
346. Cook C. A new Culture of Assessment: Report 028-129 / C. Cook, F. Heath, B. Thompson //Papers of the 66th IFLA General Conference. – Jerusalem, 2001.
347. Gorman M. Privacy in the Digital Environment-Issues for Libraries: Report 145-83 //Papers of the 67th IFLA General Conference. -Boston, 20001.
348. Haank D. The Future of Electronic Publishing //Papers of the 68 th IFLA General Conference, Glasgow, 2000. -Glasgow, 2000.
349. Hakala J. Libraries, Metadata and Preservation of Electronic Resources //Pepers of the 22nd IATUL Conference, 2001, Delft. - Delft. 2001.
350. Karimov U.F. Die informationstechnologien in den Bibliotheken Uzbekistans: gegenwartiger Zustand, probleme und Losungsansatze. B-I-T,

- Bibliothek Information Technologie. Karlsruhe, Германия. - 2005, №1 С. 51-52.
351. **Karimov U.F.** Die Alisher Navoiy Nationalbibliothek Usbekistans in Taschkent. Die älteste und größte Bibliothek Mittelasiens wird 135 Jahre. В-I-T, Bibliothek Information Technologie. Karlsruhe, Германия. - 2005, №2 С. 183-186.
352. **Karimov U.F., Kummer D.** Das Internet und die Bibliotheks- Informations-Ressourcen in Wissenschaft, Kultur und Business 3. Internationale Konferenz Central Asia 2004. В-I-T, Bibliothek Information Technologie. Karlsruhe, Германия. - 2005, №2 С. 186-188.
353. **Karimov U.F., Kummer D.** Die Hauptbibliothek der Akademie der Wissenschaften der Republik Usbekistan (Fundamentallbibliothek) В-I-T, Bibliothek Information Technologie. Karlsruhe, Германия, 2005, №3, С. 265-267.
354. **Karimov U.F.** Professor Dietmar Kummer zum 70. Geburtstag. //В-I-T online, Bibliothek Information Technologie. Karlsruhe, Германия, 2005, №3 Р.
355. **Karimov U.** Das Bibliotheks- und Informationswesen der Republiken Kirgisien und Tadschikistan. //В-I-T online, Bibliothek Information Technologie. Karlsruhe, Германия, 2006, №1 Р.
356. **Karimov U.F., Kummer D.** Die neuen Informationstechnologien in der Nationalbibliothek der Republik Kasachstan. В-I-T, Bibliothek Information Technologie. Karlsruhe, Германия, 2005, №3 255-258.
357. **Karimov U., Kummer D.** Die Ausbildung der Bibliothekare in Usbekistan Reformprozess und gegenwärtiger Stand. //В-I-T online, Bibliothek Information Technologie. Karlsruhe, Deutschland, 2006, №2, Р. 141-145.
358. **Keller A.** The Scholarly Journal and its Future Development //Papers of the 22nd IATUL Conference, 2001, Delft. -Delft. 2001.
359. **Preece B.** Union Catalogs und Virton Catalogs-Repositioning Inter-Library / B. Preece, J. Nhompton: Report 091-108 //Papers of the 67th IFLA General Conference, Boston, USA. - Boston. -2001.
360. **Rakhmatullaev M.A.** Advanced Information Library Infrastructure: As an Important Social Tool for the Prevention of Crisis Situations in Central Asia //Library Hi Tech News. – 2002. – Vol. 19. – №9. – Р. 12-14.
361. **Rakhmatullaev M.A.** “Central Asia-99”: Results and Perspectives //Library Hi Tech News. – 2000. - №4. – Р. 6-10.
362. **Roitberg N.** The Influence of the Electronic Library on Library Management: A Technological University Library Experience //IFLA Journal, 2001, v.27, №1. -С. 14-18. (М: К).
363. **Roes H.** Digital Libraries and Education. Trends and Opportunities //D-Lib Magazine. -2001. -Vol.7, №7/8.
364. **Sharon T.** Digital Libraries on the internet: Report 029-142 / T. Sharon, Frank //Papers of the 66 th IFLA General Conference. -Jerusalem, 2001.

365. **Savenije B.** The Roguade Project: Towards new Models in Scientific Delft. - Communication //Papers of the 22nd IATUL Conference, 2001, Delft. -2001.
366. **Tebbetts D.** Building the Digital Library Infrastructure: A primer //Journal of Library Administration. -1999. -26,№3-4. – P. 5-23.

Адабиётлар кўрсаткичи, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Асосий кутубхонасининг “Кутубхона хабарномаси” 2005 йил 1-сони асосида тузилди, шифрлари кўрсатилган адабиётлар Фанлар академиясининг асосий кутубхонасида мавжуд.

**КОРПОРАТИВ АХБОРОТ РЕСУРС
МАРКАЗЛАРИНИ АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ТИЗИМИ**

“KARMAT”

**АВТОМАТИЗИРОВАННАЯ СИСТЕМА
КОРПОРАТИВНЫХ ИНФОРМАЦИОННО-РЕСУРСНЫХ ЦЕНТРОВ**

KARMAT – информационная система, предназначенная для автоматизации основных библиотечных процессов ИРЦ и ИБЦ, а также обеспечения пользователей электронными ресурсами, как в локальных сетях, так и в системе дистанционного обслуживания читателей по Интернет.

Система ориентирована для работы в отдельных ИРЦ и ИБЦ, так и в корпоративных библиотечных сетях.

Функциональные возможности системы KARMAT:

- ❖ Позволяет формировать и обрабатывать электронные каталоги и полнотекстовые базы данных электронных учебников, книг, периодических изданий, справочно-методической литературы и др.;
- ❖ Ориентирована на работу как на одном компьютере, так и в локальных вычислительных сетях без ограничения количества пользователей при условии, что клиентской платформой является Windows;
- ❖ Язык пользовательского интерфейса - узбекский и русский;
- ❖ Позволяет обрабатывать и описывать любые виды изданий, как традиционные (книги, учебники, журналы, статьи и т.д.), так и нетрадиционные (аудио- и видеоматериалы, компьютерные файлы и программы, картографические материалы и ноты и т.д.);
- ❖ Полностью совместима с международным стандартом ядра DUBLIN Core для описания библиографических данных и поддерживает электронные каталоги на коммуникативных форматах UNIMARC и RUSMARC;
- ❖ Позволяет вводить данные в электронный каталог в упрощенной форме по структуре DUBLIN Core и затем конвертировать в структуру UNIMARC;
- ❖ Обеспечена поддержка национальных шрифтов;

- ❖ Осуществляет дистанционный доступ к электронным библиотечным ресурсам через Интернет и позволяет заимствовать записи у других библиотек.
- ❖ По требованию заказчика в состав могут быть включены готовые проверенные записи на UNIMARC электронных каталогов (более 100 тысяч).
- ❖ Позволяет создавать личный электронный кабинет для читателей, вести учет их заказов(статистику), дистанционно обслуживать, подавать заказы как по электронному каталогу библиотеки, так литературы . которая в ней отсутствует.

KARMAT-M - версия для школьных ИРЦ

KARMAT-EK - электронная библиотека.

KARMAT-U - универсальная версия с адаптацией к условиям конкретной библиотеки

ООО"KARMAT", Ufk4@mail.ru, marat56@mail.ru

КОРПОРАТИВ АХБОРОТ РЕСУРС

МАРКАЗЛАРИНИ АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ТИЗИМИ

“KARMAT”

KARMAT – АРМ, АКМ ва кутубхонадаги асосий ахборот жараёнларини автоматлаштиришга мўлжалланган тизим бўлиб, у фойдаланувчиларни локал ёки интернет тармоқлари орқали электрон ресурслар билан таъминлашга хизмат қилади.

Тизимни алоҳида олинган АРМ, АКМ ва кутубхоналарда ҳамда корпоратив кутубхоналар тармоқларига тадбиқ қилиш мумкин.

KARMATнинг функционал имкониятлари:

- ❖ Тўлиқ матнли маълумотлар базалари, электрон дарсликлар, китоблар, даврий нашрлар, маълумотнома-услубий қўлланмалар ва бошқа кўринишдаги хужжатларнинг электрон каталогни шакллантириш ва уларга ишлов бериш имкониятини яратади.
- ❖ Клиент платформаси Windows бўлганда бир компьютерда ёки бир неча компьютерли локал ҳисоблаш тармоғида ундан фойдаланувчиларни сони чекланмаган тарзда ишлай олади
- ❖ Фойдаланувчининг интерфейси ўзбек ва рус тилларида.
- ❖ Ихтиёрий кўринишдаги анаънавий ва ноанъанавий нашрларга (китоблар, дарсликлар, журналлар, мақолаларга, аудио ва видеоматериаллар, компьютер файллари ва дастурлар, ноталар) ишлов бера олади.
- ❖ Электрон ресурслар библиографик тавсифини яратишга мўлжалланган Дублин Ядроси металамуотлариг тизимига тўлиқ мос келади ва

тизимнинг электрон каталоги MARC 21, UNIMARC ва RUSMARC форматларини қўллаб қувватлайди.

- ❖ Библиографик маълумотлар электрон каталог базасига Дублин Ядроти метамаълумотлар асосида киритиш ва уларни UNIMARC асосидаги автоматлаштирилган кутубхона тизимига конвертация қилиш имконияти мавжуд.
- ❖ Миллий шрифтлар билан ишлай олади.
- ❖ Электрон библиографик ресурсларга Интернет орқали масофадан киришни таъминлай олади. Бошқа кутубхоналарнинг Интернет тармоғида тақдим қилинган библиографик ёзувларини кўчириб олиш имконияти мавжуд.
- ❖ Буюртмачининг талабига кўра 100 000 дан ортиқ UNIMARC талабларини қаноатлантирувчи библиографик ёзувларни тизимнинг электрон каталогига ўрнатиб бериш мумкин..
- ❖ Тизим китобхоннинг шахсий электрон кабинетини яратиш орқали китобхоннинг электрон формулярини таҳлил қилиш имкониятидан фойдаланиб кутубхона статистикасини юритади.

KARMAT-M - Мактаб АРМлари учун.

KARMAT-EK - Электрон кутубхона.

KARMAT-U - Олий ўқув юртлари, колледж, академик лицей АРМларидаги асосий ахборот жараёнларини автоматлаштиришга мўлжалланган тизим.

ООО"KARMAT", Ufk4@mail.ru, marat56@mail.ru

Тел: 239 45 42